

Istraživanje tehnike frotaž kao poticaj imaginacije kod učenika

---

Tkalčec, Dora

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:619489>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-11**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja

Sveučilišni integrirani prijediplomski i diplomski studij

Učiteljski studij

Dora Tkalčec

**Istraživanje tehnike frotaž kao poticaj imaginacije
kod učenika**

Diplomski rad

Zadar, 2024.

Sveučilište u Zadru

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja - Odsjek za razrednu nastavu

Sveučilišni integrirani prijediplomski i diplomski studij

Učiteljski studij

Istraživanje tehnike frotaž kao poticaj imaginacije kod učenika

Diplomski rad

Student/ica:

Dora Tkalčec

Mentor/ica:

izv. Prof. art. Saša Živković

Zadar, 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Dora Tkalčec**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Istraživanje tehnike frotadž kao poticaj imaginacije kod učenika** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 29. listopada 2024.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. FROTAŽ	2
3. ZAČETNIK FROTAŽ TEHNIKE I NADREALIST- MAX ERNST	4
3.1. Utjecaj nadrealizma na kreativnost	7
4. KREATIVNOST I INTELIGENCIJA	10
5. KREATIVNOST U OSNOVNOJ ŠKOLI	14
5.1. Uloga učitelja u stvaranju poticajnog okruženja za kreativnost.....	16
5.2. Prepoznavanje kreativnog učenika	18
6. POTICANJE NA KREATIVNOST U OSNOVNOJ ŠKOLI	20
6.1. Strategije za razvoj kreativnog mišljenja	22
6.2. Poticanje na kreativnost kroz likovno izražavanje	24
7. PRIMJER KORIŠTENJA TEHNIKE FROTAŽ U NASTAVI.....	27
8. ISTRAŽIVANJE	29
8.1. Cilj i problem istraživanja	29
8.2. Metode istraživanja	29
8.3. Sudionici istraživanja	29
8.4. Sažeti prikaz istraživanja.....	30
9. VREDNOVANJE I ANALIZA RADOVA ISPITANIKA	32
9.1. Prvi razred	33
Primjer vrlo uspješnog rada učenika	35
Primjer uspješnog rada učenika.....	36
Primjer manje uspješnog rada učenika	37
9.2. Drugi razred.....	38
Primjer vrlo uspješnog rada učenika	40
Primjer uspješnog rada učenika.....	41

Primjer manje uspješnog rada učenika	42
9.3. Treći razred	43
Primjer vrlo uspješnog rada učenika	45
Primjer uspješnog rada učenika.....	46
Primjer manje uspješnog rada učenika	47
9.4. Četvrti razred.....	48
Primjer vrlo uspješnog rada učenika	50
Primjer uspješnog rada učenika.....	51
Primjer manje uspješnog rada učenika	52
10. USPOREDBA DIREKTOG I INDIREKTOG OBLIKA FROTAŽA	53
11. RASPRAVA.....	55
12. ZAKLJUČAK	58
LITERATURA.....	59
PRILOZI.....	63
Priprema sata za prvi razred OŠ	63
Priprema sata za drugi razred OŠ	69
Priprema sata za treći razred OŠ	76
Priprema sata za četvrti razred OŠ	82
POPIS ILUSTRACIJA.....	89
POPIS TABLICA.....	89
ŽIVOTOPIS	90

SAŽETAK

U ovom diplomskom radu fokus će biti na likovnoj tehnici frotaž i na tome kako ona utječe na imaginaciju i kreativnost kod djece u osnovnoj školi. Frotaž je likovna tehnika između slike i grafike koja se koristi na način da se olovkom, pastelom, ugljenom, grafitom ili kredom trlja po tankom papiru položenom preko predmeta (npr. list, školjka, reljef) tako da se na papiru načini otisak oblika i teksture.. Prvi ga je upotrijebio njemački slikar te jedan od začetnika nadrealizma—Max Ernst. Nadrealizam je umjetnički pokret kojeg ističe i karakterizira izražavanje apsurdnog te onog nesvjesnog na način koji je čudesan i poput nečega iz snova. Kroz nadrealizam, baš kao i kroz samu tehniku frotaža na koju se ovaj rad fokusira, potreba za maštom i imaginacijom dolaze do velikog izražaja. Razvijanje takvih kreativnih sposobnosti od iznimne je važnosti za djecu jer ih potiče da budu otvorena uma, pronalaze inovativna rješenja te razvija divergentno mišljenje već od malih nogu. Upravo zato će se, u ovom diplomskom radu, istražiti utjecaj tehnike frotaž na kreativnost i imaginaciju kod učenika osnovne škole.

Ključne riječi: frotaž, kreativnost, imaginacija, Max Ernst, nadrealizam, divergentno mišljenje

ABSTRACT

Study of the Frottage Technique as Imagination Stimulus in Students

This thesis will focus on the artistic technique of frottage as well as how it affects imagination and creativity in children. Frottage is an art technique lying between drawing and graphics that is used by rubbing pencil, charcoal, pastel, graphite or crayon over a thin paper laid on top of an object (e.g. a leaf, shell, or relief) in the way that highlights the object's texture. It was first used by the German painter and the co-founder of Surrealism—Max Ernst. Surrealism is an artistic movement characterized by expressing the absurd and the unconscious in a wondrous and dream-like manner. Through Surrealism, just like frottage itself, creativity and the need for imagination are a key focus. The development of such creative skills is of great importance for children because it encourages them to be open minded, look for innovative solutions and develops divergent thinking from early childhood. That is precisely why this thesis will explore the impact of the frottage technique on creativity and imagination of primary school students.

Key words: frottage, creativity, imagination, Max Ernst, Surrealism, divergent thin

1. UVOD

U suvremenom obrazovnom sustavu, kreativnost i imaginacija postaju sve važniji čimbenici u razvoju učenika. Dok tradicionalne metode podučavanja često usmjeravaju pozornost na prenošenje znanja i vještina, poticanje kreativnog mišljenja i imaginacije može značajno doprinijeti cjelokupnom razvoju djece. Osnovna škola predstavlja ključno razdoblje za razvoj ovih vještina. Djeca u ovoj dobi prirodno su radoznala i sklona istraživanju svijeta oko sebe. Stoga je od izuzetne važnosti da obrazovni sustav prepozna i njeguje te urođene osobine. Na taj način, učenici ne samo da stječu znanje, već i razvijaju sposobnost kreativnog razmišljanja koje će im biti korisno kroz cijeli život. Jedan od ključnih aspekata kreativnosti je divergentno mišljenje, koje se odnosi na sposobnost generiranja brojnih različitih rješenja za jedan problem.

Poseban naglasak u ovom radu stavlja se na tehniku frotaž, te kako ona utječe na kreativnost, odnosno imaginaciju kod djece. Frotaž uključuje taktilno istraživanje različitih tekstura, što pomaže djeci da razviju svijest o svojim osjetilima i povezanosti između dodira i vizualnog rezultata. Ovaj proces potiče maštu jer djeca uče kako se različite površine mogu prenijeti na papir na neobične načine. Također, frotaž često dovodi do neočekivanih i nepredvidivih rezultata, što može potaknuti djecu na daljnje istraživanje i eksperimentiranje.

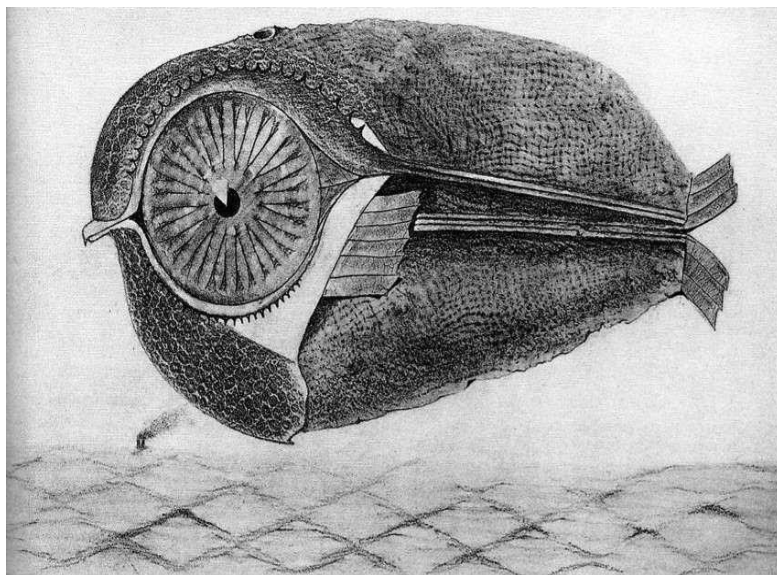
Prvih šest poglavlja odnosi se na teorijsku obradu zadane teme. U prvim poglavljima govori se o tehnici frotaž i njezinu začetniku Maxu Ernstu, te utjecaju nadrealizma na kreativnost. U idućim poglavljima riječ je o samoj kreativnosti, njezine povezanosti s inteligencijom, te o kreativnosti unutar obrazovanja, na koji način ju uspješno provoditi i poticati kod učenika. Također je prikazan primjer korištenja tehnike frotaž u jednoj osnovnoj školi.

Nakon teorijskog dijela ovoga rada, bit će prikazano istraživanje provedeno u osnovnoj školi, te analiza i rezultati istraživanja, zajedno sa radovima učenika koji su sudjelovali u istraživanju, te primjeri priprema satova koji su održani tijekom istraživanja. Cilj istraživanja je razmotriti i ispitati poveznicu između tehnike frotaž i njezina utjecaja na imaginaciju kod djece.

2. FROTAŽ

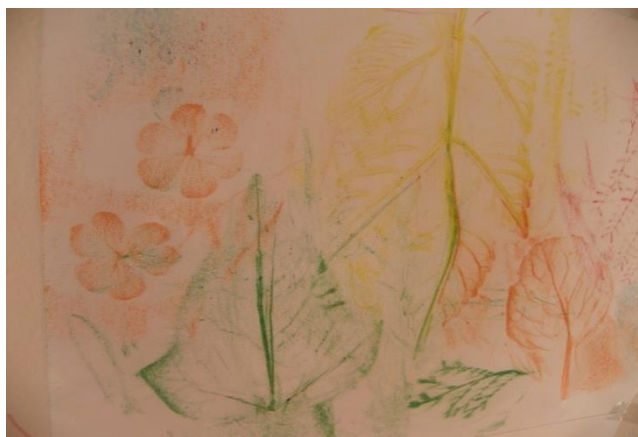
Frotaž (franc. *frottage*; *frotter* – trljati) se smatra djelomičnom grafičkom tehnikom koja mehaničkim postupkom trljanja stvara otisak s reljefom predmeta i koja nema standardni proces nanošenja boje na matricu. Boja se nanosi na poledinu papira koji je postavljen na reljefnu površinu pomoću krede, grafita, bojica i sličnih materijala (Klein i Paro, 2002, prema Vlakerić, Verk, 2016). Kada se ova tehnika provodi s djecom, može im se ponuditi različite vrste papira, školjke, lego kocke, parket, tkanine, a kasnije se taj isti rad može prenijeti na drugu podlogu (Šparavec, 2018). Također, preporučuje se fiksiranje podloge ljepljivom trakom jer djeca u ranijoj dobi još nisu u stanju držati materijal dok ga istovremeno koriste (Šparavec, 2018).

Prema autorici Alavanja (2020) frotaž je slikarska tehnika koja uključuje korištenje grafitne olovke, ugljena, obične olovke, pastela ili krede za trljanje po tankom papiru koji je postavljen preko objekta ili teksturirane površine. Ovom tehnikom stvaraju se zanimljivi oblici i teksture.

Slika 1. Max Ernst – L'Évadé (The Fugitive), (Dostupno na: <https://creativeatelier.blogspot.com/2017/03/kad-umjentik-zivi-svoju-sudbinu.html>.)

Frotaž se često koristi kao početna točka za daljnji razvoj umjetničkih djela, omogućujući umjetnicima da istraže nove teksture i uzorke. Za primjenu frotaža potrebni su tanak papir, novinski papir, komad ugljena ili olovka, i fiksator, odnosno sprej za učvršćivanje za sprječavanje razmazivanja otiska. Papir se postavlja na teksturiranu površinu, a zatim se trlja odabranim materijalom kako bi se prenio uzorak (vanSchoor, 2023).

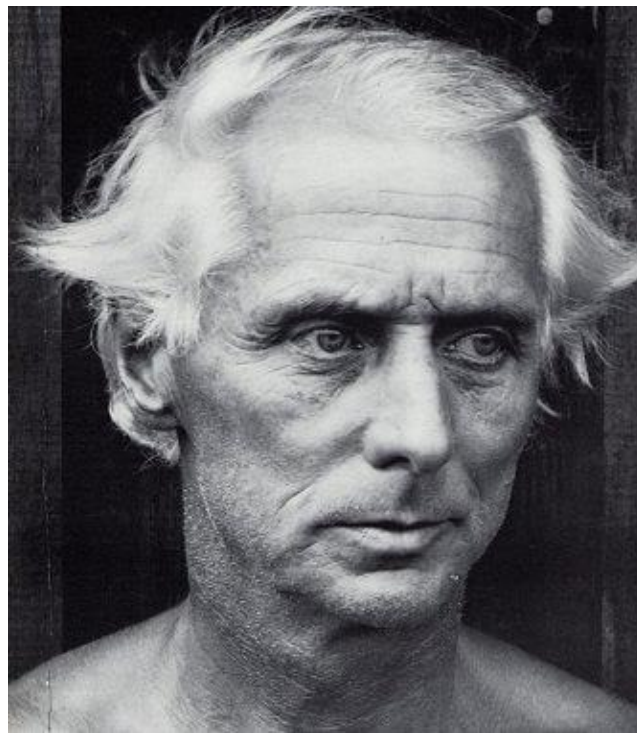
Slika 2. Dječji rad izrađen pomoću frotaž tehnike

(Dostupno na: <https://mamenakafepauzi.blogspot.com/2012/10/otisci-lisca-frotaz-tehnika.html>)

Ovaj izraz je povezan s umjetnikom Maxom Ernstom, jednim od začetnika nadrealizma, koji je pridonio razvoju ove tehnike u umjetnosti. Ernst je koristio frotaž kako bi postigao efekte neočekivanih i iznenađujućih tekstura koje bi zatim uklopio među svoje radove. Frotaž je jedna od tehnika koja dozvoljava umjetnicima eksperimentiranje, poigravanje i kreativno izražavanje s različitim teksturama i oblicima, što im omogućuje slobodu izražavanja kroz dodir i manipulaciju s materijalima. Na otisnute oblike, odnosno oblike dobivene trljanjem se mogu dodati drugi oblici, te tako nastaje slika, npr. papir se može staviti preko drvenih ploča te se trljanjem dobiju valovi mora, zatim se isti papir može staviti preko gramofonske ploče te se trljanjem dobiju sasvim različiti oblici koji mogu podsjećati na sunce. Različiti oblici korištenog predmeta mogu davati različitu teksturu na papiru koja podsjeća i daje asocijacije na određene prirodne pojave ili teksture te se slaganjem takvih elemenata daje slika.

3. ZAČETNIK FROTAŽ TEHNIKE I NADREALIST- MAX ERNST

Max Ernst (1891-1976) bio je njemački umjetnik, ključna figura dadaističkog i nadrealističkog pokreta. Ernst, rođen u Brühl, započeo je studij filozofije na Sveučilištu u Bonnu, no, ubrzo se okrenuo umjetnosti. Ernst je bio jedan od osnivača dadaističkog pokreta u Kölnu 1919. godine. Dadaizam je bio umjetnički pokret koji je naglašavao apsurdnost i besmisao u umjetnosti i životu, kao reakciju na horore Prvog svjetskog rata. Ernst je koristio kolaže i fotomontaže kako bi izrazio svoju kritiku društva i politike tog vremena. U Parizu, Ernst se pridružio nadrealističkom pokretu kojeg su predvodili André Breton i Paul Éluard. Nadrealizam je istraživao podsvijest i snove kao izvore kreativne inspiracije. Ernst je razvio tehnike poput frotaza i grataža kako bi stvorio neočekivane i nadrealne slike. Frotaz (trljanje) uključuje trljanje grafitom ili kredom po papiru postavljenom na teksturiranu površinu, dok grataž (grebanje) uključuje struganje boje s platna kako bi se otkrile teksture ispod (Zuena i sur.,2022).

Slika 3 Max Ernst

(Dostupno na: <https://www.max-ernst.com/>)

Prema Alavanja (2020) tijekom Prvog svjetskog rata, Ernst je bio prisiljen pridružiti se vojsci, što je kasnije ostavilo dubok trag traume u njemu. Nakon rata, svoja sjećanja na rat i djetinjstvo koristio je kao inspiraciju za stvaranje apsurdnih, ali fascinantnih prizora u svojim umjetničkim djelima. Ozbiljnost prema umjetnosti shvatio je nakon povratka u Njemačku, gdje je zajedno s Jeanom Arpom, pjesnikom i umjetnikom, osnovao umjetničku grupu u Kölnu. Razvio je bliski odnos s umjetnicima iz Pariza koji su promovirali avangardnu umjetnost.

Godine 1919., Ernst je počeo stvarati svoje prve kolaže koristeći različite materijale, uključujući ilustrirane kataloge i priručnike, što je stvaralo pomalo futuristički izgled. Njegova jedinstvena djela stvorila su mu priliku stvaranja i kreiranja vlastitog svijeta snova i fantazije. Umjetničko stvaranje mu je uvelike pomoglo pri suočavanju s vlastitim problemima i traumama. Ernst je, osim slikanja i kolažiranja, uređivao časopise i stvarao neobične i nekonvencionalne skulpture. Među prvim umjetnicima koji su primijenili Freudovu teoriju tumačenja i razumijevanja snova pomoću koje bi istražio svoju duboku psihu bio je upravo Ernst, te je to potaknulo i razbukvalo njegovu kreativnost i njegovo stvaranje. Unatoč svojim neobičnim stilovima, Ernst je stekao značajnu reputaciju (Alavanja, 2020).

Autori Behar i Carrasou (1997) ističu da je pod izravnim utjecajem Bretonovog Prvog manifesta, Ernst počeo crtati koristeći novu varijantu automatizma, nazvanu "frotadž" (trljalica). Ova tehnika uključivala je pomicanje olovke preko teksturiranih površina na papiru ili platnu. Max Ernst je otkrio postupak frotadža tijekom jednog slučajnog nadahnuća. Ernst je koristio ovu tehniku na raznim materijalima, poput komada drveta, lišća i grubog tkanog platna. Bio je to način istraživanja materijala, pri čemu su oni gubili svoja karakteristična obilježja i poprimali niz neočekivanih asocijacija koje su mogle potaknuti meditativnu i halucinantnu snagu umjetnika.

Poznato je točno gdje, kada i kako je nastala tehnika frotadž. U jednoj hotelskoj sobi koja se nalazila u Pornicu na francuskoj atlantskoj obali, Max Ernst dobio je viziju koju je pretvorio u realnost. Nadahnut i ponesen govorom i poukom Leonarda DaVincija o tome kako se u kaosu može pronaći inspiracija, kako mrlje na zidu mogu potaknuti nevjerojatne i genijalne umjetničke izume, te kako je za unikatnost i univerzalnost umjetničkog djela potrebno kombinirati i koristiti dinamiku tamnih i osvijetljenih dijelova, Max Ernst prisjetio

se uspomene iz davnog djetinjstva. To sjećanje, potaklo je opčinjenost i fascinaciju koju je morao provesti, te iz koje se rodilo nešto sasvim jedinstveno i inovativno:

"Desetog kolovoza 1925. nepodnošljiva vizualna opsesija navela me je da otkrijem tehnička sredstva koja su donijela jasnu realizaciju ove Leonardove lekcije. Počevši sa sjećanjem na djetinjstvo tijekom kojeg je ploča od lažnog mahagonija, smještena ispred mog kreveta, igrala ulogu optičkog provokatora vizije polusna, i zatekavši se jedne kišne večeri u gostionici na obali, bio sam pogođen opsesijom koja je mom uzbuđenom pogledu pokazala podne daske na kojima je tisuću ribanja produbilo utore. Odlučio sam tada istražiti simbolizam te opsjednutosti i, kako bih pomogao svojim meditativnim i halucinatornim sposobnostima, napravio sam od ploča niz crteža stavljajući na njih, nasumce, listove papira koje sam počeo trljati crnim olovom. Pažljivo promatrajući tako dobivene crteže, 'tamne prolaze i one blago osvjetljene polusjene', bio sam iznenađen iznenadnim pojačanjem svojih vizionarskih sposobnosti i halucinantnim slijedom kontradiktornih slika postavljenih jedna na drugu, s postojanošću i brzinom karakterističnom za ljubavna sjećanja." (Max Ernst, 1948).

Autor Hopkins (2005) navodi da je Ernst tvrdio da su proizvoljne oznake stvorene frotažom pojačale njegove vizionarske sposobnosti, prikazujući halucinantne, neobične likove i pejzaže. Vjerovao je da su ti prizori rezultat njegovih podsvjesnih opsesija. Među najčešćim Ernstovim simbolima bili su prizori šuma i golubova. Simbol šume potječe iz njegovog djetinjstva, kada je često provodio vrijeme u njemačkim šumama, što je u njemu izazivalo osjećaj straha. Njegova najopsežnija serija fokusira se na temu šume, s različitim naslovima koji uključuju taj pojam, poput "Šuma" (1926.), "Šuma i golub" (1927.) i "Sive šume" (1927.).

Neki od najpoznatijih radova Maxa Ernsta uključuju:

- **"The Elephant Celebes" (1921):** Ova slika kombinira elemente kolaža s nadrealističkim prizorima.
- **"Europe After the Rain II" (1940-42):** Slika koja koristi decalcomaniju kako bi stvorila pejzaž koji izgleda kao da je nakon katastrofe.
- **"Forest and Dove" (1927):** Primjer frotaž tehnike, gdje teksture stvaraju prizore šume.

Slika 4. Max Ernst- Forest and Dove

(Dostupno na: <https://www.tate.org.uk/art/artworks/ernst-forest-and-dove-t00548>)

Ernstovi radovi često su uključivali fantastične pejzaže, čudna stvorenja i neobične objekte, odražavajući njegovu fascinaciju podsvjesnim i snovima.

Max Ernst je ostavio dubok trag na suvremenu umjetnost, inspirirajući mnoge umjetnike svojim inovativnim tehnikama i nadrealističkim vizijama. Njegov rad se može vidjeti u mnogim velikim muzejima širom svijeta, uključujući Muzej moderne umjetnosti (MoMA) u New Yorku i Musée National d'Art Moderne u Parizu (Friedman i Mosier, 2021).

3.1. Utjecaj nadrealizma na kreativnost

Nadrealizam je bio revolucionarni pokret koji je nastojao izbrisati granicu između umjetnosti i svakodnevnog života. Cilj nadrealizma bio je pomoći čovjeku da ostvari svoju slobodu, tražeći to oslobođenje kroz svijet fantazije i mašte (Breton, 1979). Nadrealizam je bio jedinstveni umjetnički pokret poznat po svojim eksperimentima i inovativnim metodama izražavanja (Akšamija, 2022). Stvaralaštvo u nadrealizmu temeljilo se na oživljavanju ideja iz snova i podsvijesti, s ciljem oslobađanja ljudskog duha. Likovna umjetnost bila je jedan od

najprepoznatljivijih vizualnih medija ovog umjetničkog pokreta. Međutim, u svojim ranim danima, nadrealizam nije bio naklonjen likovnoj umjetnosti. Prvi nadrealistički manifest predstavio je nadrealizam prvenstveno kao književni pokret, dok se likovna umjetnost spominjala samo usputno. Rani nadrealistički pjesnici i teoretičari sumnjali su da bi likovna umjetnost mogla biti korisna za nadrealistički pokret. Smatrali su da bi čin stvaranja likovnih djela, bilo da se radi o crtanju, slikanju ili kiparstvu, ometao spontano izražavanje podsvijesti. Međutim, književni fokus pokreta ubrzo se promijenio kada su se likovni umjetnici poput Andrea Massona, Maxa Ernsta, Salvadora Dalija, Renea Magrittea i drugih pridružili i počeli primjenjivati nadrealističke ideje u svom radu. Nadrealisti su razvili nekonvencionalne slikarske tehnike, prvenstveno automatizam (frotaz i grataž), kao sredstvo za brzo izražavanje podsvijesti, te tehnike kolaža, asamblaža i magijskog realizma za istraživanje podsvijesti i snova. Nadrealističke slike bile su izuzetno raznolike u korištenju tih tehnika. Svaki umjetnik je na jedinstven način prikazao svoju verziju svijeta. Svaka slika bila je odraz objektivne realnosti umjetnikovih osjećanja, njegovog individualnog i emotivnog odnosa prema prikazanom. Nadrealističke slike odlikovale su se neobičnim transformacijama, a psihološko stanje koje su prenosile bilo je očaravajuće i šokantno (Akšamija, 2022).

Sredinom 1920-ih, nadrealisti u Parizu razvili su tehniku automatizma u likovnoj umjetnosti. Slikari Andrea Masson i Max Ernst osmislili su vizualne ekvivalente automatskog pisanja koje su koristili nadrealistički pjesnici. Poetika automatizma u likovnoj umjetnosti uglavnom se odnosila na podsvjesno crtanje i slikanje, pri čemu su umjetnici izbjegavali dominaciju svjesnog uma u stvaranju svojih djela. Umjetnici su istraživali objektivnu slučajnost i nastojali izravno prenijeti sadržaj podsvijesti (de Micheli, 1990).

Slika 5 Bitka riba Andrea Massona (Olovka, uljane boje, pijesak)
(Dostupno na: <https://i.pinimg.com/600x315/e4/54/c8/e454c8c83b312781acd0c31ab0a5b83a.jpg>)

Nadrealizam u slikarstvu od početka je imao dva pravca. Umjetnici poput Massona, Miró-a i Matta predstavljali su biomorfni ili, još zvan apstraktni nadrealizam u kojemu je dominirao, te se isticao automatizam. Automatizmom se smatra izražavanje misli bez kontrole i bez utjecaja razuma, te on potječe iz dadaizma u kojemu su umjetnici eksperimentirali slučajnošću, što bi rezultiralo apstrakcijom i nekonvencionalnošću. Ovaj pristup potječe iz dadaizma, gdje su se počeli eksperimentirati slučajnošću i automatizmom. Umjetnici poput Salvadora Dalija, Renea Magrittea i Yvesa Tanguyja su povezani te asociraju na drugi pravac, a to je naturalistički nadrealizam. Ovi umjetnici su poznati po jedinstvenom stilu spajanja stvarnih predmeta s maštom i snovima. Inspiraciju su crpili od Chagalla, Ensora i de Chirica. Koristili su podsvjesne slike koje je Freud opisao kao svijestuma koju se ne može kontrolirati, te se upravo na njegovim teorijama o snovima i onome što je u podsvijestisagradio temelj nadrealizma (Arnason, 2009).

Frotaž je usko povezan s nadrealističkim pokretom, u kojemu su umjetnici zahtijevali nove i inovativne načine izražavanja svoje imaginacije. Frotaž je tehnika pomoću koje često dolazi do stvaranja nepravilnih, ali zanimljivih uzoraka, koji se mogu dalje koristiti u likovnom radu. Nadrealistički umjetnici su težili istraživanju dubina ljudske podsvijesti, snova i maštanja. Kroz nadrealizam se nastoji osloboditi mašta i kreativnost te se istražuje nesvjesni proces uma. Omogućava stvaranje apstraktnih i neuobičajenih oblika s elementima isprepletenih s fantastičnim i nadrealnim. Time se potiče onoga koji promatra umjetničko djelo da ga interpretira na svoj i subjektivnačin, time potičući kreativno i divergentno promišljanje. Neki umjetnici su za takvo stvaranje koristili mnoge likovne tehnike, kako bi izrazili nekonvencionalne i nadrealne ideje, a jedna od takvih tehnika je upravo frotaž.

4. KREATIVNOST I INTELIGENCIJA

Svi se nalazimo ponekada u situacijama kada imamo neki problem i kada se od nas traži da "budemo kreativni". No što zapravo znači biti kreativan? Često se za osobu koja od kartona od wc papira napravi ukrasni cvijet, od obične krpe napravi lutku, od običnog sanduka napravi stol, stolicu ili policu, od drvenih dasaka na podu napravi umjetničko djelo, kaže da je kreativna. Dakle, biti kreativan se može interpretirati kao pronalazak neobičnog rješenja na određeni problem ili situaciju u kojoj se nalazimo. Sama riječ "kreativnost" dolazi od latinske riječi *creare*, što u prijevodu znači "stvarati", dakle kreiranje nečega čega nema, stvarati nešto što dosada nije postojalo. Ukrasnog cvijeta nije bilo dok ga se nije napravilo od kartona, lutke nije bilo dok je netko nije sašio, prazan sanduk je dobio svoju novu svrhu, drvene daske su služile samo za hodanje po njima. Međutim, zašto je to važno? Nekada ćemo se naći u situaciji kada nemamo dovoljno materijala za izradu nečega što nam treba i moramo raditi s onime što imamo, tu je bitno da budemo kreativni. Neće svatko u životu dobiti sve što mu je potrebno, netko neće imati dovoljno sredstava za kupiti stol ili stolicu, za kupiti vlastitom djetetu igračku, netko možda neće imati potrebno znanje u školi, na fakultetu ili na novome poslu, odnosno manjkat će "materijala" za izradu i razvijanje nečeg novog, stoga je potrebno biti kreativan kako bismo došli do rješenja i kako bismo se uspjeli snaći u situacijama i u problemima za koje nismo prethodno dobili odgovor.

Postoji obilje teorijskih pristupa koji se bave prirodom i definicijom kreativnosti, pri čemu mnogi filozofi i psiholozi često istražuju njezinu vezu s inteligencijom ili ju čak poistovjećuju s njom. S obzirom na raznolike perspektive i definicije koje se javljaju unutar akademske zajednice, kreativnost se istražuje kao kompleksan fenomen koji uključuje stvaranje novih ideja, konceptualno povezivanje različitih informacija te sposobnost proizvodnje originalnih rješenja na različitim poljima ljudske djelatnosti. Smatra se ključnom za razvoj inteligencije i neophodnom za ostvarenje potencijala i uspjeha u životu. Stoga ju škole nastoje implementirati u svaki aspekt nastave, razvijati ju kod djece kroz igru, kako bi ih se naučilo stvarati rješenja i dolaziti do odgovora da bi se kasnije uspješno suočavala sa problemima na koje nailaze.

Joy Paul Guilford, poznat kao jedan od najistaknutijih istraživača i teoretičara ljudskog intelekta, govorio je na sastanku Američkog udruženja psihologa (APA) o kreativnosti.

Istaknuo je važnost kreativnosti u društvu te potrebu za njezinim objektivnim proučavanjem (Runco, 2007.). Kreativnost je ključni pokretač napretka naše civilizacije jer je omogućila razvoj znanosti, tehnologije, medicine i umjetnosti.

Guilford u svojem modelu intelekta (Guilford, 1967.) ističe razliku između konvergentnog mišljenja—kojemu je u cilju i fokusu rješavanje problema i pronalaženje jednog rješenja koje se smatra najboljim i točnim— i divergentnog mišljenja. Divergentno mišljenje označava tok misli koji je slobodan te stvara i generiramoštvo mogućih ishoda i ideja koje su u potpunosti originalne. Za razliku od konvergentnog mišljenja, koje traži jedno ispravno rješenje, divergentno mišljenje potiče istraživanje mnogobrojnih ideja i mogućnosti. Ovaj način razmišljanja je temelj kreativnog procesa i izuzetno je važan za razvoj inovativnosti kod djece. Divergentno mišljenje ne samo da potiče kreativnost, već i razvija vještine kritičkog mišljenja i fleksibilnosti, omogućujući učenicima da se prilagode različitim situacijama i izazovima. Kako bi bilo moguće izabrati najbolje rješenje među brojnim alternativnim mogućnostima, te kako bi iskoristili potencijal za stvaranje kreativnih i originalnih rješenja, zapravo je potrebno koristiti divergentno, ali isto tako i konvergentno mišljenje. Premda se samo divergentno mišljenje veže uz kreativnost, koristeći kombinaciju oba mišljenja možemo ostvariti potencijal i jačati svoje sposobnosti, te razvijati pronalaženje i osmišljavanje novih i najboljih mogućih rješenja na određen problem.

Prije pedesetih i šezdesetih godina prošlog stoljeća je postojala tolika povezanost između kreativnosti i inteligencije, da su predstavljali isti pojam, odnosno isti koncept. Tek su ih tada, kada su Wallach i Kogan (1965.) utvrdili da je problem bio u načinu kako se mjeri kreativnost, istraživači počeli razlikovati kao dva zasebna konstrukta, te je započelo jasno razdvajanje pojmova inteligencije i kreativnosti. Oni su istaknuli važnost stvaranja slobodne i opuštene atmosfere u školi kako bi se pravilno procijenila kreativnost djece.

Usljed toga, mnogi istraživači posvetili su se proučavanju kreativnosti i imaginaciji i otkrili su da je ona povezana sa sudjelovanjem u raznovrsnim izvannastavnim aktivnostima te s vanškolskim postignućem, u usporedbi s inteligencijom koja pokazuje duboku poveznicu s akademskim ostvarenjem (Runco, 2007.).

Autor Đorđević (2005) navodi da je kreativnost jedna od najvrednijih ljudskih osobina, ali nije dovoljno istražena i proučavana, kako s psihološkog, tako i s pedagoškog aspekta.

Sredinom prošloga stoljeća, Herbert Read, poznati povjesničar umjetnosti, pisac i zagovornik dječjih prava, objavio je kontroverzno djelo pod nazivom 'Education Through Art' (Obrazovanje kroz umjetnost), unutar kojeg abdicira za potpuno drugačiji pristup cjelokupnom sustavu edukacije, odnosno obrazovanja. Read tvrdi da umjetnost može pridonijeti radikalno novom načinu života uopće. On ističe da bez iskustva u umjetnosti, odnosno bez iskustva u stvaranju, niti jedna osoba ne može otvoriti niti proširiti svoj intelekt prema svijetu. Također vjeruje da se svijet ne može potpuno otkriti čovjeku bez umjetnosti, koju čovjek odabire, interpretira i integrira na temelju vlastitog razumijevanja i percepcije onoga što vidi. Herbert Read smatra da objekt koji se crta direktno "govori" promatraču.

Psiholog Howard Gardner je 1983. godine istaknuo potrebu za promjenom u odgoju i obrazovanju. Tradicionalni pristup ističe zašto su važne logičke i verbalne inteligencije, što ne odgovara te nije pogodno potrebama svakog djeteta podjednako dobro niti na isti način. Prema Gardneru, postoji više modaliteta ekspresije kroz koje se djeca mogu izražavati i prikazati pravog sebe, stoga odgojno-obrazovni programi trebaju uključivati raznolike pristupe, metodologije, vježbe, zadatke i aktivnosti koji podržavaju i djecu s drugim razvijenim oblicima inteligencije, ne samo logičkim ili verbalnim sposobnostima.

Znanstvena istraživanja kontinuirano potvrđuju da rano učenje likovnih aktivnosti i općenito umjetničko obrazovanje unapređuju i ostale aspekte razumijevanja. Na primjer:

- Likovne aktivnosti potiču fokusiranje i usmjeravanje pažnje, što može rezultirati boljom koncentracijom i u drugim aktivnostima.
- Bavljenje likovnošću potiče opuštanje cijelog organizma i lučenje hormona sreće, što može pridonijeti kvalitetnijem življenju.
- Korištenje različitih materijala, rješavanje problema koje donosi likovni proces, eksperimentiranje i istraživanje novih spoznaja doprinose razvoju divergentnog mišljenja te stvaranju kreativnih rješenja (Balić Šimrak, 2010)

Sternberg i O'Hara (1999) navode pet različitih odnosa između kreativnosti i inteligencije prema različitim istraživačima: kreativnost je dio inteligencije, inteligencija je dio kreativnosti, kreativnost i inteligencija se djelomično preklapaju, kreativnost i inteligencija su jednaki te kreativnost i inteligencija nisu međusobno povezani. U tom kontekstu, Bognar i Kragulj (2011) spominju istraživanje s Pedagoškog Sveučilišta u Vilniusu koje ukazuje na

visoku povezanost intelektualnih i kreativnih kompetencija, kao i na međusobni utjecaj kreativnosti i samoaktualizacije.

Inteligencija i kreativnost predstavljaju dvije ključne dimenzije ljudskog mišljenja i inteligentnog ponašanja. Prema provedenim testovima inteligencije, 70% djece pokazalo je visoku razinu kreativnosti. Što se tiče kreativnosti, nema značajnih razlika između spolova; muška i ženska djeca pokazuju podjednaku kreativnost (Kroflin i sur., 1987).

Nadalje divergentno mišljenje u vezi s kreativnošću povezano je s općom inteligencijom, a postoje tri ključne komponente koje objašnjavaju tu povezanost:

- Kreativni pojedinci često pokazuju nadprosječnu inteligenciju, često s kvocijentom inteligencije (IQ) iznad 120.
- Korelacija između inteligencije i kreativnosti, mjerene divergentnom produkcijom, varira prilično, od nulte do umjereno pozitivne korelacije.
- Tipične korelacije između opće inteligencije i kreativnosti iznose oko 0.20 (Lubart, 1994).

Dakle, postoje korelacije između dječje imaginacije, odnosno kreativnosti i divergentnog mišljenja. Iz toga možemo zaključiti da poticanjem i razvojem kreativnosti, pomoću određenih metoda i strategija, učitelji potiču i razvijaju divergentno mišljenje kod djece, te poboljšava trajanje pažnje i fokusiranje, ne samo kroz likovno izražavanje, nego bi moglo doći do bolje koncentracije i u drugim područjima. Sve to znatno doprinosi kvaliteti življenja, kao i unapređenju društva, stoga je vrlo važno da učitelji potiču maštu i imaginaciju svojih učenika kroz različite nastavne aktivnosti i time im osiguraju individualnost, samodisciplinu, potiču unutarnju motivaciju, kao i interes i želju za znanjem, te vjeru u sebe i svoju sposobnost pronalaženja rješenja na problemske situacije, ne samo unutar učionica, već i izvan njih.

5. KREATIVNOST U OSNOVNOJ ŠKOLI

Jedan od najvećih izazova moderne pedagogije je stvaranje povoljnih uvjeta za kreativno stvaralaštvo u školi, kako bi škola postala mjesto koje priprema učenike za aktivan rad i sudjelovanje u društvu (Jurić, 2007).

U Pedagoškoj enciklopediji pojam kreativnosti povezan je s pojmovima stvaralačkog mišljenja, stvaralaštva u odgoju i općenitog stvaralaštva. Stvaralačko mišljenje u odgoju definira se kao proces u kojem se misaonom aktivnošću dolazi do novih i originalnih rješenja koja mogu imati opću društvenu vrijednost, poput znanstvenih otkrića, tehničkih pronalazaka i umjetničkih djela. Prema širim kriterijima, stvaralačko mišljenje obuhvaća svaki misaoni proces koji vodi do rješenja, čak i ako su ta rješenja nova samo za osobu koja ih je pronašla. To znači da se stvaralačko mišljenje i rad mogu smatrati takvima kada rezultiraju rješenjima koja nisu jednostavne kopije prethodnih vlastitih ili tuđih rješenja, bez obzira na njihovu društvenu vrijednost (Potkonjak i Šimleša, 1989: 405). Također, naglašava se važnost osposobljavanja mladih za samostalni i stvaralački rad kroz organizirani odgojni proces, korištenje odgovarajućih metoda i sredstava te primjenu kreativnog rješavanja zadataka.

„Škola koja svoju zadaću ne gleda samo kroz obvezne, propisane, ukalupljene programe, jednolične tradicionalne metode rada, autoritarne odnose učenika i nastavnika, više će postići u otkrivanju i razvijanju kreativnog izraza djece i mladih“ (Previšić, 1986: 48).

Kreativno dijete je radosno, bogato energijom i razigranom maštom. Galbraith (2007) tvrdi da kreativna djeca imaju beskrajnu energiju za određene aktivnosti koje vole raditi (bilo to plesanje, crtanje, sviranje, sport ili neka druga aktivnost). Rješavanje problema kreativnoj djeci lakše je jer imaju sposobnost prepoznavanja određenih rješenja kojih se netko drugi možda ne bi sjetio. Kreativna djeca svojim razmišljanjima bježe iz stvarnog svijeta te ponekad žive u fantaziji (Galbraith, 2007).

Stevanović (2002) je nadopunio Glasserovih pet skupina potreba mladih:

1. potreba za preživljavanjem,
2. potreba za pripadanjem,
3. potreba za moći,
4. potreba za slobodom,
5. potreba za zabavom,

6. potreba za stvaralaštvom.

Potrebu i težnju za stvaralaštvom objašnjava na način da pred školama stoji problem što se tiče buduće održivosti, u slučaju da se ne prilagođavaju potrebama društva. U suvremenoj školi cilj ne treba biti nastava ili nastavnik — kao što je to u tradicionalnoj — nego u središtu trebaju biti učenici i njihove potrebe (Stevanović, 2002).

Kreativno poučavanje i poučavanje za kreativnost su dva različita pojma koja su vezana uz nastavu kojoj je u cilju razvijati kreativnost. Kreativno poučavanje su raznovrsne metode koje se koriste i primjenjuju u radu s učenicima, one govore učiteljima na koji način da približe sadržaj djeci, a da je taj način kreativan i maštovit. Poučavanje za kreativnost se odnosi na to da učitelji potiču kreativnost kod učenika, te ima u cilju razvijati i ostvariti njihov potencijal u kreativnom mišljenju i ponašanju (Jeffrey i Craft, 2004). Prvi pojam naglašava aktivnosti nastavnika, dok je drugi usmjereniji na učenike. Ovi pojmovi nisu međusobno isključivi, već su komplementarni. Jeffrey i Craft (2004) preporučuju da nastavnici koriste oba pristupa ovisno o okolnostima, često primjenjujući oba istovremeno. Također, poučavanje za kreativnost može spontano proizaći iz kreativnog poučavanja, pa je preporučeno kombinirati oba pristupa kako bi se što učinkovitije potaknula kreativnost.

Kroz suvremene pedagoške pristupe se javlja potreba za nastavom koja će prenositi učenicima sadržaje na različite i njima prihvatljive načine, da prati njihovu dinamiku učenja te osobni stil, a da pritom ne zanemaruje osnovne obrazovne ciljeve i zadaće. Na taj način, kroz moderno, humanističko, otvoreno i kreativno poučavanje, se mijenja nastavni program koji je krut i nefleksibilan, te se stavlja učenika u središte, uvažava i ispunjava njegove potrebe, sposobnosti i interese (Sternberg, 2003).

U propisanim školskim dokumentima javljaju se važni ciljevi i zadaće u obrazovanju, kao što su ostvarivanje stvaralačkog potencijala, razvijanje kreativnosti i talenata svih učenika (Nastavni plan i program, 2006; Vodič kroz HNOS, 2005; Nacionalni okvirni kurikulum, 2008). Međutim, ostaje nedorečeno kako ih implementirati u nastavu, te poticanje kreativnosti ostaje na individualnim sklonostima i osobnim interesima pojedinaca. Nadalje, kreativnost je nemoguće jednoznačno definirati s obzirom na mnoštvo različitih teorija i koncepata, što otežava ocjenjivanje i evaluaciju učeničkih kreativnih uradaka. Kreativni rad također zahtijeva više vremena. Stoga je od iznimne važnosti razmotriti učiteljevu kreativnost kao vrlo značajnu, te uzeti u obzir stil učenja, želje, mogućnosti i sposobnosti učenika.

5.1. Uloga učitelja u stvaranju poticajnog okruženja za kreativnost

Odgovornost svakog učitelja je prepoznati potencijal svojih učenika za kreativni razvoj te ga kroz maštoviti proces njegovati i razvijati. Kako bi to bilo moguće, učitelji se moraju pripremati tijekom svog obrazovanja, kako bi savladali metode i strategije koje im to ostvaruju. Mladi učenici su željni novih iskustava i puni znatiželje, te više vole aktivno istraživanje i dinamičnost. Stoga je od velike važnosti da se ne pribjegava pasivnim metodama i konformizmu (Zrilić i Košta, 2009).

Od velike vrijednosti je da učitelj ima pozitivan pogled na kreativnost, pošto predstavlja ključnu didaktičku hipotezu za uvođenje kreativnosti u nastavni program, što daje priliku za prepoznavanje i razvijanje imaginacije kod učenika (Jukić, 2010). Također, za razvoj kreativnosti kod učenika važno je da i sam nastavnik bude kreativan, intrinzično motiviran za vlastiti napredak i zadovoljan svojim radom.

Zadatak nastavnika je stvoriti takvo okruženje među učenicima da se osjećaju zadovoljnima i prihvaćenima, te da imaju pozitivna iskustva u stvaralaštvu kako bi ih se potaknulo na istraživanje i suradnju u učenju. Dakle, u fokusu je uloga učitelja kao savjetnik i usmjerivač učenika kroz kreativni proces, te postaje posrednik i društveni integrator (Previšić, 2003).

Nastavnici mogu svoje djelovanje usmjeriti prema pet principa koji potiču kreativno ponašanje učenika, kako je istaknuo Paul E. Torrance 1965. godine (prema Bognar, 2012). Ti principi uključuju:

1. prihvaćanje neobičnih pitanja,
2. cijenjenje maštovitih i originalnih ideja,
3. pokazivanje da su ideje učenika vrijedne,
4. osiguranje vremena koje nije ocjenjivano te
5. povezivanje evaluacije s uzrocima i posljedicama.

Metodički stil nastavnika koji potiče kreativnost sastoji se od nekoliko glavnih sastavnica:

1. primjena nastavnih strategija, metoda, sredstava, postupaka i socijalnih oblika koji potiču aktivnost učenika, istraživanje, kritičko mišljenje, odlučivanje, samostalnost u radu, međusobnu komunikaciju
2. otvorenost prema idejama i inicijativama učenika
3. poznavanje i primjenjivanje pravila uspješne komunikacije (verbalne i neverbalne)
4. demokratski stil rukovođenja razredom
5. stvaranje ozračja bliskosti, tzv. kreativnog ozračja
6. pri ocjenjivanju preferiranje ipsativnog pristupa mjerenju postignuća (Jukić, 2010: 297)

Djeca već od rane dobi uče pomoću imitacije, kada nešto vide onda to i oponašaju, to je jedan korak prema shvaćanju i razumijevanju pojava i svijeta oko njih. Što znači da, ako učitelji žele poticati kreativnost, onda ona nije bitna samo unutar učionica, već je od iznimne važnosti i da je unutar samih učitelja, jer kreativnost je više od same sposobnosti, smatra se da je ona i stav prema životu. Najučinkovitiji način za poticanje kreativnosti kod učenika je da nastavnik bude primjer kreativnosti. Djeca će razviti svoju kreativnost ne samo ako im se to kaže, već ako vide nastavnika kako je sam kreativan. Važno je razviti kod učenika osjećaj vlastite učinkovitosti i vjeru u vlastite kreativne sposobnosti. Potrebno je poticati ih da svaku ideju, teoriju ili koncept preispituju kako bi naučili postavljati pitanja koja su iznenađujuća, neuobičajena i nekonvencionalna. Također je bitno da ih se ohrabruje i motivira da redefiniiraju, ponovno postave probleme i sagledaju ih iz druge perspektive. Između ostalog, kako bi dobili osjećaj samostalnosti, treba im se omogućiti slobodan izbor tema, kako bi se osjećali samopouzdana u donošenju vlastitih odluka. Također, nastavnici trebaju sugerirati povezivanje različitih predmeta, budući da kreativne ideje često nastaju kroz integraciju sadržaja. Kreativna evaluacija obuhvaća izvršavanje problema i zadataka u kojima se traži prepričavanje činjenica, kritičko mišljenje i kreativni pristup (Sternberg i Williams, 2001).

U današnje vrijeme, napredak tehnologije je sve brži i čini dostupnost informacija puno većom i lakšom. Suvremeni učitelji osjete posljedice tehnološkog razvoja, te im je veliki izazov suočiti se i natjecati s velikom količinom različitih multimedijских sadržaja koji uvelike utječe na mlade umove. Moraju se boriti za učenikovu pažnju, jer mediji skraćuju trajanje učenikove pažnje, te im informacije više nisu zanimljive radi velike dostupnosti.

Stoga, učiteljima je veliki izazov pronaći nove metode i pristupe koje će primjenjivati kako bi približili sadržaj učenicima, a da je u skladu s njihovim interesima. Neka od pitanja koja mogu pomoći pri evaluaciji učinkovitosti vlastitog rada su sljedeća: *"Koja znanja želim da steknu moji učenici? Koje vrijednosti će moji učenici primiti? Što ja očekujem tijekom njihova učenja? Koje odgovore, povratnu informaciju, očekujem od njih? Koje metode ću koristiti? Koje materijale ću koristiti kako bi učenicima najbolje približio i pojasnio sadržaj? Na koji način ću ocijeniti njihov rad? Što drugi učitelji čine u svojoj nastavnoj praksi, a ja mogu iskoristiti? U kojim područjima trebam usavršavanje vještina i znanja? Koje druge izvore znanja poznajem, a mogu ih koristiti u nastavi?"* (Somolanji i Bogнар, 2008: 90).

Somolanji i Bogнар (2008) ističu da su sva ta pitanja beznačajna ako učitelj nije dovoljno motiviran za rad. Naglašavaju da učiteljeva kreativnost najviše dolazi do izražaja kada njegova motivacija dolazi iznutra, kada sam sebe motivira vlastitom voljom i željom za napretkom i svojim rastom, te kada misli na dobrobit djece, a ne kada mu je u fokusu vanjski cilj poput nagrade. Između ostalog, smatraju da bi određene sposobnosti i znanja također trebale biti zastupljene pri poticanju i razvoju kreativnosti i mašte unutar nastave, a ne samo motivacija. Dodatna edukacija i suradnja među učiteljima pomažu u stjecanju tih sposobnosti i znanja, što povećava samopouzdanje i sigurnost u radu, a time i potiče kreativnost drugih.

Bogнар (2010) ističe da učitelji trebaju stvoriti okruženje u kojem će djeca osjećati slobodu, sigurnost i socijalnu prihvaćenost. Naglašava da učitelji igraju ključnu ulogu u poticanju učenika na preuzimanje rizika u kreativnim razredima. Također, učitelji trebaju duboko razumjeti dječju kreativnu aktivnost i biti promišljeni i senzibilni u svojim komentarima, nastojeći što manje prosuditi.

Čandrlić (1988) naglašava da je najveći izazov za kreativnog učenika ličnost učitelja. Ističe da učitelj ne mora nužno imati sveobuhvatno znanje o kreativnosti, ali je važno da ne bude fokusiran samo na poznato, već da bude otvoren za nove i nepoznate ideje.

5.2. Prepoznavanje kreativnog učenika

Kreativna osoba se razlikuje od nekreativne u načinu pristupa problemima. Postoji nekoliko ključnih karakteristika koje omogućuju prepoznavanje kreativne osobe:

1. Izvornost: Glavni kriterij kreativnosti je originalnost. Kreativna osoba nudi jedinstvena rješenja i pristupa problemima na neobičan način.
2. Relacija s inteligencijom: Kreativnost nije izravno povezana s inteligencijom ili znanjem. Dok istraživanja pokazuju da je znanje važno za kreativnost, previše znanja može čak i ograničiti kreativni potencijal.
3. Odnos s redom i disciplinom: Kreativnost je obično suprotna strogoj disciplini i redovitosti. Disciplinirani ljudi mogu učinkovito provoditi tuđe ideje, ali rijetko stvaraju vlastite inovacije.
4. Povezanost s humorom: Kreativnost je često povezana s humorom, s obzirom na to da obje karakterizira fleksibilnost, fluentnost u mišljenju i sklonost igri.
5. Emocionalna osjetljivost i nekonformizam: Kreativne osobe su obično emotivno osjetljive i nekonformističke. Odbacuju općeprihvaćene norme i autoritete, često su buntovne i autonomne te odbacuju nametnute socijalne uloge (Srića, 1992).

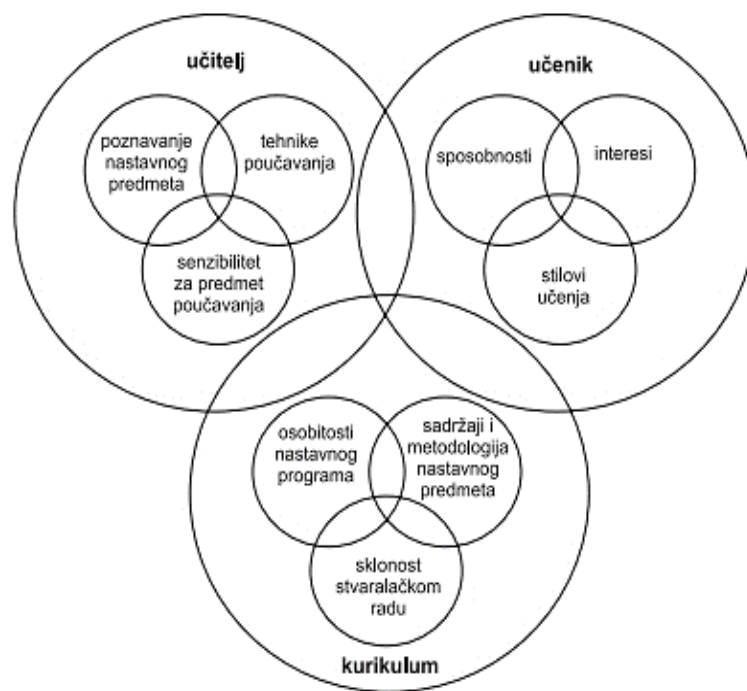
Škrbina (2013) navodi nekoliko kriterija za prepoznavanje kreativnosti: osjetljivost na probleme, sposobnost receptivnosti, fleksibilnost u reakcijama na vanjske dojmove i doživljaje, originalnost, sposobnost preoblikovanja i drugačije upotrebe predmeta, drugačije ponašanje, sposobnost analize i apstrakcije, sintezu i koherentnu organizaciju.

Dakle, kreativna osoba opaža svijet iz jedinstvene perspektive, što rezultira time da i pristupa problemima na različite i često inovativne načine. Zahvaljujući svojoj sposobnosti da vidi veze i mogućnosti koje drugima možda promiču, osobe koje su kreativne mogu osmisliti originalna rješenja i pristupe koji nekreativnim osobama nisu očigledni i jasni na prvi pogled. Takve osobe su često otvorene za nove ideje te su sklone eksperimentiranju i probavanju stvari i ideja s kojima se još dosada nisu susretali, umjesto da se drže onoga s čime se osjećaju ugodno i na što su naviknuti ili što je uobičajeno. To im pomaže da gledaju situacije iz druge perspektive, razmišljaju izvan uobičajenih okvira, što im pomaže da se suoče s izazovima na način koji je različit od konvencionalnog. Kreativne osobe prepoznaju prilike u situacijama u kojima ih drugi možda ne vide, te razvijaju inovativne strategije za rješavanje problema koje nisu samo učinkovite, nego i same po sebi originalne. Radi toga što vide situacije na jedinstveni način i što vide više mogućih rješenja na problem, može im biti teško pratiti društvena pravila i pridržavati ih se i prihvatiti ih bez propitivanja, te su radi toga mnogo osjetljiviji u društvenim okvirima i kontekstima.

6. POTICANJE NA KREATIVNOST U OSNOVNOJ ŠKOLI

Kreativnost je nešto što se nastoji implementirati i poticati kroz svakodnevni nastavni proces, te se jedan od modela—koji je izvorno bio namijenjen poticanju darovitih učenika—pokazao kao vrlo uspješnim. Riječ je o Schoolwide Enrichment Model (Renzulli i Reis, 1985, 1997), koji je ujedno i najpoznatiji cjeloviti model za svakodnevni razvoj i poticanje mašte i kreativnosti unutar učionice, te za primjenu suradničkog učenja.

Renzullijev troprstenasti model (slika 6) se zasniva na hipotezi da djeca radije uče na prirodan način. To znači da je djeci jednostavnije učiti kroz stvarne primjere koji su njima bliski, te kroz probleme u prirodnom okruženju, nego kroz umjetno stvorene primjere i uvjete koji su uvriježeni u klasičnoj nastavi. Škola bi trebala pripremiti pojedinca na pravi i stvarni život, a ne hipotetske situacije, stoga se i teorija suvremene škole ostvaruje kroz takve primjere gdje će djeca imati priliku razvijati sposobnosti za rješavanje problema na primjerima i problemima koji su njima bliski. Prvi korak prema ostvarivanju jedne takve škole je dobro osmišljen nastavni plan i program, koji kroz primjerene metode i strategije potiče stvaralaštvo i kreativnost pojedinaca, te uvažava metodičke specifičnosti svih nastavnih predmeta. Kroz takav nastavni program, učenik aktivno razvija svoje kompetencije u traženju rješenja određenog problema, dok se nastava fokusira na međupodručnu i međupredmetnu integraciju kroz koju poučavanje predmeta određuju interesi i potrebe učenika. Dakle, učitelj je samo vodič i pomagač kroz razvoj, gdje je fokus stavljen na individualizaciju rada (Renzulli i Reis, 1997, 2008).

Slika 6. Troprstenasta koncepcija darovitosti u školskim uvjetima (Renzulli i Reis, 1985)

Na razvoj kreativnog razmišljanja i pronalaženja inovativnih rješenja za probleme kod učenika osnovne škole uvelike doprinose spontanost, fleksibilnost i inovativnost u razmišljanju, znatiželja, otvorenost i želja za novim iskustvima i konceptima, motiviranost da se preuzme rizik, te osjetljivost za estetska obilježja (George, 2005).

Naime, za uspješno stvaranje kreativnih ideja i projekata potrebno je i određena razina činjeničnog znanja, kako bi učenik mogao redefinirati, unaprijediti i uopće stvarati nove projekte. Bez dovoljno znanja i informacija o određenom problemu, ne može donijeti ispravnu odluku niti pronaći učinkovito rješenje. Stoga, razvijanje konvergentnog mišljenja svakako nije nepoželjno niti nepotrebno u nastavi, štoviše, divergentno mišljenje—usmjereno na kreativno izražavanje i kreiranje— i konvergentno mišljenje, kojemu je glavni prioritet znanje, se smatraju povezanim fenomenima (Sternberg i Williams, 1996).

No, da bi kombinacija divergentnog i konvergentnog mišljenja u potpunosti bila učinkovita, te da bi se maksimalno realizirao potencijal učenika, učitelji bi trebali znati u kojim trenucima razvijati konvergentno mišljenje, a kada se bi se problemi i nastavni sadržaji kvalitetnije i učinkovitije obradili poticanjem divergentnog mišljenja.

6.1. Strategije za razvoj kreativnog mišljenja

Srića (1992) navodi razne tehnike za poticanje i razvoj kreativnosti, uključujući slobodne asocijacije, analizu pomoću metafora, analizu pomoću liste aktivnosti te liste pitanja koja također mogu biti i komična i zanimljiva, ideje nastale oponašanjem, rastavljanje pitanja na dijelove, delfi-metodu, izbor najbolje ideje te oluju mozгова i zapisivanje ideja. Tehnika slobodne asocijacije polazi od riječi ili skice, a ideje se najlakše iznose i zapisuju kada slobodno razmišljamo. Kreativne metafore neobično povezuju stvari koje inače ne idu zajedno. Sastavljanjem liste za analizu aktivnosti nailazimo na koncepte i strategije za unaprjeđenje nekog problema, što potiče, razvija i proširuje mnogobrojne kreativne vizije i zamisli. Formalne, odnosno službene liste poput enciklopedije ili rječnika služe kao nadahnuće, te mogući izvor inspiracije za generiranje i stvaranje ideja i njihovo stvaranje poveznice s problemom. Oluja ideja odvaja fazu stvaranja, zamišljanja te kreiranja ideja i koncepata od njihove evaluacije, omogućujući svima da slobodno i nesputano izraze svoje ideje i mišljenja te se time poboljšava efikasnost rada grupe u ugodnom okruženju. Strategija u kojoj se zapisuju ideje slični oluji mozгова i upotrebljava se za sakupljanje zamisli u što većem broju. Delfi-metoda se koristi za predviđanje budućeg razvoja tehnologije. Pri izboru ideje koja je najbolja i najučinkovitija, primjenjuje se procjena koja treba biti objektivna i racionalna, te se odlučuje koji koncept je najpraktičniji i najpouzdaniji.

Također postoje strategije u kojima se može opušitati uz glazbu, u kojima se aktivnošću dolazi do kreativnih ideja, te tehnike opuštanja s naglaskom na snagu riječi. Glazba, stvarajući posebno raspoloženje, djeluje kao motivacijska strategija i može se primjenjivati na početku nastavnog sata, prije ocjenjivanja ili kao pozadinska muzika tijekom čitanja. Nadalje, igra bacanja loptice, u kojoj učitelj postavljanjem raznolikih pitanja (ili učenici ispituju jedni druge), poboljšava brzinu učeničkih reakcija i dobivanje odgovora (Trškan, 2006).

Razvoj kreativnosti kod najmlađih članova društva u velikoj mjeri ovisi o poučavanju Likovne kulture. Ova disciplina je izuzetno složena i obuhvaća različite oblike teorije i prakse, čime postaje sveprisutna. Kreativni potencijal stečen kroz radne procese u umjetnosti može biti značajan i za druga područja. Stoga je umjetnost u općem obrazovanju prirodan okvir za kreativno djelovanje, bez straha od pogrešaka, jer je jedini dio školskog kurikulum

koji nema unaprijed određene odgovore i omogućuje percepciju iz različitih perspektiva (Zečević, 2020).

Kroz likovnu umjetnost se može slobodno eksperimentirati, griješiti te otkrivati nove stvari na različite načine. Iz grešaka se može napraviti nešto sasvim neplanirano i originalno, što dovodi do inovacija i potiče kreativnost. Ako se ta perspektiva, odnosno taj način razmišljanja prenese i u druga područja, to bi moglo dovesti do otvorenijeg načina razmišljanja, te do sklonosti prihvaćanju novih i različitih ideja i rješenja. To bi moglo rezultirati lakšim prilaskom problemima s kreativnim pristupom i bez straha od pogreške, te bi moglo doći do unaprjeđenja pojedinaca, prelazaka vlastitih granica i mogućnosti, te možda čak i do unaprjeđenja društva.

Iako istraživanje Taylora (1973) može djelovati zastarjelo, ono je vrlo zanimljivo jer obrađuje mnoge aspekte kreativnosti koji potiču na razmišljanje. Istraživanje sugerira da kreativnost započinje početnim iskustvom izlaganja, a želja pojedinca za promjenom okruženja prema vlastitim shvaćanjima je ključna. Drugim riječima, bez promjene okoliša, ne bi se javila potreba za kreativnošću ili reorganizacijom. Prema ovom istraživanju, kreativnost se može manifestirati na pet razina koje su povezane s percepcijom nejednakosti pojedinca:

1. kreativnost spontane aktivnosti (od prve do šeste godine),
2. kreativnost usmjerene aktivnosti (od sedme do desete godine),
3. kreativnost invencije – pronalaska i izuma (od jedanaeste do petnaeste godine),
4. kreativnost inovacije (od šesnaeste do sedamnaeste godine), te
5. kreativnost stvaranja (od osamnaeste godine nadalje).

Kreativni odgoj i obrazovanje nisu zaseban predmet u programu ili kurikulumu; oni su opća funkcija obrazovanja. Takav pristup zahtijeva strategiju koja će uspostaviti ravnotežu u školskom kurikulumu kroz unapređenje nastavnih metoda i drugih oblika nastave, povezivanje škole s drugim obrazovnim institucijama, te školovanje i kontinuirano stručno usavršavanje nastavnika i drugih sudionika u obrazovanju (Hadži Jovančić, 2012).

Imaginacija je mogućnost, odnosno kompetencija da djeca različite zamisli, spoznaje i koncepte iz područja stvarnosti koju ne vide, dočaraju u likovnom izrazu, kroz trodimenzionalne oblike, simbolizaciju tijela... Ovakve stvaralačke vještine i tendencije moći će se podsticati u situacijama kada su djeca naviknuta na kreativno izražavanje koje je u potpunosti slobodno, nesputano i bez ustručavanja. U tom slučaju će za svaku pojavu, pojam i

osjećaj naći odgovarajuću stvaralačku zamjenu to jest tumačenje (Škrabina, 2013, prema Vuković, 2018).

Imaginacija, odnosno sposobnost da se zamisli nešto što nije stvarno se potiče i vježba kroz aktivnosti koje potiču kreativnost. Kada se djeci da prilika da se slobodno i kreativno izraze, to znači da im se dopušta i daje prilika da istraže, osjete i iskažu svoj unutarnji svemir i stvore nešto svoje, nešto iz vlastitih misli. Na taj način uče kombinirati stvarne elemente s imaginarnim, zamišljenim, te dolaze do originalnih ideja i novih rješenja. Poticanje kreativnosti se može postići kroz davanje slobode za eksperimentiranje, istraživanje različitih pristupa i rješavanje problema na nekonvencionalne načine. To također znači pružanje podrške i ohrabrenja da se prepoznaju, prihvate pogreške, postavljaju neobična pitanja i nespunito istraže nedirnute i nepoznate procese, što je vrlo važan dio učenja i dolaženja do inovacija. Kroz takvo okruženje se kreativnost, odnosno imaginacija vježba, te se dolazi do sve kompleksnijih i složenijih koncepata. Kada se imaginacija potiče na taj način, djeca postaju sve sposobnija za divergentno i apstraktno mišljenje i to je ključno za vlastiti napredak odnosno napredak pojedinca, kao i za napredak društva jer uče vidjeti svijet ne samo takav kakav on je, već kakav bi i mogao biti, što otvara vrata za neograničene mogućnosti i buduće inovacije.

Mnoge riječi s vremenom i dugotrajnom upotrebom i ponavljanjem gotovo da i izgube svoje izvorno značenje. Isto tako je i s riječju „imaginacija“. Ova riječ iskazuje mnoštvo ideja, a neke su od njih čak i u čistoj suprotnosti. Mašta, misao, halucinacija, sumnjičavost, kreativnost: njezina je potreba poprilično široka, a značenje raznoliko, toliko da sama riječ imaginacija nema status niti utvrđeno značenje (Goddard, 2021).

6.2. Poticanje na kreativnost kroz likovno izražavanje

Likovno izražavanje je urođena sposobnost svakog pojedinca, karakterizirana neočekivanošću i nepredvidivošću. Ne treba ga kontrolirati i oblikovati, već omogućiti djeci da izražavaju svoje unutarnje biće, čime razvijaju radoznalost, samopouzdanje, kreativnost, slobodu, te otkrivaju i komuniciraju sa svijetom oko sebe. Promatrajući djecu dok stvaraju, zadivljuju nas njihova spontanost i iskrenost, kao i njihov stav prema onome što izražavaju. Likovnim izražavanjem djeca pokazuju što ih zanima i uzbuđuje, uživaju u materijalu kojim rade, a njihova želja za spoznavanjem, iako u početku nesvjesna, ubrzo postaje namjerna i

svjesna, poput trenutka kad dijete odluči nacrtati majku ili koristiti crvenu boju (Grgurić, Jakubin, 1996). Tako "*dijete istražuje likovnost od trenutka kad počne istraživati svijet oko sebe*" (Balić – Šimrak i sur., 2011).

Prema Boduliću (1982), dijete koje je obogaćeno jasnim opažanjima, sjećanjima, aktivnošću osjetila, pamćenjem i emocijama, može razviti bogatu maštu, tj. imaginaciju. Iz ničega ne može nastati nešto.

Prema Grgurić i Jakubin (1996), motivi za korištenje u likovnom izražavanju mogu se grupirati na sljedeće načine:

- Motivi iz okoline: Prirodni oblici, od jednostavnih do složenijih, kao što su list mrkve, saće, školjka, tenisice, kriška lubenice, gitara, polica s knjigama u knjižnici.
- Motivi prostora: Unutarnji i vanjski prostori.
- Pojave u prirodi: Fenomeni poput snijega, kiše, tuče, sunca, cvjetanja.
- Ljudi: Figuralni prikazi u pokretu, grupe i nizovi ljudi, odnosi između ljudi, životinja i biljaka.
- Životinje: Različiti prikazi životinja.
- Motivi iz književnih djela: Tematski motivi inspirirani književnim sadržajem.
- Motivi iz narodnih običaja i događaja: Prikazi običaja i kulturnih događaja.
- Motivi iz sfere nevizualnog: To uključuje emocije (sreća, tuga, bol, vjera), osjete (toplo, kiselo, hrapavo, mekano), auditivne poticaje (šum vjetra, cvrčci, grmljavina), te ostale ne vizualne poticaje (istina, laž, miris, dodir).

Grgurić i Jakubina (1996) navode da odgojitelji i učitelji mogu provjeravati i poštovati misli i ideje djece, ne podcjenjujući ih, kako bi pomogli u razvoju njihove likovne kreativnosti. Nakon završetka rada, treba im omogućiti varijacije na istu temu, ohrabrujući ih da pronađu što više raznovrsnih ideja i poboljšanja. Tijekom procesa, važno je istaknuti originalnost, poticati druge i omogućiti rad s raznovrsnim materijalima i tehnikama. Razvoj kreativnosti nastavlja se i nakon spontanog izražavanja. U tom periodu, kroz motivacijske razgovore, treba poticati i obogaćivati djecu u skladu s njihovim interesima i osobnostima. Takvi razgovori trebaju obuhvatiti realnost životnog i društvenog okvira, područje unutarnjeg svijeta i individualnost djece.

Škrbina (2013) smatra da djeca kroz likovno izražavanje istražuju i rješavaju probleme. Njihovo izražavanje uključuje elemente svjesnog i nesvjesnog značenja, pri čemu

iskreno izražavaju svoje trenutačne osjećaje i govore o svojoj aktivnosti bez pokušaja da ih prikriju.

„Razigranost, sloboda da samostalno strukturiraju vlastitu likovnu aktivnost, otvorenost za nova likovna iskustva, znatiželja, sve su to aspekti dječjeg pristupa likovnom procesu i učenju. U motivacijskom smislu igrom se pobuđuje zanimanje i užitek u likovnom izražavanju, otkriću i samoj aktivnosti, što će dovesti do perzistiranja u aktivnosti i razvijanja trajnog interesa“ (Grgurić i Jakubin, 1996: 104).

„Kako bi potaknuli djecu na likovno izražavanje i stvaranje treba dobro isplanirati likovnu aktivnost. Uz motivaciju za stvaralački postupak važno je kreirati okruženje u kojem očekujemo, da će djeca raditi, koje treba biti dobro osmišljeno i organizirano. Estetski pripremljen prostor treba pozivati na rad „*obično treba izgledati neobično*“ (Balić-Šimrak, Šverko i Županić-Benić, 2010: 57, prema Vuković, 2018).

7. PRIMJER KORIŠTENJA TEHNIKE FROTAŽ U NASTAVI

Učenici drugog razreda Osnovne škole Sveta Nedjelja su za zadatak imali upoznati se s gratažom i frotažom. Njihova učiteljica integrirala je tehniku frotaža u nastavni plan tako što je učenike upoznala s različitim likovnim tehnikama, uključujući frotaž, kroz praktične zadatke poput stvaranja tekstura i ritmova crta. Motivaciju je osigurala pričama o tradicijskim obrtima, kao što je iško lončarstvo, čime su učenici dobili širu sliku o primjeni tehnike u stvarnom svijetu. Cjelina se zvala točka i crta, a nastavna tema „nova tehnika rada“, budući da se učenici još nisu susreli s ovim tehnikama. Za likovno područje je navedeno crtanje i slikanje (frotaž), a likovni problemi su bili crte po značenju, grataž, ploha i privid prostora (frotaž). Likovno-tehnička sredstva i likovne tehnike su bile: tempera (bijela), kolaž – kombinirana tehnika, pastel (Školski portal, 2019).

Obrazovni zadatci tijekom ovog nastavnog sata bili su:

- a) stjecanje znanja: imenovanje i korištenje nove likovne tehnike, objašnjavanje postupka izrade i upotrebe; imenovanje i razlikovanje linije po toku i karakteru, vizualno opažanje, istraživanje i percipiranje crta; izražavanje i stvaranje pomoću linija
- b) stjecanje sposobnosti: vježbanje sposobnosti divergentnog mišljenja, opažanje različitih vrsta linija oko njih, kao i na likovnim radovima, razvijanje kreativnosti i imaginacije, uočavanje linije kao element oblikovanja ritma na iškim keramičkim posudama

Odgojni zadatci bili su:

Razvoj pozitivnog i poticajnog stava, razvoj estetskih, kreativnih, moralnih, radnih kompetencija, proširivanje i izgradnja stavova, poticanje na zanimanje običaja te istraživanje tradicijske kulture, obrta i zanata (Školski portal, 2019).

Slika 7. Radovi učenika OŠ Sveta Nedjelja, tehnike frotaž i grataž

(Dostupno na: <https://www.skolskiportal.hr/sadržaj/ucitelji-stvaraju/nove-tehnike-grataz-i-frotaz-motiv-isko-loncarstvo/>)

U idućem dijelu ovoga rada će se govoriti o provedenom istraživanju gdje će se nastojati ispitati, proučiti i analizirati uvođenje tehnike frotaž unutar likovne nastave tijekom primarnog obrazovanja, te pokušati dokazati korist istoga na poticanje dječje mašte, kreativnosti i imaginacije čime bi se trebala vježbati sposobnost divergentnog mišljenja.

8. ISTRAŽIVANJE

8.1. Cilj i problem istraživanja

Glavna svrha rada je istražiti tehniku frotadž kao poticaj dječje imaginacije i mogućnost kreativne primjene tehnike u primarnom obrazovanju. Također, osmisliti, a potom i realizirati aktivnosti koje uključuju rad djece s tehnikom frotadž na satu likovne kulture, zatim analizirati na koji način rad sa spomenutom tehnikom kroz satove likovne kulture potiče imaginaciju učenika.

Problem istraživanja usmjeren je na iduća pitanja: Je li moguće uvrstiti tehniku frotadž u sat likovne kulture tako da potiče imaginaciju učenika? Na koji način se tehnika frotadž može primijeniti unutar likove kulture u primarnom obrazovanju? Kako rad učenika s tehnikom frotadž potiče ili razvija imaginaciju kroz sat likovne kulture? U kojoj mjeri različiti oblici tehnike (direktni i indirektni) doprinose poticanju dječje imaginacije

8.2. Metode istraživanja

Ovo istraživanje je kvalitativno, te primjenjuje deskriptivnu metodu u teorijskom dijelu rada, gdje je tema obrađena analizom dostupne stručne literature. Praktični dio uključuje planiranje i provedbu likovnih aktivnosti u razredu, prikupljanje dječjih radova te njihovu analizu i interpretaciju.

8.3. Sudionici istraživanja

Istraživanje je provedeno u Osnovnoj školi Ivane Brlić – Mažuranić u Virovitici uz dopuštenje ravnatelja. U istraživanju su sudjelovali: 20 učenika prvog razreda, 19 učenika drugog razreda, 20 učenika trećeg razreda i 15 učenika četvrtog razreda. Ukupno je sudjelovalo 74 učenika.

8.4. Sažeti prikaz istraživanja

Početak školske godine, u rujnu 2024. godine, istraživanje se izvršilo u OŠ Ivane Brlić – Mažuranić. U prvoj fazi istraživanja su se ponajprije smišljale pripreme satova koje su sadržavale likovne aktivnosti za učenike prvih, drugih, trećih i četvrtih razreda osnovne škole. Nastojao se poštovati izvedbeni plan i program za svaki razred, te se pazilo na primjerenost usvajanja novih i ponavljanje starih pojmova za svaki razred. U drugoj fazi istraživanja su se osmišljene aktivnosti za učenike, koje su provedene pomoću tehnike frotadž, realizirale kroz satove likovne kulture u prvom, drugom, trećem i četvrtom razredu u trajanju od 45 minuta. Na početku svakog sata je ukratko opisana tehnika, te je zatim tehnika pokazana učenicima, kako bi dobili jasniju sliku o tome što će biti zadatak. Kroz analizu djela Maxa Ernsta su se definirali i ponavljali likovni pojmovi. Učenicima su se kroz motivacijski dio postavljala pitanja osmišljena da sami dolaze do odgovora i zaključaka, te su postavljana pitanja koja zahtijevaju od učenika upotrebu mašte i imaginacije. U svakom razredu su učenici bili potaknuti da istražuju predmete oko sebe i eksperimentiraju s tehnikom frotadž kako bi otkrili otiske raznih tekstura kroz igru. Zatim im je najavljen motiv i likovni zadatak. U prvom razredu je likovni problem bio napraviti bilo koju šumsku životinju pomoću kovanica i tehnike frotadž. Cilj ovoga sata bio je uvesti pojam hrapave površine predmeta kroz igru s tehnikom frotadž koja omogućuje kreativnu primjenu predmeta iz svakidašnje uporabe. Tema sata je bila Priroda i oblik kroz koju učenici istražuju prirodu i svijet oko sebe različitim osjetilima (dodir) te prepoznaju oblike i teksture u svakodnevnim predmetima, što ih uvodi u osnovne likovne pojmove kao što su oblik, struktura i površina. U drugom razredu su se učenici susretali s likovnim pojmovima ispod – iznad i ispred – iza na način da su indirektnim (kolažnim) oblikom frotadža zamišljali i kreirali svoj grad te su pri lijepljenju morali razmišljati o kompoziciji tj smještaju svojih zgrada. Tema je bila Umjetnost i zajednica unutar koje su vježbali i istraživali likovno oblikovanje kroz korištenje svakodnevnih predmeta, što pomaže djeci u prepoznavanju i primjeni umjetnosti i dizajna u stvarima koje ih okružuju. U trećem razredu se ponovno koristi direktni oblik frotadža kroz kombinaciju bijele voštane paste i vodenih boja. Uvodi se pojam toplo – hladnog kontrasta, a tema je Svijet oko mene. Kroz tehniku frotadža i rad s teksturama iz svakodnevnog okruženja (predmeti u učionici, prirodni materijali) učenici istražuju i komentiraju svijet oko sebe, koriste predmete iz neposrednog okruženja kako bi stvorili zalazak sunca i reflektirali o teksturama i bojama koje se nalaze u prirodi i u njihovoj svakodnevnici. U četvrtom razredu je uveden pojam teksturnih i

obrisnih linija kroz analizu i usporedbu teksture tkanina sa teksturom svakodnevnih predmeta te dizajniranje jesenskih kaputića. Tema je Umjetnost i zajednica, te su se učenici upoznavali s indirektnim (kolažnim) oblikom frotaža kroz koji su spoznali prisutnost kreativnog i estetskog oblikovanja u svakodnevnom životu svakog pojedinca U svakom razredu, učenici su morali koristiti maštu kako bi vizualizirali teksture različitih predmeta, odnosno kako bi njihov otisak izgledao na papiru, te zamišljati kako bi mogli iskoristiti te otiske za stvaranje svojih radova.

9. VREDNOVANJE I ANALIZA RADOVA ISPITANIKA

U sklopu istraživanja posebno su osmišljeni kriteriji vrednovanja učeničkih radova tako da obuhvaćaju učenikov pristup radu, interpretaciju teme i likovnog problema, estetsku osjetljivost, originalnost u radu i tehničku kvalitetu rada. Radovi učenika koji su sudjelovali u ispitivanju su podijeljeni u tri kategorije, a to su: vrlo uspješni, uspješni i manje uspješni. Za vrednovanje su iskorišteni po jedan rad za svaku kategoriju u sva četiri razreda.

Tablica 1 Kriteriji vrednovanja

VRLO USPJEŠNI	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Učenik je u potpunosti shvatio likovni zadatak. ⇒ Učenik je u potpunosti riješio likovni problem. ⇒ Učenik pristupa zadatku motivirano, odgovorno i entuzijastično. ⇒ Učenik izbjegava šablonske i stereotipne prikaze. ⇒ Učenik pazi na estetiku i urednost u radu. ⇒ Vrlo uspješno ovladava likovnom tehnikom. ⇒ Pokazuje interes i dublje istražuje mogućnosti tehnike.
USPJEŠNI	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Učenik je u potpunosti shvatio likovni zadatak. ⇒ Učenik je uspješno riješio likovni problem. ⇒ Učenik pristupa radu motivirano i odgovorno. ⇒ Učenik uspješno ovladava likovnom tehnikom. ⇒ Učenik pokazuje kreativnost i maštu pri istraživanju tehnike, no motiv je manje originalan. ⇒ Učenik je estetski osjetljiv, no rad je manje uredan.
MANJE USPJEŠNI	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Učenik je djelomično riješio likovni problem ili je rad nepotpun. ⇒ Učenik ne pokazuje motiviranost, odgovornost niti entuzijastičnost u pristupanju zadatku. ⇒ Učenik nije kreativan niti originalan, koristi druge radove kao izvor inspiracije. ⇒ Učenik je djelomično uspješno ovladao likovnom tehnikom. ⇒ Nedostaje estetska kvaliteta u radu, te je rad neuredan. ⇒ Učenik nije zainteresiran za istraživanje mogućnosti likovne tehnike. ⇒ Učenika je potrebno poticati pri radu.

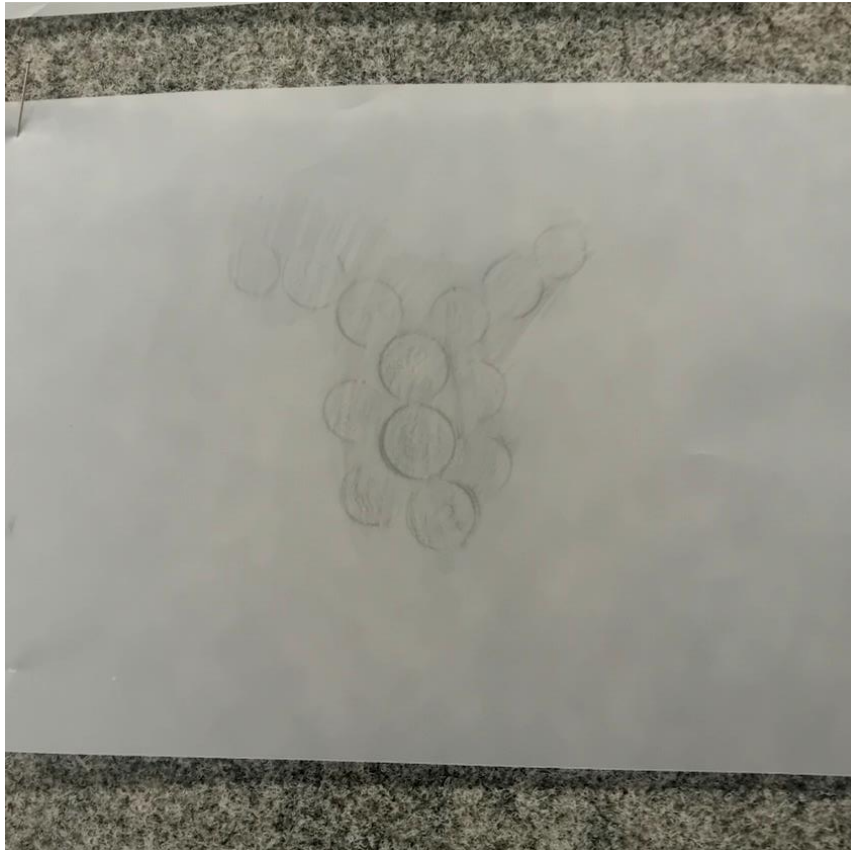
9.1. Prvi razred

NASTAVNA JEDINICA
TEMA: Priroda i oblik PODTEMA: Šumska životinja LIKOVNO PODRUČJE: Oblikovanje na plohi - grafika LIKOVNI POJMOVI: ploha, oblik, tekstura, točka i crta, hrapava i glatka površina LIKOVNE TEHNIKE I MATERIJALI: tehnika – frotaž; materijali – čvrsta podloga (karton), tanki bijeli papir, kovanice, B olovka, selotejp, ljepilo

U prvom razredu je tema Priroda i oblik, kroz koju uče i istražuju prirodu i ono što ih okružuje kroz različita osjetila (dodir i hrapave predmete), odnosno kroz oblikovanje životinja, učenici su učili o osnovnim likovnim pojmovima poput oblika, teksture (hrapavost kovanica) na primjerima koji su im bliski i zanimljivi. Podtema je bila šumska životinja, kako bi promišljali o prirodi i što se sve nalazi u njoj. U istraživanju je u prvom razredu sudjelovalo 20 učenika. Za ovaj razred je odabran direktan oblik frotaža, radi njegove jednostavnosti, te vrlo jednostavan motiv s obzirom da se radi o učenicima prvog razreda koji se još uvijek privikavaju na školske klupe i drugačiji način rada nego u vrtiću, te uzimajući u obzir da je ovo istraživanje provedeno u rujnu. Sat je započet na način da im je najavljen rad s tehnikom, tehnika je zatim demonstrirana, te je uslijedio kratki motivacijski dio sata koji je započet razgovorom o tome jesu li spremni za školu te što su sve radili preko ljeta i jesu li puno proveli vremena u prirodi, kako bi se povezali s nečim njima bliskim. Kroz Powerpoint prezentaciju – čiji su sadržaji u pripremi sata za prvi razred, na kraju ovog diplomskog rada – su vidjeli prikaz djela Maxa Ernta, te kratko prokomentirali i analizirali pomoću pitanja *Što vidite na slici? Na što vas to podsjeća? Što se sve može naći u šumi? Koje su sve šumske životinje? A što mislite kako je nastao ovaj rad? Koji materijali su korišteni? Zatim su se prisjetili tehnike s početka sata, te im je bio prikazan još jedan frotaž koji je prikazivao slona od kovanica. Cilj tog djela Sheile Singhal je bio dati sliku učenicima o tome što će raditi na satu. Učenici su polako vođeni pitanjima poput *Što vidite na slici? Koja je to životinja? Od čega je napravljen ovaj slon? Možemo li vidjeti slonove tu oko nas? A koje životinje možemo**

vidjeti? Čemu služi novac? Možemo li pronaći drugu svrhu novcu? Što bismo mogli još s njim? Možemo li se igrati s novcem? Kako biste se vi igrali s novčićima? Možemo li ih slagati u različite oblike? Kakve oblike sve možemo raditi od njih? Možemo li raditi životinje od njih? Koja je vama najdraža životinja? Koje životinje možemo vidjeti u prirodi koja nas okružuje ili u šumi? Mogu li životinje imati zanimljiv i neobičan uzorak na sebi? Na pitanje mogu li učenici iskoristiti kovanice za igranje su odgovorili sa *ne*, jer bi im vjerojatno ispali sa stola, te bi ih izgubili, Daljnjim pitanjima su došli do zaključka kako se može igrati s novcem, te su zamišljali na koji način bi to mogli napraviti, što je poticalo njihovu imaginaciju. Iduća pitanja su osmišljena s ciljem uvođenja u zadatak koji im je nakon motivacijskog dijela bio i najavljen. Prvo u cijelosti, zatim korak po korak kroz realizaciju likovnog zadatka, iz razloga što im je bilo teško zapamtiti sve korake odjednom. Učenici koji su se još privikavali na drugačiji način rada nisu u potpunosti bili sposobni pratiti upute, te su počeli crtati na papir za vrijeme najave zadatka, stoga se najava zadatka odvijala ponovno u dijelovima, kroz realizaciju likovnog zadatka. Zadatak je bio igrati se s kovanicama, oblikovati šumsku životinju od njih, zalijepiti ih na podlogu, te staviti papir preko i tek onda trljati odnosno stvarati otiske. Kroz takav zadatak se razvija njihova mašta jer su u mogućnosti oblikovati životinju koristeći netipične materijale (kovanice) i tehniku (frotaž). Učenici su radili različitim brzinama – bilo je učenika koji su bili gotovi u potpunosti, dok za to vrijeme neki učenici još nisu niti oblikovali životinju na podlozi. Kroz ostale razrede se ta razlika u brzini rada smanjuje. Što se tiče dijela sata gdje se učenici vrednuju, učenici su bili zadovoljni tehnikom, kao i svojim radovima, te nisu smatrali tehniku fizički zahtjevnom. Radovi učenika koji su sudjelovali u istraživanju će biti prikazani u nastavku, te analizirani prema ranije spomenutim kriterijima vrednovanja.

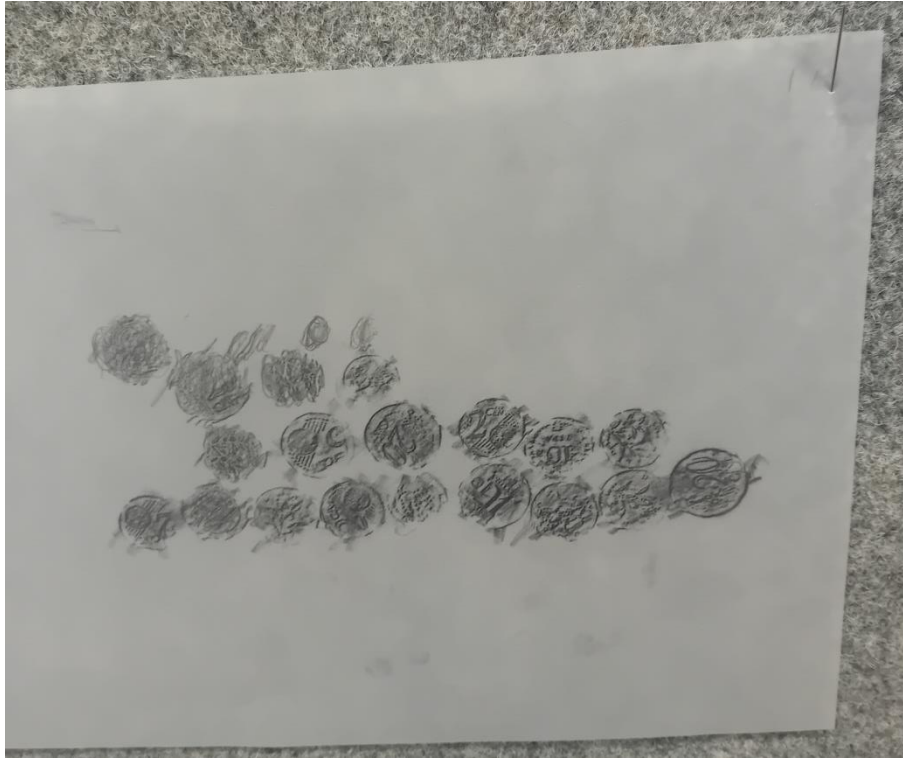
Primjer vrlo uspješnog rada učenika

Slika 8 Primjer vrlo uspješnog rada - 1. razred

Ovaj rad je primjer vrlo uspješno odrađenog likovnog zadatka i riješenog likovnog problema. Usvojena je tehnika, rad je vrlo uredan i ima estetsku kvalitetu. Učenik je bio zadovoljan svojim radom, te motiviran igrati se s novčićima i 'bojati'. Pristupao je zadatku odgovorno i s radoznalošću. Učenik pokazuje samostalnost i originalnost u radu. Olovka je možda trebala biti stisnuta malo jače, no tehnika je dobra i otisak se vidi, učenik je pravilno držao olovku (vodoravno/ukoso) te je pažljivo trljao.

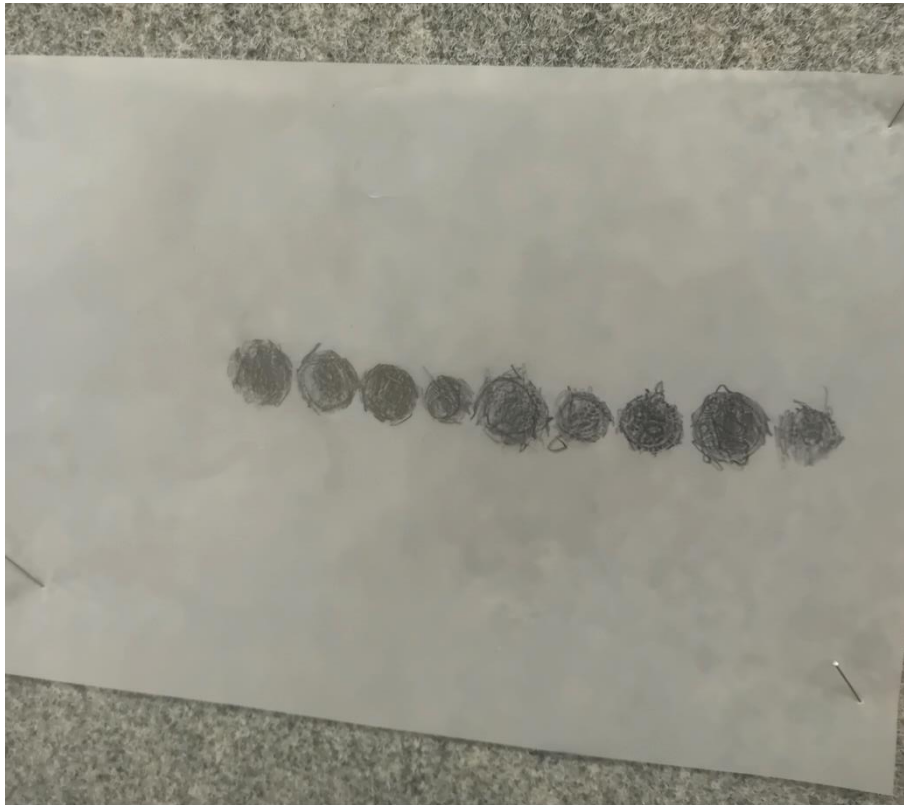
Primjer uspješnog rada učenika

Slika 9 Primjer uspješnog rada - 1. razred

Ovaj rad je jedan od uspješno odrađenih frotaža u prvom razredu, jer je učenik shvatio likovni zadatak, te je riješio likovni problem. Pokazao je entuzijazam i radoznalost tijekom rada, međutim, nije pokazao veliku originalnost u odabiru motiva, odabran je motiv koji je bio vrlo čest (zmija). Rad ima estetsku kvalitetu, no učenik nije pazio na urednost. Savladao je tehniku, pritisak olovke je dobar, te se otisnuti predmeti vide vrlo dobro (nije šarano bez cilja). Učenik je pri radu bio odgovoran, slušao je upute, te je shvatio zadatak ozbiljno.

Primjer manje uspješnog rada učenika

Slika 10 Primjer manje uspješnog rada - 1. razred

Ovaj rad je manje uspješan naspram radova ostalih učenika. Likovni problem je riješen, međutim motiv nije originalan (učenika su inspirirali drugi radovi), te je vrlo neuredan i nema estetsku kvalitetu (motiv nije na sredini papira, te nema detalja poput glave, očiju, tanjeg repa itd.). Tehnika nije u potpunosti usvojena, učenik nije držao olovku kako je pokazano, te je 'šarao' tako da se otisak skoro uopće ne vidi. Učenik je bio radoznao pri radu, svidjela mu se tehnika, no nije pristupao odgovorno, te nedostaje mašta. Učeniku je bilo potrebno postavljati poticajna pitanja te više puta demonstrirati tehniku.

9.2. Drugi razred

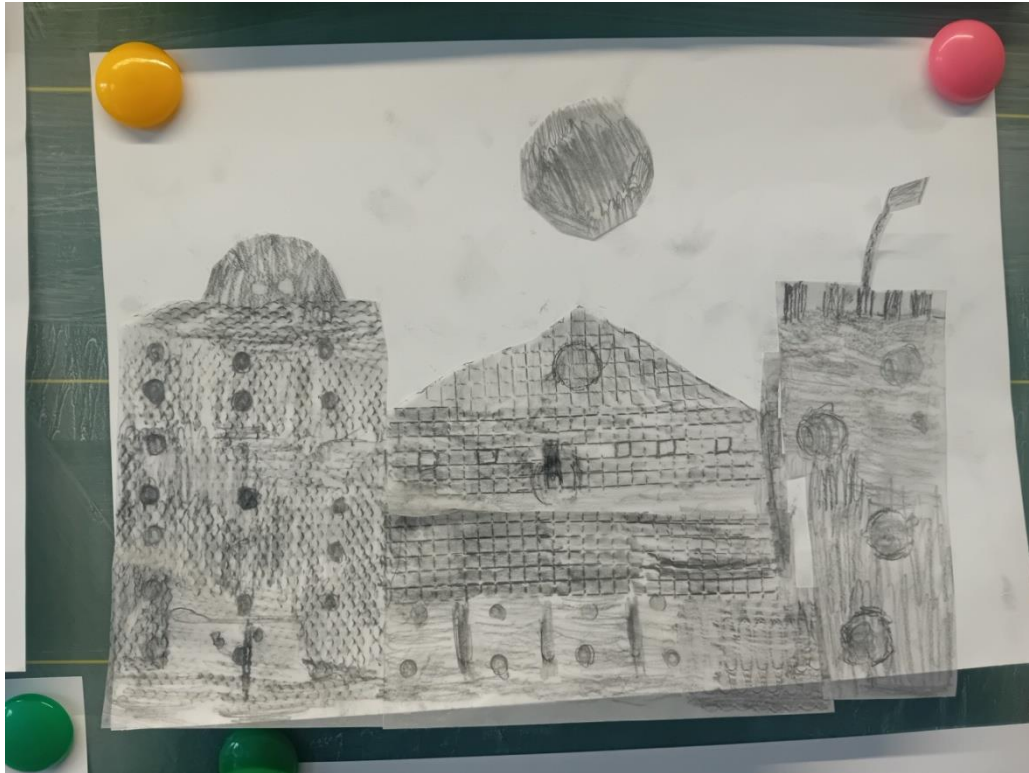
NASTAVNA JEDINICA
TEMA: Umjetnost i zajednica PODTEMA: Zamišljeni grad LIKOVNO PODRUČJE: Oblikovanje na plohi - grafika/ oblikovanje na plohi – slikanje LIKOVNI POJMOVI: Glatka i hrapava površina, Smještaj: ispred, iza, ispod, iznad LIKOVNE TEHNIKE I MATERIJALI: tehnika – frotaž; materijali – podloga, veliki bijeli papir, paus papir, olovka, različiti predmeti unutar učionice

U drugom razredu učenici su radili indirektni oblik frotaža, gdje su isprobavali samu tehniku, istraživali različite materijale i površine predmeta, zatim su otiske izrezivali i lijepili na papir poput kolaža. Temu Umjetnost i zajednica su istraživali svakodnevnne predmete iz svoje okoline i koristili ih za stvaranje vlastitih zamišljenih gradova, što je bila podtema ovog sata. U drugom razredu je sudjelovalo 19 učenika, te su svi odradili zadatak uspješno, ali u različitoj mjeri. Sat je započeo demonstracijom tijekom koje je učenicima postavljen niz pitanja poput: *Što će se dogoditi ako olovkom trljam preko papira ispod kojega su položeni hrapavi predmeti tj. predmeti koji imaju reljef? Što mislite, trebam li ju jako stisnuti ili slabo? Što će se dogoditi ako preslabo stisnem? Mogu li prejako stisnuti? Zašto ne? Što će se dogoditi? Idemo provjeriti.* Ovakva demonstracija je osmišljena kako bi učenici sami došli do zaključka i vidjeli na temelju iskustva prije početka samog rada na što treba paziti pri radu s novom tehnikom. Motivacijski dio sata je započeo razgovorom o tome kako su proveli praznike, te su vođeni pitanjima da razmišljaju o gradu, kako bi počelo uvođenje u podtemu sata, te kako bi tokom motivacijskog dijela počeli zamišljati motiv za likovni zadatak te razvijali imaginaciju. Zatim im je pokazana Powerpoint prezentacija na kojoj su bile prikazane slike neobičnih kuća i gradova. Slajdovi korišteni u Powerpoint prezentaciji se mogu naći na kraju diplomskog rada ispod naslova 'PRILOZI', u sklopu pripreme sata za drugi razred osnovne. Postavljena su im pitanja poput *Kakvi su ovo gradovi? Što sve vidimo? Kako izgledaju? Od čega su načinjene zgrade i ulice? Možete li zamisliti kakva im je površina? Glatka ili hrapava? Kakva je to glatka površina, a kakva hrapava?* Učenici kroz ta pitanja razmišljaju o tome na što ih izgled zgrada podsjeća (na određene predmete) te kakvu površinu imaju zgrade i predmeti (hrapavu), kako bi kasnije povezali s likovnom tehnikom. Zatim su analizirali djelo Maxa Ernsta, *The entire city*, kroz koje su ponovili pojam smještaja (iznad – ispod, iza – ispred) kako bi vodili računa o tome kojim redoslijedom lijepiti zgrade u svojim zamišljenim gradovima, te razmišljali o kompoziciji svojih gradova. Na idućem slajdu su im pokazani različiti predmeti, te su još promišljali o njihovoj površini. Vođeni su pitanjima: *Možete li zamisliti da držite ove predmete u rukama? Što biste osjetili? Kakva je to površina? Za što nam služe ti predmeti? Možemo li ih koristiti za nešto drugo? Mogu li nas ti predmeti inspirirati za stvaranje tj zamišljanje novog, neobičnog grada? Kako? Kako bismo mogli iskoristiti površinu tih predmeta za stvaranje grada?*

Što sam pokazala na početku sata? Možemo li na taj način stvoriti naš zamišljeni grad?

kako bi došli do zaključka da se pomoću običnih predmeta može dobiti jedan neobičan grad, te su motivacijski dio sata povezali sa tehnikom koju su vidjeli na početku sata i polako su uvedeni u likovni zadatak. Za kraj motivacije im je pokazan kratki video u kojemu umjetnik ispunjava papir s frotadžima i pokazuje tehniku, što im je pomoglo shvatiti na koji način su oni trebali 'skupljati' i istraživati svoje otiske. Nakon najave likovnog zadatka, učenici su vrlo motivirano i nestrpljivo krenuli s realizacijom, nakon koje je uslijedilo vrednovanje. Na pitanja poput *Što ste danas radili? Je li vam se svidio likovni zadatak? Zašto da/zašto ne? Koji vam je bio najzanimljiviji dio zadatka? Kako ste se osjećali dok ste radili svoje frotadžice? Što ste razmišljali tijekom rada? Tko mi želi nešto reći o svom radu?* Odgovori su bili vrlo pozitivni i puni uzbuđenja i entuzijazma. Učenici su vrlo aktivno sudjelovali u diskusiji, bili su izričito motivirani dijeliti mišljenje o svojem radu, a mnogi su verbalizirali da im je ovo bio jedan od najzanimljivijih i najzabavnijih sati likovne kulture do sada. Njihove reakcije, uz glasne i emotivne povratne informacije, upućuju na to da su uživali u nastavnom procesu i istraživanje tehnike. Nadalje, ova skupina učenika pokazala je najpozitivniju reakciju na uvođenje nove tehnike u usporedbi s drugim razredima, što dodatno potvrđuje njihovu angažiranost i zadovoljstvo. Većina učenika je bila zadovoljna svojim radovima, a tek mali broj učenika je bio djelomično nezadovoljan radi manjka imaginacije. U nastavku će biti prikazani i analizirani neki od radova učenika koji su sudjelovali u istraživanju.

Primjer vrlo uspješnog rada učenika

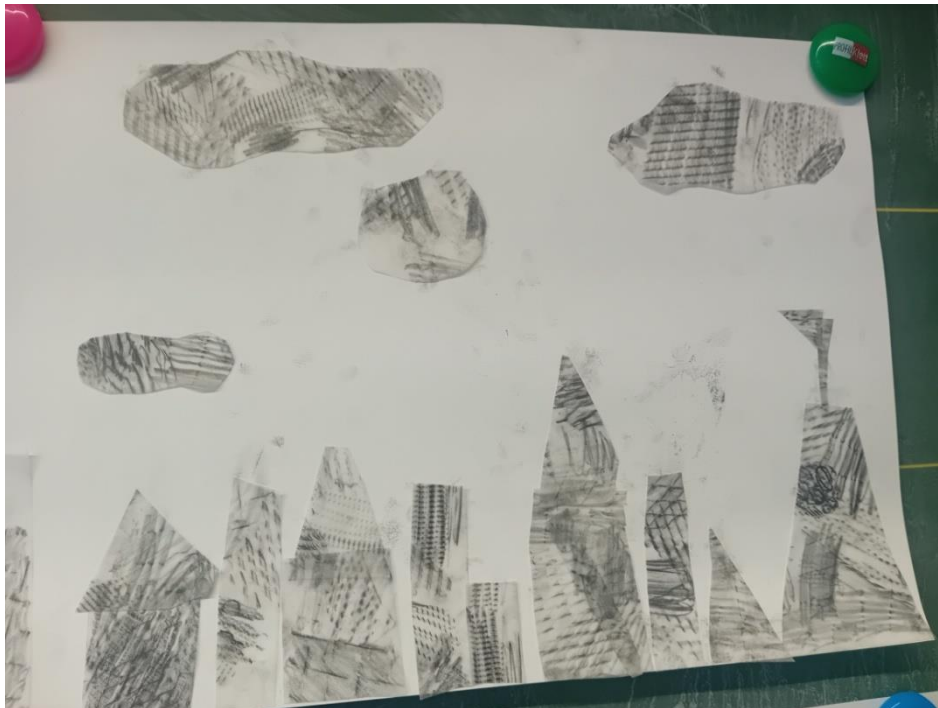

Slika 11 Primjer vrlo uspješnog rada - 2. razred

Ovaj rad je vrlo uspješan. Ovaj je učenik u potpunosti razumio likovni zadatak, iznimno je riješio likovni problem, te je pristupao zadatku vrlo odgovorno, radoznalo, te s puno motivacije, kao i sa idejom koju je dobio još tijekom motivacijskog dijela sata. Istraživao je mogućnosti tehnike, vrlo je maštovit i kreativan, te je u potpunosti savladao tehniku i bio je motiviran tijekom cijelog procesa rada. U rad je uloženo jako puno truda, promišljanja i imaginacije. Učenik je mislio o estetici, pazio na urednost i posvetio pažnju detaljima, kao i smislio priču o tome tko živi u dvorcu. Učenik je odabrao vrlo originalan motiv, bez stereotipnih prikaza.

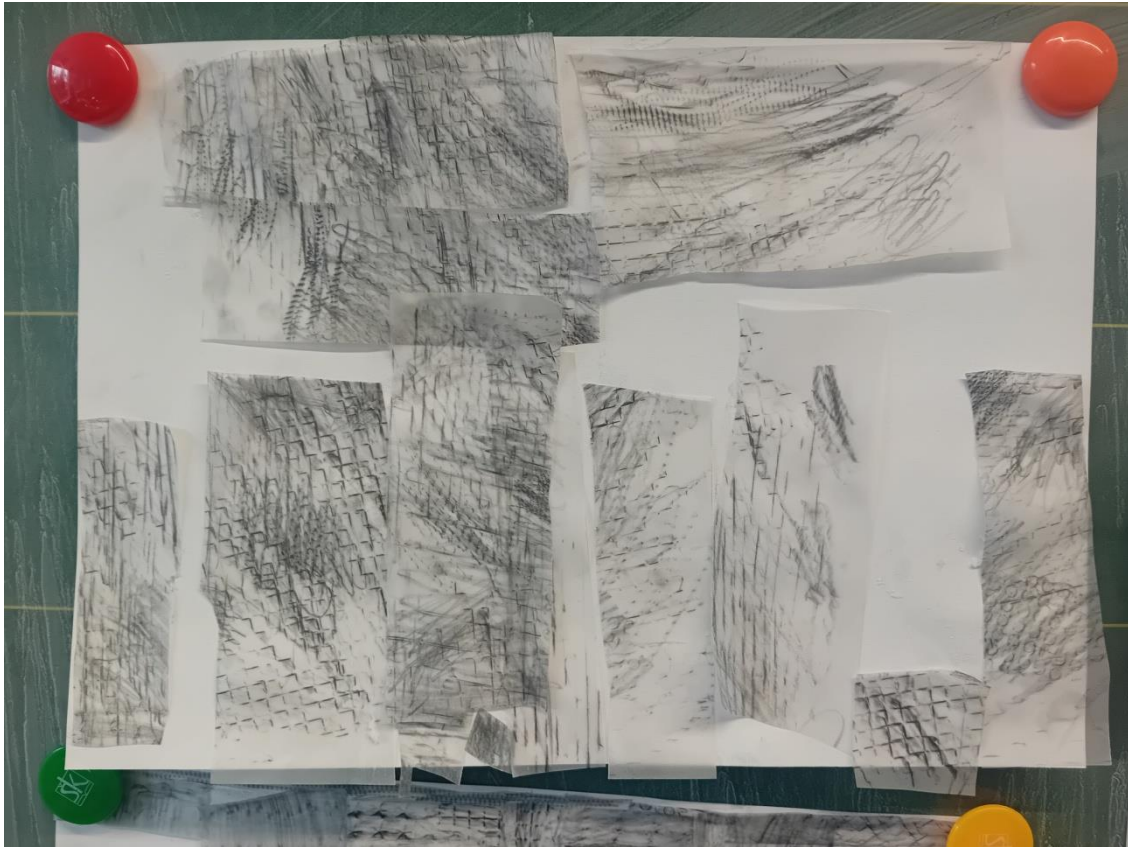
Primjer uspješnog rada učenika

Slika 12 Primjer uspješnog rada - 2. razred

Ovaj rad je primjer uspješnog rada, učenik je shvatio likovni zadatak, riješio je likovni problem, rad je originalan i zanimljiv, te je učenik pokazao određeni stupanj uloženog truda, no samo djelomičan. Učenik je pristupio zadatku motivirano, radoznalo, te je istraživao potencijal i mogućnosti tehnike, koja je savladana. Učenik je pravilno držao olovku, te je imao dobar pritisak olovke na papir. Učenik je vodio računa o estetici, no nije toliko uredan, te je motiv izrađen na manje kompleksan način.

Primjer manje uspješnog rada učenika

Slika 13 Primjer manje uspješnog rada - 2. razred

Učenik je pri ovom radu pokazao slabu motiviranost i imaginaciju, rad je neuredan, te nedostaje osjetljivost na estetiku. Usvojenost tehnike je djelomična, predmeti su se otisnuli, te se njihova površina vidi, ali djelomično – držanje olovke i pritisak na papir nisu bili pravilni, učenik nije pažljivo trljao olovkom, nego je šarao bez cilja. Učenik je shvatio likovni zadatak, no realizacija je nepotpuna i bez mašte. Učenik nije pokazao veliki interes za istraživanje tehnike i njezinih mogućnosti, koristio je mali broj predmeta koji su bili u neposrednoj blizini.

9.3. Treći razred

NASTAVNA JEDINICA

TEMA: Svijet oko mene

PODTEMA: Zalazak sunca

LIKOVNO PODRUČJE: Oblikovanje na plohi – grafika, oblikovanje na plohi - slikarstvo

LIKOVNI POJMOVI: kontrast toplo – hladno, tonsko stupnjevanje, hrapava i glatka površina

LIKOVNE TEHNIKE I MATERIJALI: frotadž (predmeti u učionici sa teksturiranom površinom, podloga, paus papir, bijela voštana pastela, vodene boje, kist)

U trećem razredu sudjelovalo je 20 učenika, a sat je bio posvećen istraživanju pojma toplo-hladnog kontrasta kroz tehniku frotadža. Tema sata bila je Svijet oko mene, s naglaskom na povezanost elemenata iz prirode s onima iz svakodnevnog života. Na kraju diplomskog rada, nalazi se priprema sata za 3. razred, zajedno sa slikovnim prikazima koji su korišteni u Powerpoint prezentaciji. Sat likovne kulture započeo je demonstracijom tehnike frotadža, gdje su učenici naučili kako prenositi teksturu predmeta trljanjem pastele preko papira postavljenog na reljefne površine. Odgovarali su na pitanja poput: *Što mislite, trebam li pastelu stisnuti jače ili slabije? Može li mi netko reći što će se dogoditi ako pastelom trljam preko papira ispod kojega je neki hrapavi predmet? Vidite li vi u učionici nešto hrapavo? Probajte opipati svoje stvari na stolu i stvari oko sebe, možete li osjetiti površinu? Idemo provjeriti što će se dogoditi.* Demonstrirano im je sa crvenom i sa zelenom pastelom, kako bi lakše uvela pojam toplo hladnog kontrasta. Demonstrirano im je što će se dogoditi ako preslabo trljaju pastelom, kao i da papir može puknuti ili zgužvati se ako se prejako stisne. Učiteljica ponavlja s učenicima tehniku vodenih boja. Pitanja su postavljena s ciljem da učenici sami zamišljaju što bi se moglo dogoditi, te su odgovori bili različiti. Nakon što im je demonstrirana tehnika, došli su do zaključka da se površina predmeta prenosi, odnosno otiskuje na papir, te su zaključili da je potreban srednji pritisak pastele na papir. Ponovili su kako se radi s vodenim bojama, da se za svjetlije tonove koristi više vode, a za tamnije manje, te da moraju paziti da ne proliju vodu pri radu. Motivacijski dio je započeo ponavljanjem pojma toplo-hladnog kontrasta, gdje su odgovarali na pitanja poput: *Koje boje pastela sam koristila da otisnem površine predmeta? Je li crvena boja topla ili hladna? Koje su još tople, a koje hladne boje?* Na taj način učenici su se prisjetili gradiva, a potom su kroz igru spajanja parova u prezentaciji (narančasta s plavom, crvena sa zelenom) uvedeni u pojam kontrasta. Uslijedilo je postavljanje pitanja mogu li vidjeti toplo hladni kontrast u prirodi, te prikaz slike zalaska sunca iznad mora. Kroz razgovor o slici učenici su odgovarali na pitanja: *Što vidimo? Koje su boje na nebu? A u moru? Je li to toplo-hladni kontrast?* Učenici su na taj način potaknuti da kroz vlastita iskustva povežu kontrast u prirodi sa svakodnevnim životom: *Jeste li ovog ljeta bili na moru? Što ste sve vidjeli?* Učenici su razgovarali o valovima, suncu i zalasku sunca, a zatim su im postavljena pitanja poput: *Na što vas podsjeća površina mora? A*

sunce? Tako su potaknuti da promišljaju što se sve može vidjeti i što se sve nalazi u prirodi, te tako već počnu razmišljati o motivima za likovni zadatak te mogućim asocijacijama teksture onoga što se nalazi u prirodi sa predmetima oko sebe. Zatim je prikazana usporedba valova mora sa drvenim podom, kao i sunca sa novčićem. Cilj je bio stvoriti poveznicu između različitih predmeta i njihove površine sa izgledom površine stvari i pojava u prirodi kako bi se polagano pripremili na likovni zadatak te promišljali o sličnostima tekstura različitih predmeta. Kako bi dodatno promišljali i tome, prikazane su im još neke slike predmeta koje mogu pronaći oko sebe te su postavljena pitanja: *Na što vas podsjeća ova ograda? Na što vas podsjećaju matice? Mogu li nas svakodnevni predmeti inspirirati u crtanju? Bismo li mogli prenijeti površinu predmeta oko nas na papir? Kako? Kako zamišljate da bi izgledao otisak ovih predmeta?* Učenici su ovim pitanjima potaknuti da se prisjete pokazane tehnike tijekom demonstracije i polako dobiju uvid u to što bi mogli raditi. Zatim je uslijedila analiza djela Maxa Ernsta „*La sève monte, monte*“ iz 1925. Učenici su bili potaknuti da analiziraju djelo i uoče oblike i teksture u radu, te odgovaraju na pitanja: „*Što vidimo na slici? Kako je umjetnik iskoristio hrapavost predmeta oko sebe? Koje sve predmete s hrapavom površinom vidimo u svom okruženju?*“ Na taj način, učenici su zaključili da predmeti iz svakodnevnog života mogu poslužiti kao inspiracija za crtež, posebno kroz tehnike kao što je frotaž. Zatim su započeli s vlastitim likovnim zadatkom – izradom zalaska sunca pomoću frotaža, istražujući otiske predmeta iz svog okruženja. Bijelom voštanom pastelom su otiskivali predmete i istraživali njihovu teksturu, zatim su prelazili vodenim bojama koristeći toplu boju za nebo i sunce, a hladnu boju za prirodu. Poticalo ih se pitanjima: *Što sve zamišljaš kod svog zalaska sunca? Gdje se tvoj zalazak sunca nalazi? Na polju, u brdima, u gradu, u šumi?* Učenici su morali dobro promisliti kako će rasporediti otiske na papiru, s obzirom da se radi o direktnom obliku frotaža, kao i radu s bijelom pastelom na bijelom papiru – tako će rezultat svog rada vidjeti tek kada u potpunosti završe. Na kraju je uslijedilo vrednovanje, , gdje im je postavljen niz pitanja: *Što ste danas radili? Je li vam se svidio likovni zadatak? Zašto da/zašto ne? Koji vam je bio najzanimljiviji dio zadatka? Kako ste se osjećali dok ste radili svoje frotaže? Što ste razmišljali tijekom rada? Tko mi želi nešto reći o svom radu?* Odgovori su bili različiti, no većini učenika se svidio zadatak, kao i likovna tehnika, te je na pitanje koji dio zadatka im je bio najzanimljiviji, najčešći odgovorio bio *bojanje i kad smo radili ono s pastelom*. Dakle, učenicima se jako svidjelo korištenje uobičajenih predmeta za nešto neobično. Neki su učenici imali poteškoća pri zamišljanju svojeg zalaska sunca, te na koji način iskoristiti materijale, no bilo je i učenika koji su vrlo uspješno odradili zadatak, te su bili iznimno motivirani. Većina učenika je bila zadovoljna svojim radovima, no bilo je par učenika koji su smatrali da su mogli odraditi zadatak malo bolje. Učenici se nisu do sada susretali s ovom tehnikom, te su uživali u samom procesu, kao i ponovili tople i hladne boje. U nastavku će biti pokazani primjeri vrlo uspješnog, uspješnog i manje uspješnog rada iz ovoga razreda, te će biti analizirani prema već ranije spomenutim i objašnjenim kriterijima.

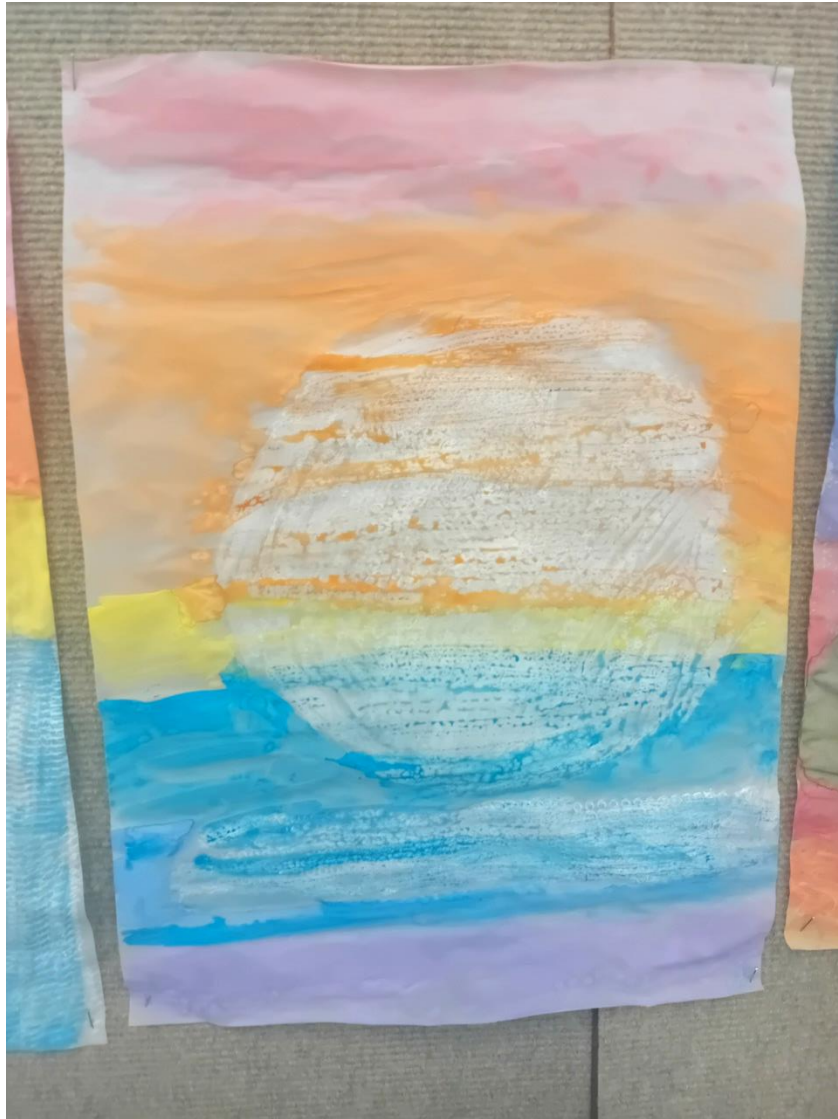
Primjer vrlo uspješnog rada učenika

Slika 14 Primjer vrlo uspješnog rada - 3. razred

Učenik je razumio likovni zadatak i u cijelosti riješio likovni problem. Pokazao je motiviranost, odgovornost i entuzijizam u radu, kao i u isprobavanju mogućnosti tehnike. Učenik je iskoristio toplo hladni kontrast na način da je iskoristio sve boje i stopio ih, te je pokazao originalnost u radu na način da je uradio svoj zalazak sunca u polju cvijeća. Rad ima estetsku kvalitetu te je uredan. Tehnika nije uspjela na svim dijelovima rada, no otisci bijele paste se na većini rada vide. Učenik je uložio puno truda u ovaj rad, te je tehnika uspješno savladana.

Primjer uspješnog rada učenika

Slika 15 Primjer uspješnog rada - 3. razred

Učenik je shvatio likovni zadatak i u potpunosti riješio likovni problem. Tehnika je savladana, te je učenik pokazao veliki interes i motiviranost pri radu s tehnikom i u istraživanju površine predmeta. Rad je uredan i ima estetsku kvalitetu, učenik je također miješao više toplih i više hladnih boja, no nedostaje mašte. Rad nije u potpunosti originalan, te nedostaje još motiva, na radu se nalazi samo sunce i more, te je učenik koristio već ukalupljene i stereotipne prikaze.

Primjer manje uspješnog rada učenika

Slika 16 Primjer manje uspješnog rada - 3. razred

Učenik je shvatio likovni zadatak, no nije uspio riješiti likovni problem, te je rad nedovršen. Ne pokazuje veliku motivaciju pri radu s novom tehnikom, te ne istražuje mogućnosti tehnike, koristi par istih predmeta sa stola. Likovna tehnika nije u potpunosti usvojena, rad nema estetsku kvalitetu, no rad je uredan. Međutim, kada je učenik primijetio da mu tehnika nije u cijelosti uspjela – nije dovoljno jako pritisnuo pastelnu na papir, niti je koristio dovoljno vode, što je rezultiralo time da pastela ne ostavlja tragove nakon prelaska vodenom bojom – učenik se snašao, te odlučio bojati oko motiva za koje je htio da se istaknu. Sav motiv nije originalan, nedostaje mašte, kao i detalja na radu.

9.4. Četvrti razred

NASTAVNA JEDINICA

TEMA: Umjetnost i zajednica

PODTEMA: Jesenski kaputić

LIKOVNO PODRUČJE: Oblikovanje na plohi – grafika, oblikovanje na plohi - slikarstvo

LIKOVNI POJMOVI: Različite vrste površina, hrapava i glatka površina, obrisne i teksturne crte

LIKOVNE TEHNIKE I MATERIJALI: bijeli paus papir, pastele, predmeti unutar učionice s hrapavom površinom, škare, ljepilo, običan bijeli papir

U četvrtom razredu sudjelovalo je 15 učenika. U okviru likovne teme Umjetnost i zajednica, četvrti razred susreo se s pojmovima teksturnih i obrisnih linija kroz analizu i usporedbu tekstura tkanina i svakodnevnih predmeta. Na kraju diplomskog rada, nalazi se priprema sata za 4. razred, zajedno sa slikovnim prikazima koji su korišteni u Powerpoint prezentaciji. Sat likovne kulture započeo je demonstracijom tehnike frotaža, gdje su učenici naučili kako prenositi teksturu predmeta trljanjem pastele preko papira postavljenog na reljefne površine. Odgovarali su na pitanja poput: *Što će se dogoditi ako pastelom trljam preko papira ispod kojega su položeni hrapavi predmeti tj. predmeti koji imaju reljef? Što mislite, treba li ju jako stisnuti ili slabo? Što će se dogoditi ako preslabo stisnem? Mogu li prejako stisnuti? Zašto ne? Što će se dogoditi? Idemo provjeriti.* Pitanja su postavljena s ciljem da učenici sami zamišljaju što bi se moglo dogoditi, te su odgovori bili različiti. Neki učenici su zamislili da će se pastela prenijeti na predmet ispod papira jer je tanak papir, neki su mislili da treba što slabije stisnuti pastel, neki su zamislili da ju treba stisnuti što jače. Nakon što im je demonstrirana tehnika, došli su do zaključka da se površina predmeta prenosi, odnosno otiskuje na papir, te su zaključili da je potreban srednji pritisak pastele na papir. Motivacijski dio sata je započeo tako da su učenici morali zatvoriti oči i opipavati predmete koje su dobili na klupi. Kroz niz pitanja poput - *Što osjećate kada dodirujete ove predmete? Možete li ih zamisliti kako izgledaju prema onome što ste opipali? Možete li pogoditi koje ste predmete dobili? Probajte zamisliti kako bi izgledale njihove obrisne ili teksturne linije na papiru kada biste ih probali nacrtati?* - su morali razmišljati o teksturi predmeta te o njihovim linijama, što ih uvodi u pojam obrisnih i teksturnih linija, ali i da podsvjesno razmišljaju i maštaju o tome kakav otisak bi predmeti imali na papiru. Kada su učenici otvorili oči, postavljen im je niz pitanja o tome jesu li predmeti onakvi kako su ih zamislili, i ako ne, kako su oni zamislili njihove linije. Zatim su postavljena pitanja: *Gdje još možemo vidjeti reljef, odnosno hrapavu površinu oko nas? Kakvi su zidovi? Kakve su vaše torbe? Kakva je vaša odjeća? Je li ona hrapava na dodir? Možete li vidjeti različite linije na odjeći? Kakve?* Pitanja su postavljena s ciljem da povežu hrapavu površinu svakodnevnih predmeta sa teksturom i linijama na odjeći. Prikazan im je niz slika različitih tkanina sa različitim uzorcima, te ispod njih slike predmeta koje mogu pronaći kod kuće čije teksturne

linije odgovaraju teksturnim linijama prikazanih tkanina. Nakon toga je učiteljica podsjetila učenike na demonstraciju i likovnu tehniku koju su vidjeli. Cilj je bio da uspostave povezanost između svakodnevnih predmeta, odnosno njihovih tekstura za tkaninom, te počnu razmišljati o otiskivanju predmeta oko sebe, tako da bi stvorili uzorak tkanine. Slijedila je analiza umjetničkog djela Maxa Ernsta i njegovog primjera frotaza *Wheel of light*. Kroz analizu djela učenici su odgovarali na pitanja poput: *Što vidimo na slici? Na što vas podsjećaju pojedini motivi na slici? Što mislite što je sve umjetnik koristio pri izradi svog rada?* Zatim su učenici kroz raspravu o teksturi i liniji uvidjeli kako umjetnici koriste svakodnevne predmete kako bi stvorili zanimljive oblike i dizajne, što ih je potaknulo da dodatno razmišljaju o upotrebi predmeta za stvaranje svojih radova, vidjeli su na koji način je umjetnik iskoristio lišće za stvaranje kapilara u oku ili nešto nalik češlju za trepavice. Tako su bili polako uvedeni u likovni zadatak koji je bio pomoću indirektnog (kolažnog) oblika frotaza napraviti svoje kaputiće u jesenskim bojama. Morali su istraživati različite površine i njihove otiske, neki učenici su bili vrlo zainteresirani, te su se kretali unutar učionice u potrazi za različitim uzorcima. Dok su mnogi učenici uživali u poigravanju i istraživanju mogućnosti i potencijala likovne tehnike, nekolicina učenika je osjetila da je tehnika fizički zahtjevna te su povremeno odmarali ruke, kao i nekoliko učenika koji nisu bili motivirani dublje istraživati tehniku. Na kraju sata je uslijedilo vrednovanje, gdje im je postavljen niz pitanja: *Što ste danas radili? Je li vam se svidio likovni zadatak? Zašto da/zašto ne? Koji vam je bio najzanimljiviji dio zadatka? Kako ste se osjećali dok ste radili svoje frotaze? Što ste razmišljali tijekom rada? Tko mi želi nešto reći o svom radu?* Odgovori su bili različiti, no većini učenika se svidio zadatak, kao i likovna tehnika, te je na pitanje koji dio zadatka im je bio najzanimljiviji, najčešći odgovorio bio *traženje i isprobavanje predmeta*. Dakle, učenicima se jako svidjelo korištenje uobičajenih predmeta za nešto neobično, te je sat bio vrlo uspješan. U nastavku će biti pokazani primjeri vrlo uspješnog, uspješnog i manje uspješnog rada iz ovoga razreda, te će biti analizirani prema već ranije spomenutim i objašnjenim kriterijima.

Primjer vrlo uspješnog rada učenika

Slika 17 Primjer vrlo uspješnog rada - 4. razred

Ovo je primjer vrlo uspješnog rada. Učenik je shvatio likovni zadatak i u potpunosti riješio likovni problem. Učenik je bio vrlo motiviran i entuzijastičan u isprobavanju tehnike i traženja predmeta sa hrapavom površinom te je na vrlo originalan i jedinstven način realiziran zadatak. Rad ima visoku estetsku kvalitetu, dodani su i 'ukrasi', te je uloženo jako puno truda u ovaj rad, koji je također i vrlo uredan. Vrlo je odgovorno pristupao radu, pazio da se bijeli papir ne zaprlja pastelama i da ne smeta pri radu. Nova likovna tehnika je savladana vrlo uspješno uz veliki interes i puno mašte.

Primjer uspješnog rada učenika

Slika 18 Primjer uspješnog rada - 4. razred

Ovo je primjer uspješnog rada. Učenik je shvatio likovni zadatak i uspješno riješio likovni problem. Pokazao je veliku znatiželju i motivaciju pri isprobavanju mogućnosti tehnike i traženja predmeta za otiske, no motiv je manje originalan, te ga inspirira rad drugog učenika. Ovladavanje tehnikom je vrlo uspješno, predmeti koji su otisnuti se vrlo jasno vide. Rad je manje uredan, no učenik je i dalje osjetljiv na estetsku kvalitetu te pridodaje pažnju detaljima.

Primjer manje uspješnog rada učenika

Slika 19 Primjer manje uspješnog rada - 4. razred

Ovo je primjer rada koji je manje uspješan. Učenik je shvatio likovni zadatak, no djelomično je riješio likovni problem. Papir je okrenut vodoravno, dok je zadano da se okrene okomito. Učenik nije bio motiviran niti zainteresiran za dublje istraživanje tehnike i poigravanja sa različitim površinama i teksturama, bilo je potrebno poticati ga u radu. Rad nema estetsku kvalitetu, neuredan je te se nije pristupalo u potpunosti s odgovornošću. Učenik pokazuje nedostatak mašte u samom pristupu radu, ali i u prikazu motiva, te je samo djelomično ovladao likovnom tehnikom – texture predmeta ne dolaze do izražaja.

10.USPOREDBA DIREKTNOG I INDIREKTNOG OBLIKA FROTAŽA

Direktni oblik frotaža je dakle direktno oblikovanje motiva pomoću predmeta, odnosno direktno se otiskuju površine predmeta tako da oni stvaraju sliku. Indirektni – još se naziva i kolažni – oblik frotaža se radi tako da se najprije otisku površine predmeta, kao u direktnom frotažu, ali se ide korak dalje, te se izrezuju različiti oblici iz otisaka, te se lijepe na papir poput kolaža da bi dali određenu sliku. U ovom istraživanju koristila su se oba oblika frotaža u 1. i 2. odgojno – obrazovnom ciklusu, dakle u prvom i trećem razredu se koristio direktni oblik frotaža, a u drugom i četvrtom razredu se koristio indirektni (kolažni) oblik. Za svaki razred su se osmišljavale aktivnosti i likovni zadaci koji će potaknuti učenikovu imaginaciju, no pitanje je – može li jedan oblik frotaža poticati imaginaciju učenika više nego druga? U svakom razredu učenici su bili zainteresirani za rad s tehnikom, motivirani u istraživanju njezine mogućnosti i poigravanju s površinama različitih predmeta, no koji oblik je dao maštovitije rezultate? Kod direktnog pristupa, učenici su morali unaprijed razmišljati o kompoziciji motiva i elemenata svojih radova. To može biti korisno za razvijanje sposobnosti planiranja i strukture, što je važno u kreativnom procesu. Međutim, kod indirektnog pristupa se mogu više poigravati s tehnikom, više istraživati materijale i teksture predmeta, zatim izrezivati i onda tek razmišljati o kompoziciji. Taj pristup potiče slobodniji, eksperimentalni proces koji pruža veću slobodu izražavanja i daje učenicima priliku da budu spontani i fleksibilni u kreativnom radu. To im omogućuje veći prostor za imaginaciju, dok usput uče likovne pojmove. Direktni pristup je fizički manje zahtijevan, no kod indirektnog pristupa se učenici mogu bolje izraziti i 'pustiti mašti na volju'. Direktni frotaž zahtijeva relativno jednostavne motoričke vještine jer se svodi samo na otiskivanje površine predmeta, dok kod indirektnog frotaža, osim otiskivanja, učenici koriste i tehniku rezanja i lijepljenja, što razvija finu motoriku i zahtijeva bolju koordinaciju ruku i oka. Oba oblika frotaža potiču učenike da promatraju i prepoznaju teksture u svojoj okolini. Direktni frotaž je proces koji je jednostavniji i fokusiran na samo jednu radnju (otiskivanje). Indirektni frotaž ide korak dalje jer od učenika zahtijeva ne samo da prepoznaju i otisnu teksture, nego i da ih iznova interpretiraju kroz kolažiranje. Kroz igru kolažem mogu eksperimentirati s različitim teksturama i formama, što potiče njihovu imaginaciju. Također, u indirektnom procesu, djeca mogu stvarati apstraktnije ili kompleksnije kompozicije, što pruža veće mogućnosti za samoizražavanje. Neki učenici više vole jednostavnost direktnog oblika frotaža, jer ne vole

preveliki angažman, no ima učenika koji vole ulagati više truda te više uživaju u dubljem procesu stvaranja. Oba pristupa imaju svoje prednosti unutar primarnog obrazovanja. Međutim, radi svoje jednostavnosti, smatram da je direktni oblik frotaza primjereniji za prvi i drugi razred, te da je dovoljan u smislu zahtjevnosti i poticanja imaginacije, kao i uvođenja likovnih pojmova te početnih faza učenja. Indirektni oblik frotaza bi bio idealan za treći i četvrti razred zbog svoje složenosti, jer u većoj mjeri razvija određene vještine, te pruža više slobode i potiče kreativnije procese. Također, kroz samo istraživanje sam imala priliku primijetiti da su učenici u drugom i četvrtom razredu, dakle učenici koji su radili s indirektnim oblikom tehnike, bili uspješniji i zadovoljniji svojim radovima od onih koji su radili s direktnim oblikom, upravo iz razloga što kod direktnog frotaza učenici se više moraju fokusirati na krajnji rezultat rada i kako će izgledati, dok samo istraživanje tehnike pada u drugi plan. Kod indirektnog (kolažnog) oblika učenici se prvo mogu igrati s tehnikom, te istraživati i otkrivati različite teksture i otiske predmeta, a zatim razmišljaju o motivu i kako će im rad izgledati, imaju puno veću slobodu na taj način te mogućnost istraživanja i poigravanja, što potiče imaginaciju, kao što i poboljšava vjerojatnost za uspjeh i zadovoljstvo svojim radom.

11.RASPRAVA

Tijekom ovog istraživanja nastojala se istražiti tehnika frotaž unutar primarnog obrazovanja, dakle, je li moguće i na koji način ju uvrstiti u likovnu kulturu tako da potiče imaginaciju učenika. Također, istraživalo se u kojoj mjeri direktni i indirektni oblici frotaža doprinose poticanju imaginacije i kreativnosti učenika u primarnom obrazovanju. U poticanju divergentnog mišljenja su vrlo važne imaginacija i kreativnost, stoga je i njih važno njegovati i razvijati. Pomoću ovog istraživanja se htjelo proučiti i analizirati kako to postići pomoću tehnike frotaž. Najprije su se trebale osmisliti pripreme satova za svaki razred, te aktivnosti koje će učenici izvoditi, te ih osmisliti tako da dječja imaginacija dolazi do izražaja, dakle, dati im slobodu i mogućnost da budu fleksibilni i da se mogu izraziti. U isto vrijeme se trebalo paziti na to kako će se satovi osmisliti, a da prate nastavni plan i program, te na što kreativniji način objasniti ili ponoviti likovne pojmove kroz predstavljanje tehnike i sami rad s frotažima. Također, trebalo se paziti na to da tehnika razvija finu motoriku kod učenika, no da im ne bude prezahtjevna fizički. Nije bilo lako osmisliti ove satove i aktivnosti, pogotovo uzimajući u obzir da se istraživanje odvijalo na samom početku školske godine i da se neki učenici još uvijek privikavaju na odgojno-obrazovne metode koje se koriste u školi, umjesto načina rada kakav se koristi u vrtiću. Međutim, nakon analize satova izvedenih u školi i analiziranih i vrednovanih učeničkih radova, istraživanje se pokazalo uspješnim.

Učenici prvog razreda su imali zadatak kroz igru na podlozi oblikovati šumsku životinju od novčića, staviti paus papir preko podloge, te napraviti otisak. Problem kod ovog razreda je bio što se učenici još nisu u potpunosti prilagodili metodama rada u školi, stoga je bilo teško zadobiti i održati njihovu pažnju i interes tijekom motivacijskog dijela sata, međutim, bilo je učenika koji su od početka sata (od pripreme materijala) bili zaintrigirani oko toga 'što ćemo mi to danas raditi' te su sudjelovali u razgovoru i pitanjima. Kada je motivacijski dio sata bio priveden kraju, te je počinjala najava zadatka, većina učenika je pažljivo slušala i iščekivala likovni zadatak. Bilo je učenika koji su krenuli crtati na papir i probavati tehniku još prije najave, stoga je odlučeno napraviti najavu tijekom realizacije, te postupno objašnjavati korak po korak – dakle prvo odabrati životinju, pa kada su odabrali životinju, onda najaviti oblikovanje od kovanica, zatim kada su bili gotovi najaviti lijepljenje kovanica za podlogu... Učenici su radili različitom brzinom, većina je bila jako spora u realizaciji, no vidjelo se da su uživali u tehnici, tražili su pohvale, te su pokazivali maštu i kreativnost kroz rad sa samom tehnikom, imali su mnoštvo ideja kako riješiti likovni problem.

Bilo je učenika koji nisu znali baratati olovkom ili su znali, ali jako slabo, stoga nisu u potpunosti savladali tehniku, no bili su znatiželjni i motivirani isprobati ju, te su se trudili postignuti uspjeh. Učenicima se ovaj način rada svidio, za ovaj razred je odabran direktan oblik frotaža zbog svoje jednostavnosti, te im tehnika nije bila fizički zahtjevna.

Drugi razred je istraživao kolažni oblik frotaža, zamišljali su svoje gradove. Ovaj razred je najbolje reagirao na novu tehniku, od ulaska u razred do kraja sata učenici su bili uzbuđeni, sudjelovali u razgovoru, odgovarali na pitanja te postavljali svoja, pokazali su veliku znatiželju i interes za svaki dio sata. Već pri demonstraciji su bili uzbuđeni, a tijekom motivacijskog dijela sata se većina učenika javljala za odgovore na pitanja osmišljena za poticanje imaginacije (*„Ima li nešto što biste htjeli promijeniti? Jeste li ikada zamišljali svoj grad u kojemu ste vi gradonačelnik? Kako bi vaš grad izgledao? Što bi se sve nalazilo u njemu? Kako bi izgledale zgrade, kuće i ulice?“*). Učenici su bili puni različitih ideja i mašte, neki su osmišljavali priče vezane za svoj grad i njihove stanovnike. Tijekom realizacije, većina je učenika bila motivirana isprobavati mogućnosti tehnike, te se poigravati s hrapavim površinama i istraživati i isprobavati otiske, bili su vrlo uzbuđeni, dijelili su i međusobno se poticali na isprobavanje predmeta koji su im se svidjeli (*„Gle ovo, ovo je predobro! Probaj ovo, baš je lijepo!“*). U ovom razredu se tehnika pokazala najuspješnijom, najviše su pokazali kreativnost, želju i mogućnost izražavanja, te su povratne informacije od učenika bile izuzetno pozitivne – od samog rada s tehnikom, do samovrednovanja i zadovoljstva svojim uspješnim radovima. Na pitanje je li im bilo fizički zahtjevno, učenici su odgovorili negativno, te su pokazivali energičnost.

U trećem razredu su se učenici susretali s direktnim oblikom frotaža, gdje su osmišljavali svoj zalazak sunca. Učenici su sudjelovali u motivacijskom dijelu sata, no većina učenika nije pokazivala veliku maštu kroz odgovaranje na pitanja. Tijekom realizacije su pokazivali interes, svidjelo im se isprobavanje tehnike i otiskivanje predmeta. Radovi su bili manje originalni nego u ostalim razredima, te su se neki učenici susretali s problemom – bijela pastela nije ostavljala trag nakon prelaska vodenim bojama – međutim, uspjeli su ga riješiti na način da su prelazili vodenim bojama oko motiva za koji su htjeli da se istakne i ostane bijel. Također, nekim učenicima je bilo teško ostvariti izgled svojih motiva, s obzirom na to da su odmah morali otiskivati tako kako su zamislili svoj rad, što znači da su unaprijed morali razmišljati o kompoziciji. Učenicima se svidio ovakav način rada, te je nekoliko učenika izjavilo kako bi htjelo ponoviti rad s tehnikom frotaž, jer im je sama tehnika bila

zanimljiva te im se sam proces otiskivanja svidio. Većina je učenika bila zadovoljna svojim radovima, te im nije bilo fizički zahtjevno.

Četvrti razred se susretao sa indirektnim oblikom frotaža, te su dizajnirali svoje jesenske kaputiće. Bili su iznimno motivirani isprobavati površine predmeta, te su se međusobno poticali u isprobavanju. Radovi su bili kreativni i originalni, te su također bili vrlo uspješni. Bilo je nekoliko učenika koji nisu istraživali što ova tehnika nudi, te su se držali otiskivanja istih nekoliko predmeta, no sam proces ih je zabavio. Većina učenika je bila zadovoljna svojim radovima, te im se svidio proces otiskivanja. Ono što se moglo primijetiti je da je nekolicini učenika bilo pomalo fizički zamorno otiskivati, te su u par navrata odmarali ruku. Većina učenika je pri samom radu bila samostalna, te ih nije bilo potrebno poticati u radu.

Kroz opažanje učenika i analizu njihovih radova, može se zaključiti kako je tehnika frotaž uspješna pri poticanju imaginacije i kreativnosti učenika, no u kojoj mjeri? Pokazalo se da je indirektni oblik dao pozitivnije, odnosno kreativnije rezultate, nego direktni oblik. Kroz kolažni oblik učenicima se daje veća sloboda i bezbrižnost pri radu, a to rezultira većim zadovoljstvom radova, što potiče motivaciju. Također, složenost tehnike daje veće mogućnosti pri stvaranju radova, te na taj način potiče učenikovu maštu i kreativnost u rješavanju likovnog problema. Također, učeničke reakcije i zadovoljstvo vlastitim radovima je veće u razredima koji su radili kolažni oblik tehnike, nego u razredima koji su radili direktni oblik koji ne potiče maštu u jednakoj mjeri. Učenici su tijekom rada bili puni energije, oduševljeni te iznenađeni prilikom upoznavanja s onime što ova tehnika nudi. Otkrivali su mnoštvo kreativnih primjena površina predmeta, istraživali su različite površine, te se začudili rezultatima otisaka. Bili su oduševljeni prilikom otkrivanja ritma i obrazaca koji se mogu dobiti pomicanjem i okretanjem papira preko istog predmeta. Čuli su se usklici poput „*Ovo je predobro! Dođi vidjeti kako mi je ovo ispalo! Probaj ovaj predmet, izgleda baš poput...*“. Maštovitost njihovih radova i načina primjene tehnike, motiviranost tijekom rada i istraživanja tehnike, originalnost radova, zadovoljstvo vlastitim radovima, kao i tuđim, uzbuđenost i međusobna suradnja, te interes za sami proces su odlični pokazatelji kako frotaž, pogotovo indirektni oblik tehnike potiče imaginaciju, maštu i kreativnost kod učenika, ali isto tako i dobru atmosferu u razredu punu veselja.

12.ZAKLJUČAK

Sposobnost imaginacije, odnosno kreativnost je neizmjereno važna u mnogim aspektima naših života. Od mogućnosti likovnog izražavanja i umjetničkog područja, preko poticanja fleksibilnosti, otvorenosti prema svijetu i jačanja znatiželje, pa sve do razvoja divergentnog mišljenja i njegovanja sposobnosti rješavanja problema i nailaženja preko određenih prepreka, kako unutar učionice, tako i kroz život. Nastavnici i učitelji primarnog obrazovanja se školuju i educiraju kako bi stekli znanja, vještine i strategije kako bi uspješno prenijeli djeci sposobnosti koje će im služiti cijeli život. Za taj zadatak im je također potrebna kreativnost i mašta, oni sami moraju imati to u sebi, kako bi mogli vidjeti taj potencijal kod svojih učenika, a potom i ostvariti ga.

Kreativnost ne treba sputavati, ona treba teći iz svakog pojedinca bez ometanja i ograničavanja, kako bi svatko pronašao sebe. Jedan od umjetničkih pravaca koji to omogućuje je nadrealizam, koji potiče i iziskuje od osobe da razotkrije svoju podsvijest i iznese ju na površinu, da se prikazuje apsurd, nešto što u stvarnom svijetu ne možemo vidjeti niti dotaknuti. Tehnika frotadž, koja je nastala od strane Maxa Ernsta, jednog od začetnika nadrealizma, daje djeci mogućnost poigravanja, istraživanja, stvaranja novih i neobičnih motiva, te izražavanje podsvijesti, na kreativan način.

Ovo istraživanje je pokazalo kako tehnika frotadž, posebice indirektni (kolažni) oblik, daje učenicima slobodu izražavanja, te potiče imaginaciju i kreativnost učenika. Kroz rad su vidjeli kako se služenjem običnih predmeta oko sebe može stvoriti neobičan, originalan i estetski kvalitetan rad, uz samo malo mašte. Vrlo je važno istraživanje novih tehnika i mogućnosti za kreativan rad, kako za učenike, tako i za učitelje koji bi trebali razvijati kod učenika kreativnost, originalnost, maštu, traženje rješenja pri nailasku na problem, otvorenost prema svijetu i fleksibilnost. Tehnika frotadž se pokazala kao vrlo učinkovitom pri poticanju imaginacije, kao i približavanju likovnih pojmova na kreativan način, jer pruža autonomiju u ekspresiji i pri izradi radova, izazova visoku motiviranost i radoznalost, što je prvi korak prema razvijanju mašte učenika.

LITERATURA

1. Akšamija, A. (2022). Nadrealizam u likovnoj umjetnosti i u filmu (završni magistarski rad). Sarajevo: Katedra za historiju umjetnosti.
2. Alavanja, D. (2020). Nadrealizam - Postojanost pamćenja (završni rad). Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
3. Arnason H.H. (2009.) Povijest moderne umjetnosti, Stanek, Varaždin.
4. Balić Šimrak, A. (2010). Predškolsko dijete i likovna umjetnost. *Dijete, vrtić, obitelj*, Vol.16-17. (broj 62-63/prosinac). str. 2-8.
5. Balić Šimrak, A. (2010). Predškolsko dijete i likovna umjetnost. *Dijete, vrtić, obitelj*, Vol.16-17. (broj 62-63/prosinac). str. 2-8.
6. Balić Šimrak, A., Markulin, V., Perus, M. (2011). Komunikacija putem slikovitih simbola i njena pojavnost u dječjim likovnim radovima. U A. Balić Šimrak (Ur.) *Zbornik umjetničko znanstvenih skupova 2009. – 2011.* (str. 157-165). Zagreb: ECNSI – Europski centar za sustavna i napredna istraživanja.
7. Behar, H. i Carrasou, M. (1997). *Dada:istorija jedne subverzije*, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
8. Bodulić, V. (1982). *Umjetnički i dječji crtež*. Zagreb: Školska knjiga.
9. Bognar, B. (2010). Škola koja razvija kreativnost. <http://kreativnost.pedagogija.net/mod/resource/view.php?id=4>, Pristupljeno 12. 7. 2024.
10. Bognar, L. (2012), *Kreativnost u nastavi*. *Napredak*, 153(1): 9-20.
11. Bognar, L. i Kragulj, S. (2011). Odnos između kreativnosti i samoaktualizacije u sveučilišnoj nastavi. U: A. Jurčević Lozančić i S. Opić (ur.), *Škola, učenje i odgoj za budućnost* (str. 57-70). Zagreb: Učiteljski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
12. Breton, A. (1979). *Tri manifesta nadrealizma*. Kruševac: Bagdala.
13. Čandrlić, J. (1988). *Kreativni učenici i nastavni proces*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
14. De Micheli, M. (1990). *Umjetničke avangarde XX.stoljeća*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
15. Đorđević, B. (2005). *Darovitost i kreativnost dece i mladih*. Vršac: Viša škola za obrazovanje vaspitača.

16. Friedman, S. i Mosier, E. (2021). Frottage. MoMa, The Museum of Modern Art. <https://www.moma.org/collection/terms/frottage> Pristupljeno 25.6. 2024.
17. Galbraith, J. (2007). Kako prepoznati darovito dijete. Zagreb: Veble commerce.
18. George, D. (2005), Obrazovanje darovitih: Kako identificirati i obrazovati darovite i talentirane učenike. Zagreb: Educa.
19. Neville Goddard, (2021.), *Moć imaginacije*, Lasinja, Budilnik izdavaštvo j.d.o.o.,
20. Grgurić, N., Jakubin, M. (1996). Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje. Zagreb: Educa.
21. Guilford, J.P. (1967). The Nature of Human Intelligence. New York: McGrawHill
22. Hadži-Jovančić, N. (2012). Umetnost u opštem obrazovanju. Beograd: Učiteljski fakultet u Beogradu – Izdavačka kuća Klett.
23. Hopkins, D. (2005). Dada i nadrealizam. Sarajevo: Šahimpašić.
24. Jeffrey, B., Craft, A. (2004), Teaching creatively and teaching for creativity: distinction and relationship. Educational Studies, 30(1): 77-87.
25. Jukić, R. (2010), Metodički stil i takt nastavnika kao poticaj kreativnosti učenika. Pedagogijska istraživanja, 7(2): 291-305
26. Jurić, V. (2007), Kurikulum suvremene škole. U: Previšić, V. (ur.), Kurikulum: teorije – metodologija – sadržaj – struktura. Zagreb, Školska knjiga, 253 – 303.
27. Kroflin, L., Nola, D., Posilović, A., Supek, R. (1987). Dijete i kreativnost. Zagreb: Globus.
28. Lubart, T. I. (1994). Creativity. In R. J. Sternberg (Ed.), Thinking and problem solving (pp. 289–332). Academic Press.
29. Max Ernst (1948). Beyond Painting: and other writings by the artist and his friends. New York: Wittenborn, Shultz, <https://archive.org/details/beyondpaintingot0000erns/page/6/mode/2up?q=mahogany> Pristupljeno: 23.6.2024.
30. Nacionalni okvirni kurikulum (2008), <http://public.mzos.hr>, pristupljeno 22.7.2024.
31. Nastavni plan i program za osnovnu školu (2006), <http://public.mzos.hr/>, pristupljeno 23.7.2024.
32. Potkonjak, N., Šimleša, P. (1989), Pedagoška enciklopedija. Zagreb: Školska knjiga
33. Previšić, V. (1986), Razvijanje stvaralaštva u slobodnim aktivnostima učenika. Zagreb: Institut za pedagojska istraživanja, Filozofski fakultet.

34. Previšić, V. (2003), *Suvremeni učitelj: odgojitelj – medijator - socijalni integrator*. U: Ličina, B. (Ur.), *Učitelj – učenik – škola*, Zbornik radova Znanstveno-stručnog skupa povodom 140 godina učiteljskog učilišta u Petrinji, Zagreb: HPKZ, 13-19.
35. Renzulli, J. S., Reis, S. M. (1985), *The Schoolwide Enrichment Model Executive Summary*. www.gifted.uconn.edu
36. Renzulli, J. S., Reis, S. M. (1997), *The Schoolwide Enrichment Model: A how – to guide for educational excellence*. Mansfield Center, CT: Creative Learning Press.
37. Renzulli, J. S., Reis, S. M. (2008), *Enriching curriculum for all students (2nd Ed.)*. Thousand Oaks: Corwin Press.
38. Runco, M. (2007). *Creativity: Theories and themes: research, development, and practice*. SAD: Elsevier.
39. Somolanji, I., Bognar, L. (2008). *Kreativnost u osnovnoškolskim uvjetima*. *Život i škola*, 19, 87-94.
40. Srića, V. (1992), *Upravljanje kreativnošću*. Zagreb: Školska knjiga
41. Sternberg, R. J i O'Hara, L. A. (1999). *Creativity and Intelligence*. U: R. J. Sternberg (ur.), *Handbook of Creativity (str. 251-273)*. New York: Cambridge University Press.
42. Sternberg, R. J. (2003), *Creative Thinking in the Classroom*. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 47 (3), 325 – 339.
43. Sternberg, R. J., Williams, W. M. (1996), *How to develop student creativity*. Alexandria, US: Association for Supervision and Curriculum Development.
44. Sternberg, R., Williams, W.M. (2001), *Teaching for Creativity: Two Dozen Tips*. In R.D.Small, A.P.Thomas (Eds.), *Plain thought about education*, Covington, LA: Center for Development and Learning, 153-165.
45. Stevanović, M. (2002), *Škola i stvaralaštvo*. Labin: MediaDesign.
46. Školski portal (2019). *Nove tehnike grataž i frotaz, motiv iško lončarstvo*. <https://www.skolskiportal.hr/sadrzaj/ucitelji-stvaraju/nove-tehnike-grataz-i-frotaz-motiv-isko-loncarstvo/> Pristupljeno 22.7.2024.
47. Škrbina, D. (2013). *Art terapija i kreativnost (multidimenzionalni pristup u odgoju, obrazovanju, dijagnostici i terapiji)*. Zagreb: Veble commerce.
48. Šparavec, J. (2018). *Drvo ili mjesec - Likovni odgoj za najmlađe*. Zagreb: Ostvarenje.
49. Taylor, I. 1973. *A Transactional Approach to Creativity and its Implications for Education* in: American Association for the Advancement of Science Meeting, Boston. U: *Psychological Sources of Creativity, The Journal of Creative Behavior*, 10 (3): 193-202.

50. Trškan, D. (2006), Motivacijske tehnike u nastavi. *Povijest u nastavi*, IV (7 (1)): 19-28.
51. Van Schoor, M. (2023). What Is Frottage in Art? – A Creative Texture Technique. *artfilemagazine – Your Online Art Source*. <https://artfilemagazine.com/what-is-frottage-in-art/>Pristupljeno 16.6.2024.
52. Vlaketić, G., Verk, M. (2016). The Use of Graphic Techniques with PreschoolAged Children. *Juraj Dobrila University of Pula: Croatian Journal of Education*. Vol.18; Sp.Ed., No.2/2016, 199-214.
53. Vodič kroz HNOS, (2005), <http://hud.hr/wp-content/uploads/sites/168/2014/11/vodic-kroz-hnos.pdf>, pristupljeno 22.7.2024.
54. Vuković, A. (2018).Poticanje dječjeg likovnog stvaralaštva (Završni rad). Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet.
55. Wallach, M.A. & Kogan, N. (1965.): *Modes in thinking of young children*. New York: Holt, Rinehart, & Winston.
56. Zečević, R. (2020), *Kreativnost kao sastavni dio nastave likovne kulture (Stručni rad)*. Sveučilište u Novom Sadu, Pedagoški fakultet u Somboru.
57. Zrilić, S. i Košta, T. (2009). UČITELJ – KREATOR IZVANNASTAVIHK AKTIVNOSTI. *Magistra Iadertina*, 4 (1), 159-170. Preuzeto s<https://hrcak.srce.hr/50945>Pristupljeno: 23.7.2024.
58. Zuena, M., Pensabene Buemi, L., Nodari, L., Subelytè, G., Stringari, L., Campanella, B., Lorenzetti, G., Palleschi, V., Tomasin, P., Legnaioli, S. (2022). Portrait of an artist at work: exploring Max Ernst’s surrealist techniques. *Herit Sci* 10, 139. <https://doi.org/10.1186/s40494-022-00777-4>Prisutpljeno 18.7.2024.

PRILOZI

Priprema sata za prvi razred OŠ

Datum održavanja nastave: 2024.

Škola: OŠ Ivane Brlić - Mažuranić

Razred: 1. razred

Vremenski okvir: 45 min

Mjesto održavanja nastavnog sata: u učionici

Ime i prezime studenta: Dora Tkalčec

PISANA PRIPREMA ZA NASTAVU LIKOVNE KULTURE

Tema: Priroda i oblik

Podtema: Šumska životinja

Ishodi podteme:

OŠ LK A.1.1. Učenik prepoznaje umjetnost kao način komunikacije i odgovara na različite poticaje likovnim izražavanjem

-Učenik, u stvaralačkom procesu i izražavanju koristi:

- likovni jezik (obvezni pojmovi likovnog jezika i oni za koje učitelj smatra da mu mogu pomoći pri realizaciji ideje u određenom zadatku)
- doživljaj temeljen na osjećajima, iskustvu, mislima i informacijama

OŠ LK A.1.2. Učenik demonstrira poznavanje osobitosti različitih likovnih materijala i postupaka pri likovnom izražavanju.

-Učenik primjećuje osobitosti likovnih materijala i postupaka te ih primjenjuje pri likovnom izražavanju.

OŠ LK B.1.1. Učenik razlikuje likovno i vizualno umjetničko djelo te prepoznaje osobni doživljaj, likovni jezik i tematski sadržaj djela

-Učenik povezuje djelo s vlastitim iskustvom i opisuje osobni doživljaj djela.

-Učenik opisuje:

- materijale i postupke
- tematski sadržaj djela (motiv, teme, asocijacije).

OŠ LK B.1.2. Učenik uspoređuje svoj likovni ili vizualni rad i radove drugih učenika te opisuje svoj rad i vlastiti doživljaj stvaranja.

-Učenik opisuje i uspoređuje likovne ili vizualne radove prema kriterijima: osobnog doživljaja, likovnog jezika, likovnih materijala, tehnika i/ili vizualnih medija, prikaza teme ili motiva te originalnosti i uloženog truda.

-Učenik prepoznaje poticaj i način na koji je izražen u likovnom ili vizualnom radu.

-Učenik prepoznaje osobno zadovoljstvo u stvaralačkom procesu.

OŠ LK C.1.1. Učenik prepoznaje i u likovnom radu interpretira povezanost oblikovanja vizualne okoline s aktivnostima, sadržajima i namjenama koji se u njoj odvijaju.

-Kroz kreativne igre u prostoru te likovno i vizualno izražavanje učenik prepoznaje i interpretira karakteristike prostora i uporabnih predmeta u neposrednoj okolini (odnose veličina, karakteristike oblika i njihovu namjenu)

OŠ LK C.1.2. Učenik povezuje neki aspekt umjetničkog djela s iskustvima iz svakodnevnog života te društvenim kontekstom.

-Učenik povezuje neki od aspekata umjetničkog djela (likovni, vizualni i tematski sadržaj) s iskustvom iz svakodnevnog života i svoje okoline.

Ishodi drugih predmeta:

HJ OŠ A.1.1 Učenik razgovara i govori u skladu s jezičnim razvojem izražavajući svoje potrebe, misli i osjećaje.

HJ OŠ A.1.5 Učenik upotrebljava riječi, sintagme i rečenice u točnome značenju u uobičajenim komunikacijskim situacijama.

PID. OŠ. A.B.C.D.1.1. Učenik uz usmjeravanje opisuje i predstavlja rezultate promatranja prirode, prirodnih ili društvenih pojava u neposrednome okruženju i koristi se različitim izvorima informacija.

Očekivanja međupredmetnih tema:

osr A.1.1. Razvija sliku o sebi.

osr A.1.2. Upravlja emocijama i ponašanjem.

osr A.1.3. Razvija svoje potencijale.

osr B.1.2. Razvija komunikacijske kompetencije.

uku A.1.1. Upravljanje informacijama. Učenik uz pomoć učitelja traži nove informacije iz različitih izvora i uspješno ih primjenjuje pri rješavanju problema.

uku A.1.3. Kreativno mišljenje. Učenik spontano i kreativno oblikuje i izražava svoje misli i osjećaje pri učenju i rješavanju problema.

uku A.1.4. Kritičko mišljenje. Učenik oblikuje i izražava svoje misli i osjećaje.

uku B.1.4. Samovrednovanje/ samoprocjena. Na poticaj i uz pomoć učitelja procjenjuje je li uspješno riješio zadatak ili naučio.

pod A.1.1. Primjenjuje inovativna i kreativna rješenja.

Likovno područje: oblikovanje na plohi – grafika

Likovni pojmovi: ploha, oblik, tekstura, točka i crta, hrapava i glatka površina

Motiv: Neobična šumska životinja

Umjetničko djelo: "Le Fascinant Cyprès" 1926, Max Ernst, Elephant No. 126: Frottage, Sheila Singhal

Likovni materijali i tehnike: tehnika – frotaž; materijali – čvrsta podloga (karton), tanki bijeli papir,

kovanice, B olovka, selotejp, ljepilo

Nastavna sredstva i pomagala: Powerpoint prezentacija, podloga, kovanice, tanki papir, H i B olovke

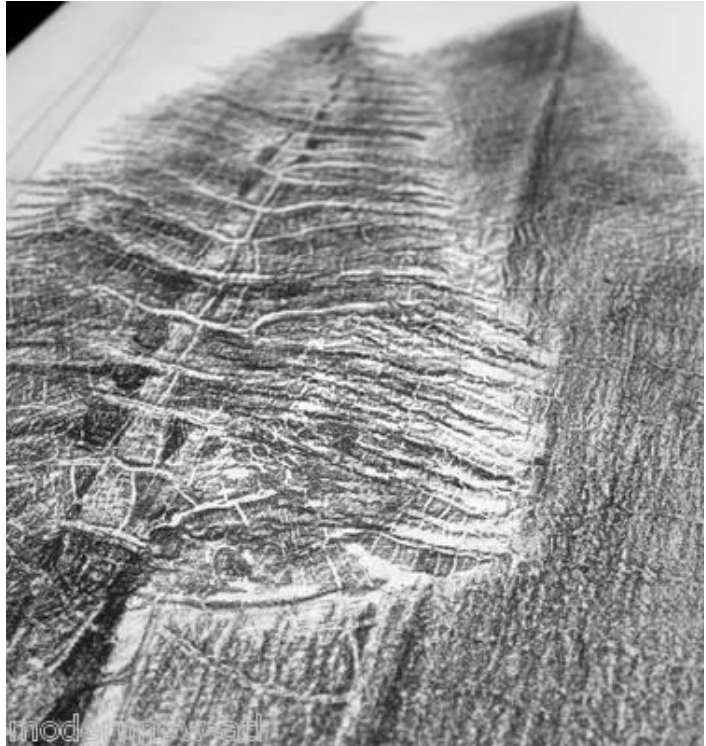
Oblici rada: frontalni/individualni

Metode rada u motivaciji: analitičko promatranje/demonstracija/razgovor/ izlaganje

Metode rada u realizaciji praktičnog likovnog zadatka: kombiniranje

Načini realizacije praktičnog likovnog rada: nakon promatranja/zamišljanjem/izmišljanje

PLAN PLOČE I VIZUALNI PRIKAZI POMOĆU RAČUNALA I PROJEKTORA

"Le Fascinant Cyprès" 1926, Max Ernst

Elephant No. 126: Frottage, Sheila Singhal

Artikulacija nastavnog sata

Vrijeme	Aktivnost – učitelj	Aktivnost – učenik
Do 5 min	<p>Priprema</p> <p>Učiteljica ulazi u učionicu i predstavlja se. Na početku sata najavljuje rad s novom tehnikom zvanom frotaž. Objašnjava tehniku da se najprije na čvrstu podlogu stavi reljefni, tj hrapavi materijal, zatim se stavi tanki papir, te se olovkom, bojicom ili pastelom trlja kako bi se površina materijala istaknula.</p> <p>Učiteljica učenicima dijeli mape i govori im da iz mape izvade bijeli tanki papir. Najavljuje kako će za ovaj sat biti potrebna čvrsta podloga, tanki bijeli papir, novčići, ljepilo, selotejp te olovka.</p>	<p>Učenici slušaju i upoznaju se s novom tehnikom.</p> <p>Učenici iz mape vade bijeli tanki papir, te pripremaju ostale materijale.</p>
Do 5 min	<p>Demonstracija likovne tehnike</p> <p><i>Jeste li dosada crtali olovkama? Što ste primijetili? Što će se dogoditi ako jače stisnemo olovku? Što će se dogoditi ako slabije stisnemo olovku? Možemo li olovkom bojati? Kako? A što mislite što će se dogoditi ako tako bojamo papir olovkom ispod kojeg se nalaze hrapavi predmeti? Što znači hrapavo? Kakve sve hrapave predmete vidite oko sebe?</i></p> <p>Učiteljica unaprijed posložene i zalijepljene novčiće na karton podiže u zrak. Stavlja papir preko njih i učvršćuje selotejpom. Uzima olovku i pita učenike što će se dogoditi ako lagano prijeđe olovkom preko novčića? <i>A što ako stisnem malo jače? Što će se dogoditi ako prejako stisnemo oko rubova novčića?</i></p> <p>Učiteljica jako pritisne olovkom oko rubova novčića, te papir puca. Govori kako je jako bitno paziti da se ne stisne prejako, te kako je zato bolje koristiti mekše i tamnije olovke koje ostavljaju jači trag na papiru.</p>	<p>Učenici prate demonstraciju i odgovaraju na pitanja. <i>Jesmo. Vidjet će se jače/slabije. Možemo. Tako da ih držimo vodoravno. Odgovori su različiti.</i></p> <p>Učenici prate demonstraciju.</p> <p><i>Vidjet će se jače. Puknut će papir.</i></p>
10, 15	Motivacija	

min

Učiteljica započinje uvod razgovorom o početku škole, kako im se čini, jesu li spremni za školu.
Jeste li se odmarali preko ljeta? Što ste sve radili? Jeste li puno vremena proveli vani? Volite li vi biti u prirodi? Zašto? Što sve možemo vidjeti u prirodi?

Pokazuje im frotadž "Le Fascinant Cyprès" 1926, Maxa Ernsta.

Što vidite na slici? Na što vas to podsjeća? Što se sve može naći u šumi? Koje su sve šumske životinje?

A što mislite kako je nastao ovaj rad? Koji materijali su korišteni?

Učiteljica otkriva da je ovo frotadž kojega je uradio Max Ernst koji je začetnik ove tehnike, te ponavlja kako frotadž nastaje trljanjem meke olovke/grafita/pastela/krede na tanki papir ispod kojega je materijal reljefne tj. hrapave površine.

Što sve može biti hrapavo? Nabrojite mi neke materijale koji imaju ispupčenu površinu koja bi mogla ostaviti nekakav trag. Je li drvo hrapavo? Je li zid hrapav? Jesu li novčići hrapavi?

Učiteljica pokazuje i kratko komentira s učenicima *Elephant No. 126: Frottage, od autorice Sheile Singhal.*

Što vidite na slici? Koja je to životinja? Od čega je napravljen ovaj slon? Možemo li vidjeti slonove tu oko nas? A koje životinje možemo vidjeti? Čemu služi novac? Možemo li pronaći drugu svrhu novcu? Što bismo mogli još s njim? Možemo li se igrati s novcem? Kako biste se vi igrali s novčićima? Možemo li ih slagati u različite oblike? Kakve oblike sve možemo raditi

Učenici prate uvod, sudjeluju u razgovoru i odgovaraju na pitanja. Odgovori su različiti.

Učenici prate učitelja, te gledaju i analiziraju prikaz na slici i odgovaraju na pitanja. Odgovori su različiti.

Učenici slušaju učitelja, te odgovaraju na postavljena pitanja.

Odgovori su različiti.

Učenici gledaju prikaz na slici i odgovaraju na postavljena pitanja. *Slon. Od kovanica. Ne možemo. Novac služi za plaćanje. Možemo.*

Odgovori su različiti.

Učenici pomno prate učiteljeve upute.

	<p><i>od njih? Možemo li raditi životinje od njih? Koja je vama najdraža životinja? Koje životinje možemo vidjeti u prirodi koja nas okružuje ili u šumi? Mogu li životinje imati zanimljiv i neobičan uzorak na sebi?</i></p> <p>Uvodi učenike u likovni zadatak, te im objašnjava kako ćemo ovaj sat raditi šumsku životinju sa neobičnim uzorkom od kovanica, te da se to zove tehnika frotaž.</p>	
Kratko	<p>Najava praktičnog likovnog zadatka</p> <p><i>Podlogu ćemo okrenuti vodoravno. Na podlogu ćemo staviti kovanice, oblikovat ćemo životinju po izboru koju možemo vidjeti u šumi (vjeverica, vuk, medvjed, lisica, kukci, leptir, ptica...).</i> Novčiće lijepimo na podlogu kako bi osigurali da se ne miču i da ostanu na mjestu. Zatim stavljamo tanki bijeli papir i osiguravamo ga selotejpom da ostane na mjestu i da se ne pomiče. Uzimamo olovku i trljamo preko kovanica.</p> <p><i>Zna li netko kakva nam olovka treba za ovaj zadatak? Na što moramo paziti? Trebamo li jako trljati olovkom ili lagano? Što će se dogoditi ako olovku stisnemo prejako?</i></p> <p><i>Može li mi netko ponoviti zadatak?</i></p>	<p>Učenici prate učiteljevu najavu.</p> <p><i>Treba nam meka olovka koja ostavlja tamni trag. Trebamo lagano stisnuti olovku, jer će se poderati papir.</i></p> <p>Netko od učenika ponavlja kako glasi praktični likovni zadatak.</p>
Min. 20 min	<p>Realizacija praktičnog likovnog zadatka</p> <p>Učenici postavljaju kovanice u obliku životinje, te ih lijepe na podlogu. Stavljaju papir, učiteljica im pomaže pri osiguravanju papira na podlogu.</p>	<p>Učenici izvode praktični likovni zadatak.</p>

	Tijekom rada ih podsjeća na zadane likovne probleme i obilazi u slučaju poteškoća (individualizirani pristup). Podsjeća na to da paze koliko stišću olovku, da ije potrebno prejako. Po potrebi pokazuje tehniku ponovno. Također se učenike potiče na strpljivost pri lijepljenju te da ljepila nije potrebno puno, već malo, tek toliko da se kovanice ne miču s mjesta dok prelazimo olovkom preko njih.	
5-10 min	<p>Vrednovanje</p> <p>Učiteljica učeničke radove okuplja na jednom mjestu (stavlja ih na ploču). Pitam učenike Što smo radili danas i kako. Traži da ponove koji su bili likovni pojmovi i koji je bio likovni zadatak. <i>Je li vam se svidio likovni zadatak? O čemu ste razmišljali dok ste crtali? Sviđa li vam se ovaj način crtanja? Bi li mi netko opisao svoj rad? Koju ste odabrali životinju? Kakvu ste pozadinu zamislili?</i></p> <p><i>Jesu li svi učenici ispunili zadatak? Pokažite mi radove za koje smatrate da su ispunili zadatak. Koji radovi su vam najbolji i zašto? Koji rad vam se čini najmaštovitijim i zašto? U koji rad je uloženo najviše truda? Ima li razlike između ova dva rada?</i></p>	<p>Učenici vrednuju svoje i radove drugih učenika te sudjeluju u razgovoru. Učenici odgovaraju na postavljena pitanja, ponavljaju likovni zadatak.</p> <p>Učenici sudjeluju u razgovoru. Odgovori su različiti.</p>

Priprema sata za drugi razred OŠ

<p>Datum održavanja nastave:2024. Škola:OŠ Ivane Brlić - Mažuranić Razred: Drugi Vremenski okvir:45 min Mjesto održavanja nastavnog sata: u učionici Ime i prezime studenta:Dora Tkalčec</p>
<p>PISANA PRIPREMA ZA NASTAVU LIKOVNE KULTURE</p>
<p>Tema: Umjetnost i zajednica Podtema: Zamišljeni grad</p>
<p>Ishodi podteme:</p>

OŠ LK A.2.1. Učenik likovnim i vizualnim izražavanjem interpretira različite sadržaje.

-Učenik odgovara likovnim i vizualnim izražavanjem na razne vrste poticaja.

-Učenik, u stvaralačkom procesu i izražavanju koristi likovni jezik (obvezni pojmovi likovnog jezika i oni za koje učitelj smatra da mu mogu pomoći pri realizaciji ideje u određenom zadatku)

OŠ LK A.2.2. Učenik demonstrira poznavanje osobitosti različitih likovnih materijala i postupaka pri likovnom izražavanju.

OŠ LK B.2.1. Učenik opisuje likovno i vizualno umjetničko djelo povezujući osobni doživljaj, likovni jezik i tematski sadržaj djela.

OŠ LK B.2.2. Učenik uspoređuje svoj likovni ili vizualni rad te radove drugih učenika i opisuje vlastiti doživljaj stvaranja.

-Učenik opisuje i uspoređuje likovne ili vizualne radove prema kriterijima: likovnog jezika, likovnih materijala, tehnika i/ili vizualnih medija, prikaza teme ili motiva te originalnosti i uloženog truda.

-Učenik prepoznaje poticaj i način na koji je to izraženo u likovnom ili vizualnom radu.

-Učenik prepoznaje osobno zadovoljstvo u stvaralačkom procesu.

OŠ LK C.2.1. Učenik prepoznaje i u likovnom ili vizualnom radu interpretira povezanost oblikovanja vizualne okoline s aktivnostima i namjenama koje se u njoj odvijaju.

-Likovnim i vizualnim izražavanjem učenik:

- prepoznaje različite namjene urbanog prostora
- kroz crtež ili maketu interpretira doživljaj njemu bliske urbanističke cjeline (ulica, naselje, gradska četvrt...)

OŠ LK C.2.2. Učenik povezuje umjetničko djelo s iskustvima iz svakodnevnog života te društvenim kontekstom

-Učenik povezuje vizualni ili likovni i tematski sadržaj određenog umjetničkog djela s iskustvom iz svakodnevnog života.

Ishodi drugih predmeta:

OŠ. HJ. A.2.1. Učenik razgovara i govori u skladu s temom iz svakodnevnoga života i poštuje pravila uljudnoga ophođenja.

OŠ. HJ. A.2.5. Učenik upotrebljava i objašnjava riječi, sintagme i rečenice u skladu s komunikacijskom situacijom.

OŠ.HJ. C.2.2. Učenik razlikuje medijske sadržaje primjerene dobi i interesu.

PID. OŠ. A.2.1. Učenik uspoređuje organiziranost u prirodi i objašnjava važnost organiziranosti.

PID. OŠ. A.B.C.D.2.1. Učenik uz usmjeravanje opisuje i predstavlja rezultate promatranja prirode, prirodnih ili društvenih pojava u neposrednome okruženju i koristi se različitim izvorima informacija.

Očekivanja međupredmetnih tema:

osr A.1.1. Razvija sliku o sebi.

osr A.1.2. Upravlja emocijama i ponašanjem.

osr A.1.3. Razvija svoje potencijale.

osr A.1.4. Razvija radne navike

osr B.1.2. Razvija komunikacijske kompetencije.

uku A.1.2. Primjena strategija učenja i rješavanje problema

Učenik se koristi jednostavnim strategijama učenja i rješava probleme u svim područjima učenja uz pomoć učitelja.

uku A.1.3 Kreativno mišljenje

uku A.1.4. Kritičko mišljenje

Učenik oblikuje i izražava svoje misli i osjećaje.

uku B.1.4. Samovrednovanje/ samoprocjena

Na poticaj i uz pomoć učitelja procjenjuje je li uspješno riješio zadatak ili naučio.

uku C.1.2. Slika o sebi kao učeniku

Učenik iskazuje pozitivna i visoka očekivanja i vjeruje u svoj uspjeh u učenju.

uku D.1.2. Suradnja s drugima

Učenik ostvaruje dobru komunikaciju s drugima, uspješno surađuje u različitim situacijama i spreman je zatražiti i ponuditi pomoć.

B.1.1.A Razlikuje primjereno od neprimjerenoga ponašanja.

pod A.1.1. Primjenjuje inovativna i kreativna rješenja.

Likovno područje:oblikovanje na plohi – grafika/ oblikovanje na plohi – slikanje

Likovni pojmovi: Glatka i hrapava površina, Smještaj: ispred, iza, ispod, iznad

Motiv: Zamišljeni grad

Umjetničko djelo: Max Ernst, "The Entire City", 1934.;

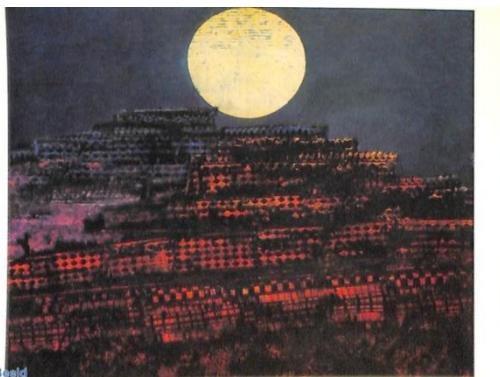
Likovni materijali i tehnike:podloga, veliki bijeli papir, paus papir, olovka, različiti predmeti unutar učionice, powerpoint prezentacija, video: <https://www.youtube.com/watch?v=T70f5NdjifU>

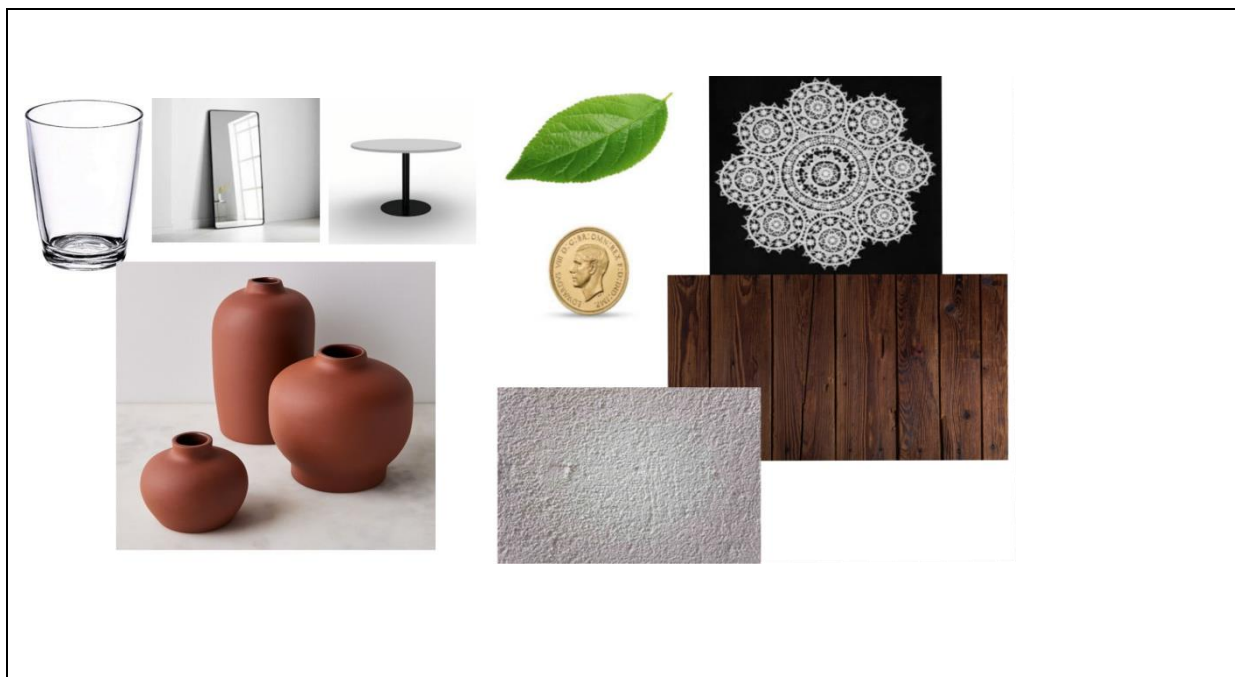
Metode rada u motivaciji: analitičko promatranje/demonstracija/razgovor/likovni scenarij/izlaganje

Metode rada u realizaciji praktičnog likovnog zadatka:građenje/variranje/kombiniranje

Načini realizacije praktičnog likovnog rada:prema promatranju/nakon promatranja/izmišljanjem/zamišljanjem

PLAN PLOČE I VIZUALNI PRIKAZI POMOĆU RAČUNALA I PROJEKTORA

Artikulacija nastavnog sata		
Vrijeme	Aktivnost – učitelj	Aktivnost – učenik
Do 5 min	<p>Priprema</p> <p>Učiteljica ulazi u učionicu i predstavlja se. Odmah predstavlja rad s novom tehnikom koja je kombinacija frotaža i kolaža, te objašnjava što je to frotaž. Zbog složenosti nove tehnike, učiteljica odmah najavljuje likovni zadatak, kako bi učenici imali jasnu sliku u glavi što trebaju raditi. Govori kako će prvo od običnih predmeta napraviti frotaže, te ih izrezati i koristiti kao kolaž da bi dobili potpunu sliku. <i>Što je kolaž? Kako on nastaje?</i></p> <p>Učiteljica dijeli učenicima mape te najavljuje potrebne materijale za današnji likovni zadatak, a to su: čvrsta podloga, obični predmeti unutar učionice koji imaju reljefnu tj hrapavu površinu, tanki bijeli papir, meka olovka, bijela podloga/papir, škare, ljepilo.</p>	<p>Učenici pripremaju svoja sredstva za rad i slušaju upute učiteljice.</p> <p>Učenici ponavljaju tehniku kolaža.</p>
Do 5 min	Demonstracija likovne tehnike	

	<p>Kako bi uštedila vrijeme, učiteljica uzima unaprijed pripremljenu podlogu sa već zalijepljenim predmetima od kuće, stavlja tanki bijeli papir te ga učvršćuje selotejpom za podlogu.</p> <p><i>Što će se dogoditi ako olovkom trljam preko papira ispod kojega su položeni hrapavi predmeti tj. predmeti koji imaju reljef? Što mislite, trebam li ju jako stisnuti ili slabo? Što će se dogoditi ako preslabo stisnem? Mogu li prejako stisnuti? Zašto ne? Što će se dogoditi? Idemo provjeriti.</i></p> <p>Učiteljica unaprijed posložene i zalijepljene predmete s hrapavom površinom na karton podiže u zrak. Stavlja papir preko njih i učvršćuje selotejpom. Učiteljica uzima olovku i pita učenike što će se dogoditi ako lagano trlja olovkom preko novčića? <i>A što ako stisnem malo jače? Što će se dogoditi ako prejako stisnemo olovku dok trljamo?</i></p> <p>Učiteljica čvrsto stisne olovkom na papir, te papir puca. Govori učenicima kako je jako bitno paziti da se ne stisne prejako, te kako je zato bolje koristiti mekše i tamnije olovke koje ostavljaju jači trag na papiru. Učiteljica naglašava kako je najbolje trljati olovku kružnim pokretima.</p> <p><i>Na što vas ovi likovi podsjećaju? Gdje ih sve možemo vidjeti? Kakvu površinu imaju ti predmeti u stvarnom životu?</i></p>	<p>Učenici prate demonstraciju i odgovaraju na postavljena pitanja.</p> <p><i>Odgovori su različiti.</i></p> <p><i>Preslikat će se novčić. Vidjet će se jače. Puknut će papir.</i></p> <p>Učenici prate demonstraciju.</p> <p><i>Odgovori su različiti.</i></p>
<p>10– 15 min</p>	<p>Motivacija</p> <p>Učiteljica započinje razgovor s učenicima: <i>Kako ste proveli praznike? Jeste li se puno šetali po gradu? Što ste sve vidjeli u gradu? Je li vam išta što ste vidjeli privuklo pažnju? Što vam se sviđa u našem gradu? Ima li nešto što biste htjeli promijeniti? Jeste li ikada zamišljali svoj grad u kojemu ste vi gradonačelnik? Kako bi vaš grad izgledao? Što bi se sve nalazilo u njemu? Kako bi izgledale zgrade, kuće i ulice? Idemo pogledati neke neobične zamišljene gradove i kuće.</i></p> <p>Učiteljica pokazuje slike izmišljenih gradova. <i>Kakvi su ovo gradovi? Što sve vidimo? Kako izgledaju? Od čega su načinjene zgrade i ulice?</i></p>	<p><i>Odgovori su različiti.</i></p> <p>Učenici prate prezentaciju i gledaju slike neobičnih gradova. <i>Odgovori su različiti. Površina im je</i></p>

	<p><i>Možete li zamisliti kakva im je površina? Glatka ili hrapava? Kakva je to glatka površina, a kakva hrapava?</i></p> <p>Učiteljica pokazuje djelo Maxa Ernsta, <i>The Entire city</i>, te kratko komentira djelo s učenicima:</p> <p><i>Što vidimo? Je li ovo uobičajen grad ili je neobičan? Sviđa li vam se ovaj grad? Na što vas ovaj grad podsjeća? Može li vas podsjetiti na neki predmet iz stvarnog života, poput košare, kamena ili drveta? Kako vam izgleda površina grada, od čega je napravljen ovaj grad? Što mislite kako je nastalo ovo djelo? Je li umjetnik koristio nešto hrapavo ili glatko? Kako su posložene zgrade? Jesu li zgrade koju su gore bliže nama ili dalje? A koje su zgrade bliže nama? Ako bismo na papiru nacrtali jednu zgradu ispred druge, koja bi bila udaljenija od nas? A kako bismo nacrtali zgradu koja je bliža nama?</i></p> <p>Učiteljica pokazuje slike predmeta s glatkom površinom. <i>Kakva je ovo površina, glatka ili hrapava?</i></p> <p>Učiteljica pokazuje slike lista, čipke, zida, komada drveta...</p> <p><i>Možete li zamisliti da držite ove predmete u rukama? Što biste osjetili? Kakva je to površina? Za što nam služe ti predmeti? Možemo li ih koristiti za nešto drugo? Mogu li nas ti predmeti inspirirati za stvaranje tj zamišljanje novog, neobičnog grada? Kako? Kako bismo mogli iskoristiti površinu tih predmeta za stvaranje grada?</i></p> <p><i>Što sam pokazala na početku sata? Možemo li na taj način stvoriti naš zamišljeni grad?</i></p> <p>Učiteljica pokazuje učenicima kratak video koji pokazuje kako nastaje frotaz, te kratko razgovara s učenicima o tome što su vidjeli.</p> <p><i>Što ste primijetili? Kako se otiskuju različiti predmeti tj. njihove površine? Koji su se sve predmeti koristili? Bi li svaki predmet dao jednaki otisak? Koji se sve predmeti oko vas mogu koristiti na taj način?</i></p>	<p><i>hrapava. Glatka površina je bez reljefa, a hrapava sa reljefom.</i></p> <p>Učenici gledaju djelo Maxa Ernsta i odgoavraju na pitanja. Odgovori su različiti.</p> <p><i>Koristio je nešto hrapavo. Zgrade su posložene jedna iznad druge. Zgrade koje su iznad su dalje nama. Zgrade koju su ispod su bliže nama. Zgrada koja je iza je udaljenija od nas. Nacrtali bismo ju ispred druge zgrade.</i></p> <p><i>Glatka.</i></p> <p><i>Možemo. Hrapava je površina. Odgovori su različiti. Da.</i></p> <p><i>Pokazali ste tehniku frotaz. Možemo.</i></p> <p>Učenici prate video i odgovaraju na postavljena pitanja. Otiskuju se trljanjem olovke na papir ispod kojega su različiti predmeti. Svaki predmet daje različiti otisak. Odgovori su različiti.</p>
Kratko	Najava praktičnog likovnog zadatka	

	<p>Učiteljica kratko najavljuje praktični likovni zadatak:</p> <p><i>Zamislite da ste gradonačelnici svojeg zamišljenog grada. Prvo ćete uzeti tanki papir i pronaći predmete u učionici s hrapavom površinom. Možete probati pernice, zidove, lopte, knjige, no ja sam također donijela neke predmete od svoje kuće. Zatim ćete prisloniti papir preko predmeta i trljati olovkom kako bi se otisnula površina. Morate skupiti što više različitih otisaka te ispuniti cijeli papir. Nakon toga, izrezat ćete oblike koje vidite u svojoj mašti – mogu biti zgrade, drveće, ulice – i zalijepiti ih na veći papir da stvorite svoj grad.</i></p> <p><i>Napominjem da imate 5 minuta za traženje predmeta s hrapavom površinom, razmislite o zidovima, podovima, knjigama, pernicama, poslužite se slobodno i predmetima koje sam donijela. Kada vrijeme istekne, vraćamo se svi na svoja mjesta i krećemo sa izrezivanjem i lijepljenjem svojih gradova.</i></p> <p>Učiteljica traži od učenika da ponove praktični likovni zadatak. <i>Na što sve trebamo paziti?</i></p> <p>Učiteljica napominje da paze na raspored zgrada/ulica/kuća. <i>Gdje ćemo postaviti zgrade koje su udaljenije od nas? Kako ćemo postaviti predmete koji su nama bliži? Koje ćete predmete lijepiti prve, oni koji su nama bliži ili udaljeniji od nas?</i></p> <p>Učiteljica napominje učenicima da se prilikom traženja predmeta ne guraju i da paze da se ne sudaraju i ne zabijaju jedni u druge kako ne bi došlo do ozljeda.</p>	<p>Učenici prate učiteljicu dok najavljuje i detaljno opisuje današnji zadatak.</p> <p>Netko od učenika ponavlja kako glasi praktični likovni zadatak. <i>Zgrade koje su udaljenije ćemo lijepiti iza, a zgrade koje su nama bliže ćemo lijepiti ispred. Prvo lijepimo zgrade i predmete koji su udaljeniji.</i></p>
<p>Min. 20 min</p>	<p>Realizacija praktičnog likovnog zadatka</p> <p>Učiteljica obilazi učenike, u slučaju javljanja poteškoća pristupa učeniku (individualizirani pristup). Učeniku po potrebi ponavlja demonstraciju, praktični likovni zadatak te ga po</p>	<p>Učenici izvedu praktični likovni zadatak, po potrebi postavljaju dodatna pitanja.</p>

	<p>potrebi potiče alternativnim pitanjima (<i>Što sve zamišljaš u svome gradu? Kakve su zgrade, kuće, ulice? Kakvu površinu imaju? Mogu li ti pomoći pronaći predmete kakve tražiš? Što misliš kako će izgledati otisak ovog predmeta?</i>)</p>	
5-10 min	<p>Vrednovanje</p> <p>Učiteljica učeničke radove okuplja na jednom mjestu (na pod) Razgovara s učenicima o izvedenom likovnom zadatku:</p> <p><i>Što ste danas radili? Je li vam se svidio likovni zadatak? Zašto da/zašto ne? Koji vam je bio najzanimljiviji dio zadatka? Kako ste se osjećali dok ste radili svoje frotaze? Što ste razmišljali tijekom rada? Tko mi želi nešto reći o svom radu?</i></p> <p><i>Koji je bio današnji zadatak? Jesu li svi ispunili današnji zadatak? Koji grad vam je najzanimljiviji i najoriginalniji? Zašto? U koji rad je uloženo najviše truda? Kako vam izgledaju svi ovi radovi zajedno?</i></p>	<p>Odgovori su različiti.</p> <p>Učenici ponavljaju likovni zadatak. Učenici vrednuju svoje i radove drugih učenika.</p>

Priprema sata za treći razred OŠ

<p>Datum održavanja nastave:2024. Škola:OŠ Ivane Brlić - Mažuranić Razred:Treći Vremenski okvir:45 min Mjesto održavanja nastavnog sata: u učionici Ime i prezime studenta:Dora Tkalčec</p>
<p>PISANA PRIPREMA ZA NASTAVU LIKOVNE KULTURE</p>
<p>Tema:Svijet oko mene Podtema: Zalazak sunca</p>
<p>Ishodi podteme: OŠ LK A.3.1. Učenik likovnim i vizualnim izražavanjem interpretira različite sadržaje. -Učenik, u stvaralačkom procesu i izražavanju koristi:</p>

- likovni jezik (obvezni pojmovi likovnog jezika i oni za koje učitelj smatra da mu mogu pomoći pri realizaciji ideje u određenom zadatku)
- doživljaj temeljen na osjećajima, iskustvu, mislima i informacijama
- slobodne asocijacije na temelju poticaja.

OŠ LK A.3.2. Učenik demonstrira fine motoričke vještine upotrebom različitih likovnih materijala i postupaka u vlastitom likovnom izražavanju.

-Učenik istražuje likovne materijale i postupke u svrhu izrade likovnog uratka

OŠ LK B.3.1. Učenik povezuje likovno i vizualno umjetničko djelo s osobnim doživljajem, likovnim jezikom i tematskim sadržajem djela.

-Učenik opisuje osobni doživljaj djela i povezuje ga s vlastitim osjećajima, iskustvom i mislima.

-Učenik opisuje materijale i postupke

OŠ LK B.3.2. Učenik uspoređuje svoj likovni ili vizualni rad i radove drugih učenika te opisuje vlastiti doživljaj stvaranja.

-Učenik opisuje i uspoređuje likovne ili vizualne radove prema kriterijima: likovnog jezika, likovnih materijala, tehnika i/ili vizualnih medija, prikaza motiva te originalnosti i uloženog truda.

-Učenik prepoznaje da je zadani likovni/vizualni problem moguće riješiti na više (jednakovrijednih) načina.

OŠ LK C.3.2. Učenik povezuje umjetničko djelo s iskustvima iz svakodnevnog života te društvenim kontekstom.

-Učenik povezuje vizualni ili likovni i tematski sadržaj određenog umjetničkog djela s iskustvom iz svakodnevnog života.

Ishodi drugih predmeta:

OŠ. HJ. A.3.6. Učenik razlikuje uporabu zavičajnoga govora i hrvatskoga standardnog jezika s obzirom na komunikacijsku situaciju.

OŠ. HJ.A.3.1. Učenik razgovara i govori tekstove jednostavne strukture.

OŠ.HJ. A.3.2. Učenik sluša tekst i prepričava sadržaj poslušanoga teksta

Očekivanja međupredmetnih tema:

osr A.2.1. Razvija sliku o sebi.

osr A.2.2. Upravlja emocijama i ponašanjem.

osr A.2.2. Upravlja emocijama i ponašanjem.

osr A.2.4. Razvija radne navike

osr B.2.2. Razvija komunikacijske kompetencije.

uku A.2.1. Upravljanje informacijama

Uz podršku učitelja ili samostalno traži nove informacije iz različitih izvora i uspješno ih primjenjuje

pri rješavanju problema.

uku A.2.2. Primjena strategija učenja i rješavanje problema

Učenik primjenjuje strategije učenja i rješava probleme u svim područjima učenja uz praćenje i podršku učitelja.

uku A.2.3. Kreativno mišljenje

Učenik se koristi kreativnošću za oblikovanje svojih ideja i pristupa rješavanju problema.

uku A.2.4. Kritičko mišljenje

Učenik razlikuje činjenice od mišljenja i sposoban je usporediti različite ideje.

uku B.2.1. Planiranje

Uz podršku učitelja učenik određuje ciljeve učenja, odabire pristup učenju te planira učenje.

uku B.2.4. Samovrednovanje/samoprocjena

Na poticaj učitelja, ali i samostalno, učenik samovrednuje proces učenja i svoje rezultate te procjenjuje ostvareni napredak.

uku C.2.3. Interes

Učenik iskazuje interes za različita područja, preuzima odgovornost za svoje učenje i ustraje u učenju.

pod A.2.1. Primjenjuje inovativna i kreativna rješenja.

Likovno područje: oblikovanje na plohi – slikanje/ oblikovanje na plohi – grafika

Likovni pojmovi:kontrast toplo – hladno, tonsko stupnjevanje, hrapava i glatka površina

Motiv: Zalazak sunca

Umjetničko djelo: Max Ernst, *La sève monte, monte*, 1925.

Likovni materijali i tehnike: frotadž (predmeti u učionici sa teksturiranom površinom, podloga, paus papir, bijela voštana pastela, vodene boje, kist

Nastavna sredstva i pomagala: Powerpoint prezentacija, pastele, paus papir, predmeti s reljefnom površinom

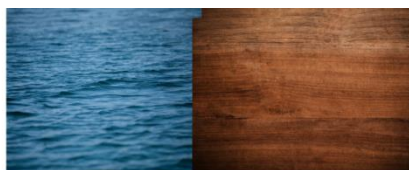
Oblici rada: frontalni/individualni

Metode rada u motivaciji: analitičko promatranje/demonstracija/razgovor/likovni scenarij/izlaganje

Metode rada u realizaciji praktičnog likovnog zadatka:građenje/variranje/kombiniranje

Načini realizacije praktičnog likovnog rada:prema promatranju/nakon promatranja/zamišljanjem/izmišljanjem

PLAN PLOČE I VIZUALNI PRIKAZI POMOĆU RAČUNALA I PROJEKTORA

Artikulacija nastavnog sata

Vrijeme	Aktivnost – učitelj	Aktivnost – učenik
Do 5 min	<p>Priprema</p> <p>Učiteljica se predstavlja i najavljuje rad s novom tehnikom frotaz te da ćemo ju kombinirati s vodenim bojama. Govori kako će za ovaj sat biti potrebna podloga, bijeli tanki papir, bijela voštana pastela, vodene boje, kist i posuda s vodom.</p> <p>Učiteljica dijeli učenicima mape, te im govori da uzmu jedan tanki bijeli papir i da ga okrenu vodoravno.</p>	<p>Učenici slušaju predstavljanje nove teme.</p> <p>Učenici pripremaju svoja sredstva za rad.</p>
Do 5 min	<p>Demonstracija likovne tehnike</p> <p>Učiteljica objašnjava učenicima što je tehnika frotaz, te kako se koristi. <i>Tehnika frotaz je likovna tehnika u kojoj se olovkom, pastelom, ugljenom ili kredom trlja papir ispod kojega su predmeti sa hrapavom površinom.</i></p> <p><i>Može li mi netko reći što će se dogoditi ako pastelom trljam preko papira ispod kojega je neki hrapavi predmet? Vidite li vi u učionici nešto hrapavo? Probajte opipati svoje stvari na stolu i stvari oko sebe, možete li osjetiti površinu? Idemo provjeriti što će se dogoditi.</i></p> <p>Učiteljica uzima nekoliko predloženih predmeta</p>	<p>Učenici prate demonstraciju.</p> <p>Učenici odgovaraju na postavljena pitanja. Odgovori su različiti.</p>

	<p>i stavlja papir preko njih. <i>Što mislite, trebam li pastelu stisnuti jače ili slabije?</i> Učiteljica uzima crvenu pastelu i prvo ima slabiji pritisak pastele na papir. <i>Što primjećujete?</i> Učiteljica jače pritisne pastelu na papir. <i>Koja je razlika? Može li se dogoditi da prejako pritisnemo pastelom na papir? Što će se onda dogoditi?</i> Učiteljica uzima zelenu pastelu, počne otiskivati predmet na papir uz jaki pritisak pastele, te papir puca. <i>Što se dogodilo? Zašto je papir pukao?</i> Učiteljica ponavlja s učenicima tehniku vodenih boja. <i>Prisjetimo se, na što moramo paziti pri radu s vodenim bojama? Kako nastaju svjetliji tonovi, a kako tamniji?</i></p>	<p>Odgovori su različiti.</p> <p>Učenici kroz demonstraciju dobivaju dojam o pravilnom pritisku pastele na papir. <i>Da ne prolijemo vodu. Više vode znače svjetliji tonovi.</i></p>
<p>10, 15 min</p>	<p>Motivacija</p> <p>Učiteljica započinje motivaciju s ponavljanjem toplo hladnog kontrasta: <i>Koje boje pastela sam koristila kako bi otisnula površine predmeta? Je li crvena boja topla ili hladna boja? Koje su još tople boje? A koje su hladne boje?</i> Učiteljica na prezentaciji pokazuje igru spajanja parova. Na jednoj strani su žuta, narančasta i crvena boja, a na drugoj strani su zelena, ljubičasta i plava boja. <i>Što vidimo? Cilj igre je spojiti parove toplo hladnog kontrasta. Tko se javlja za prvi par?</i></p> <p><i>Možemo li u prirodi vidjeti toplo hladni kontrast? Gdje?</i> Učiteljica pokazuje sliku zalaska sunca. <i>Što vidimo na slici? Gdje se nalazi zalazak sunca sa slike? Koje boje je nebo? Koje boje je more? Je li to toplo hladni kontrast? Kakav još on može biti?</i> <i>Jeste li vi ovo ljeto bili na moru? Što ste sve vidjeli? Što vam je privuklo pažnju? Sviđaju li vam se valovi?</i> <i>Primjećujete li sličnost površine mora s nekim predmetima koji vas okružuju? Na što vas podsjeća sunce?</i> Učiteljica pokazuje slike sunca i novčića, te mora i drveta. <i>Vidite li sličnosti? Ima li oko nas još predmeta čija vas površina podsjeća na nešto drugo? Kakva je površina ovih predmeta?</i></p>	<p>Učenici prate uvod, sudjeluju u razgovoru i igri ponavljanja toplo hladnog kontrasta. <i>Žuta, narančasta i crvena su tople boje, a plava, zelena i ljubičasta su hladne boje.</i></p> <p>Učenici se javljaju i odgovaraju na pitanja.</p> <p>Učenici prate powerpoint prezentaciju i odgovaraju na pitanja.</p> <p>Učenici dolaze do spoznaje da u prirodi oko nas postoji toplo hladni kontrast.</p> <p>Učenici sudjeluju u razgovoru, odgovaraju na pitanja. Odgovori su različiti.</p>

	<p><i>Glatka ili hrapava?</i></p> <p>Učiteljica pokazuje slike predmeta iz svakodnevnog života (pernica, matice, ograda, list).</p> <p><i>Na što vas podsjeća ova ograda? Na što vas podsjećaju matice? Mogu li nas svakodnevni predmeti inspirirati u crtanju? Bismo li mogli prenijeti površinu predmeta oko nas na papir? Kako? Kako zamišljate da bi izgledao otisak ovih predmeta?</i></p> <p>Učiteljica pokazuje djelo <i>La sève monte, monte</i>, 1925, Maxa Ernsta te podsjeća na tehniku koju je pokazala tijekom demonstracije:</p> <p><i>Što vidimo na slici? Što mislite kako je ovo djelo nastalo? Pogledajte oblike na slikama, na što vas podsjećaju? Je li umjetnik uspješno iskoristio hrapavost predmeta oko sebe? Koje sve predmete s hrapavom površinom vidite oko sebe? Bismo li mogli te predmete iskoristiti za crtež?</i></p>	<p>Učenici povezuju svakidašnje predmete sa crtežom, odnosno tehnikom frotadž.</p> <p>Učenici gledaju djelo Maxa Ernsta i odgovaraju na pitanja. Odgovori su različiti.</p>
Kratko	<p>Najava praktičnog likovnog zadatka</p> <p>Učiteljica kratko najavljuje praktični likovni zadatak:</p> <p><i>Današnji zadatak je da pomoću svakodnevnih predmeta, koristeći jedan par boja iz toplo hladnog kontrasta, napravite zalazak sunca. Tanki papir ćete prisloniti na predmet s hrapavom površinom, zatim ćete trljati bijelom pastelom. Razmislite što sve možete vidjeti u prirodi, na plaži, u moru. Zatim ćete uzeti vodene boje. Nebo i sunce ćete obojati toplom bojom, a prirodu/more hladnom bojom. Prisjetite se koje boje su tople, a koje hladne.</i></p> <p>Učiteljica traži od učenika da ponove praktični likovni zadatak.</p> <p><i>Na što sve moramo paziti pri trljanju paste na papir? O čemu moramo voditi računa pri upotrebi vodenih boja?</i></p>	<p>Učenici prate učiteljevu najavu.</p> <p>Netko od učenika ponavlja kako glasi praktični likovni zadatak.</p>

Min. 20 min	<p>Realizacija praktičnog likovnog zadatka</p> <p>Učiteljica obilazi učenike, u slučaju javljanja poteškoća pristupa učeniku (individualizirani pristup). Učeniku po potrebi ponavlja demonstraciju, praktični likovni zadatak te ga po potrebi potiče alternativnim pitanjima (<i>Što sve zamišljaš kod svog zalaska sunca? Gdje se tvoj zalazak sunca nalazi? Vidiš li predmete sa zanimljivom površinom oko sebe?</i>)</p>	Učenici izvode praktični likovni zadatak i po potrebi postavljaju pitanja.
5-10 min	<p>Vrednovanje</p> <p>Učitelj učeničke radove okuplja na jednom mjestu.</p> <p><i>Što ste danas radili? Je li vam se svidio likovni zadatak? Zašto da/zašto ne? Koji vam je bio najzanimljiviji dio zadatka? Kako ste se osjećali dok ste radili svoje frotaze? Što ste razmišljali tijekom rada? Tko mi želi nešto reći o svom radu?</i></p> <p><i>Koji je bio današnji zadatak? Jesu li svi ispunili današnji zadatak? Koji rad vam je najzanimljiviji i najoriginalniji? Zašto? U koji rad je uloženo najviše truda? Po čemu se ovi radovi razlikuju?</i></p>	<p>Učenici se reflektiraju na svoje radove.</p> <p>Učenici vrednuju svoje i radove drugih učenika.</p>

Priprema sata za četvrti razred OŠ

<p>Datum održavanja nastave:2024. Škola:OŠ Ivane Brlić - Mažuranić Razred:Četvrti Vremenski okvir:45 min Mjesto održavanja nastavnog sata: u učionici Ime i prezime studenta:Dora Tkalčec</p>
<p>PISANA PRIPREMA ZA NASTAVU LIKOVNE KULTURE</p>
<p>Tema:Umjetnost i zajednica Podtema: Jesenski kaputić</p>
<p>Ishodi podteme: OŠ LK A.4.1. Učenik likovnim i vizualnim izražavanjem interpretira različite sadržaje. -Učenik u stvaralačkom procesu i izražavanju:</p>

- koristi likovni jezik (obvezni pojmovi likovnog jezika i oni za koje učitelj smatra da mu mogu pomoći pri realizaciji ideje u određenom zadatku)

OŠ LK A.4.2. Učenik demonstrira fine motoričke vještine upotrebom različitih likovnih materijala i postupaka u vlastitom likovnom izražavanju.

-Učenik istražuje likovne materijale i postupke u svrhu izrade likovnog uratka.

-Uočava i izražava osobitosti likovnih materijala i postupaka pri njihovoj upotrebi.

-Demonstrira fine motoričke vještine (preciznost, usredotočenje, koordinacija prstiju i očiju, sitni pokreti).

OŠ LK B.4.2. Učenik opisuje i uspoređuje svoj likovni ili vizualni rad i radove drugih učenika te opisuje vlastiti doživljaj stvaranja.

-Učenik opisuje i uspoređuje likovne ili vizualne radove prema kriterijima: likovnog jezika, likovnih materijala, tehnika i/ili vizualnih medija, prikaza tema i motiva te originalnosti i uloženog truda.

Ishodi drugih predmeta:

OŠ. HJ. A.4.1. Učenik razgovara i govori u skladu s komunikacijskom situacijom.

OŠ. HJ. B.4.4. Učenik se stvaralački izražava potaknut književnim tekstom, iskustvima i doživljajima.

Očekivanja međupredmetnih tema:

osr A.2.1. Razvija sliku o sebi.

osr A.2.2. Upravlja emocijama i ponašanjem.

osr A.2.3. Razvija osobne potencijale

osr A.2.4. Razvija radne navike.

osr B.2.2. Razvija komunikacijske kompetencije.

osr B.2.4. Suradnički uči i radi u timu.

uku A.2.1. Upravljanje informacijama

Uz podršku učitelja ili samostalno traži nove informacije iz različitih izvora i uspješno ih primjenjuje pri rješavanju problema.

uku A.2.2. Primjena strategija učenja i rješavanje problema

Učenik primjenjuje strategije učenja i rješava probleme u svim područjima učenja uz praćenje i podršku učitelja.

uku A.2.3. Kreativno mišljenje

Učenik se koristi kreativnošću za oblikovanje svojih ideja i pristupa rješavanju problema.

uku A.2.4. Kritičko mišljenje

Učenik razlikuje činjenice od mišljenja i sposoban je usporediti različite ideje.

uku B.2.4. Samovrednovanje/samoprocjena

Na poticaj učitelja, ali i samostalno, učenik samovrednuje proces učenja i svoje rezultate te procjenjuje ostvareni napredak.

uku C.2.3. Interes

Učenik iskazuje interes za različita područja, preuzima odgovornost za svoje učenje i ustraje u učenju.

uku D.2.2. Suradnja s drugima

Učenik ostvaruje dobru komunikaciju s drugima, uspješno surađuje u različitim situacijama i spreman je zatražiti i ponuditi pomoć.

pod A.2.1. Primjenjuje inovativna i kreativna rješenja.

Likovno područje: oblikovanje na plohi – slikanje/ oblikovanje na plohi – grafika

Likovni pojmovi: Različite vrste površina, hrapava i glatka površina, obrisne i teksturne crte

Motiv: Jesenski kaputić

Umjetničko djelo: Max Ernst, *Wheel of light*

Likovni materijali i tehnike: bijeli paus papir, pastele, predmeti unutar učionice s hrapavom površinom, škare, ljepilo, običan bijeli papir

Nastavna sredstva i pomagala: pastela, predmet s hrapavom površinom, bijeli paus papir, powerpoint prezentacija

Oblici rada: frontalni/individualni/rad u paru

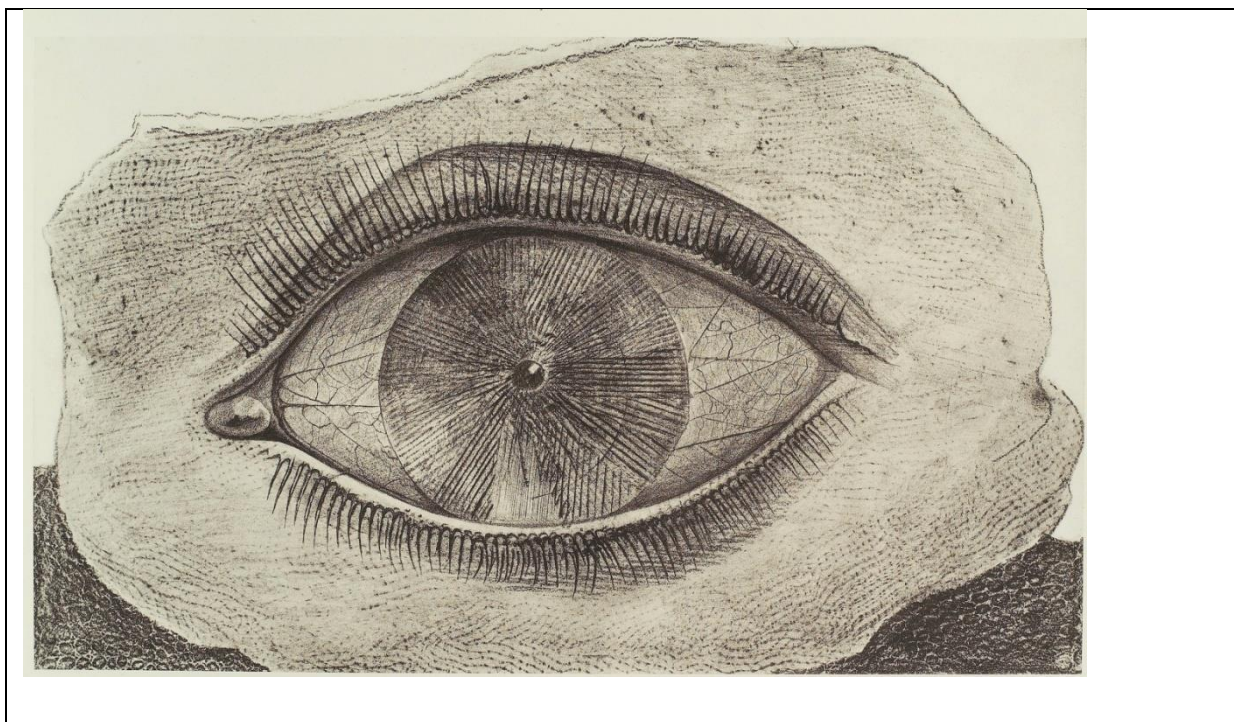
Metode rada u motivaciji: analitičko promatranje/demonstracija/razgovor/likovni scenarij/izlaganje

Metode rada u realizaciji praktičnog likovnog zadatka: građenje/variranje/kombiniranje

Načini realizacije praktičnog likovnog rada: prema promatranju/nakon promatranja/zamišljanjem/izmišljanjem

PLAN PLOČE I VIZUALNI PRIKAZI POMOĆU RAČUNALA I PROJEKTORA

Artikulacija nastavnog sata

Vrijeme	Aktivnost – učitelj	Aktivnost – učenik
Do 5 min	<p>Priprema</p> <p>Učiteljica ulazi u razred, predstavlja se te priprema potrebna nastavna sredstva i pomagala (predmet sa hrapavom površinom, bijeli paus papir, pastele i predmeti s reljefnom površinom) Radi upoznavanja s novom tehnikom i složenosti tehnike odmah govori što je likovni zadatak: <i>Danas ćemo raditi s tehnikom frotaž. Ispod tankog papira se stavi predmet s reljefnom površinom, te se trlja olovkom, ugljenom, pastelom ili bojom kako bi se reljef toga predmeta otisnuo. Zatim ćemo izrezivati oblike od dobivenih frotaža i lijepiti na papir poput kolaža kako bismo dobili naše slike.</i></p> <p>Učiteljica dijeli učenicima mape te najavljuje potrebne materijale za današnji likovni zadatak, a to su: čvrsta podloga, obični predmeti unutar učionice koji imaju reljefnu tj hrapavu površinu, tanki bijeli papir, pastele, bijela podloga/papir, škare, ljepilo.</p>	<p>Učenici prate predstavljanje učiteljice i nove tehnike.</p> <p>Učenici slušaju što je likovni zadatak kako bi imali jasniju sliku o tome što će danas raditi.</p> <p>Učenici pripremaju svoja sredstva za rad.</p>
Do 5 min	Demonstracija likovne tehnike	

	<p>Kako bi uštedila vrijeme, učiteljica uzima unaprijed pripremljenu podlogu sa već zalijepljenim predmetima od kuće, stavlja tanki bijeli papir te ga učvršćuje selotejpom za podlogu.</p> <p><i>Što će se dogoditi ako pastelom trljam preko papira ispod kojega su položeni hrapavi predmeti tj. predmeti koji imaju reljef? Što mislite, trebam li ju jako stisnuti ili slabo? Što će se dogoditi ako preslabo stisnem? Mogu li prejako stisnuti? Zašto ne? Što će se dogoditi? Idemo provjeriti.</i></p> <p>Učiteljica unaprijed posložene i zalijepljene predmete s hrapavom površinom na karton podiže u zrak. Stavlja papir preko njih i učvršćuje selotejpom. Učiteljica uzima pastelu i pita učenike što će se dogoditi ako lagano trlja olovkom preko papira ispod kojega se nalaze predmeti sa hrapavom površinom? <i>A što ako stisnem malo jače? Što će se dogoditi ako prejako stisnemo pastelu dok trljamo?</i></p> <p>Učiteljica čvrsto stisne pastelom na papir, te papir puca. Govori učenicima kako je jako bitno paziti da se ne stisne prejako, kako ne bi došlo do pucanja papira, te naglašava kružne pokrete rukom za vrijeme trljanja pastele na papir.</p> <p><i>Na što morate paziti pri rezanju i lijepljenju vaših frotaža?</i></p>	<p>Učenici prate demonstraciju.</p> <p>Učenici sudjeluju u razgovoru i odgovaraju na pitanja.</p> <p>Učenici prate demonstraciju i odgovaraju na postavljena pitanja. Dobivaju dojam o pravilnom pritisku pastele na papir.</p>
<p>10, 15 min</p>	<p>Motivacija</p> <p>Učiteljica govori učenicima da zatvore oči te svakom učeniku dijeli po par predmeta iz svakodnevnog života koji imaju hrapavu površinu (novčići, bakini tabletići, lišće, tkaninu...). Govori učenicima kako je postavila ispred njih na klupu par predmeta te im govori da ih pokušaju opipati.</p> <p><i>Razmišljajte u sebi! Što osjećate kada dodirujete ove predmete? Možete li ih zamisliti kako izgledaju prema onome što ste opipali? Možete li pogoditi koje ste predmete dobili? Probajte zamisliti kako bi izgledale njihove obrisne ili teksturne linije na papiru kada biste ih probali nacrtati?</i></p> <p>Učiteljica im govori da otvore oči i pogledaju predmete koje imaju ispred sebe. <i>Izgledaju li</i></p>	<p>Učenici prate uvod, zatvaraju oči, opipavaju predmete i zamišljaju.</p> <p>Učenici otvaraju oči i gledaju predmete ispred sebe. Odgovaraju na pitanja. Odgovori su</p>

	<p>vaši predmeti onako kako ste ih zamislili? (Ako ne – Kako ste ih vi zamislili?) <i>Kakvi su vaši predmeti na dodir? Kakva im je površina? Glatka ili hrapava? Kako bi njihove obrisne i teksturne crte izgledale na papiru? Kakve su to obrisne, a kakve teksturne crte?</i> <i>Gdje još možemo vidjeti reljef, odnosno hrapavu površinu oko nas? Kakvi su zidovi? Kakve su vaše torbe? Kakva je vaša odjeća? Je li ona hrapava na dodir? Možete li vidjeti različite linije na odjeći? Kakve?</i></p> <p>Učiteljica pokazuje slike tkanina i njihovih tekstura i uzoraka. <i>Što vidimo? Možete li zamisliti kakvi su ovi materijali na dodir? Vidite li neki uzorak? Kako bi izgledao kada bismo ga prenijeli na papir? Gdje biste mogli vidjeti slične uzorke tu oko nas? Možete li vidjeti svakodnevne predmete oko sebe sa sličnim uzorkom?</i></p> <p>Učiteljica na prezentaciji ispod slika tkanina pokazuje slike predmeta iz svakodnevnog života (reket za badminton, zid, zgužvana folija, lišće...) koji svojom teksturom nalikuju na prizore tkanina iznad njih. <i>Što vidimo? Vidimo li sličnosti između tkanina i predmeta ispod njih? Koje su sličnosti? Bismo li mogli prenijeti površine ovih predmeta na papir? Kako?</i></p> <p>Učiteljica podsjeća na tehniku koju je pokazala u demonstraciji, te pokazuje umjetničko djelo <i>Wheel of light</i>, Maxa Ernsta i napominje kako je ovo djelo također rađeno ovom tehnikom. <i>Što vidimo na slici? Na što vas podsjećaju pojedini motivi na slici? Što mislite što je sve umjetnik koristio pri izradi svog rada?</i></p>	<p>različiti.</p> <p>Učenici prate powerpoint prezentaciju i odgovaraju na pitanja. Odgovori su različiti.</p> <p>Učenici prate powerpoint prezentaciju te uspoređuju teksturu tkanine s teksturom običnih predmeta. Primjećuju sličnost. Odgovaraju na pitanja. Odgovori su različiti.</p> <p>Učenici gledaju umjetničko djelo Maxa Ernsta i odgovaraju na pitanja. Odgovori su različiti.</p>
Kratko	<p>Najava praktičnog likovnog zadatka</p> <p>Učiteljica kratko najavljuje praktični likovni zadatak. <i>Danas ćete se služiti tehnikom frotaz u kombinaciji sa kolažem. S obzirom na to da nam ide jesen, pomoću tehnike frotaz ćete dizajnirati jesenske kaputiće. Postavit ćete predmete koje imate ispred sebe (a možete se i zamijeniti s kolegom iz klupe) ispod papira, zatim ćete pastelama trljati preko papira kružnim</i></p>	<p>Učenici prate učiteljičinu najavu.</p>

	<p><i>pokretima. Koristit ćete jesenske boje (koje su to?) i zatim ćete svoje frotaze izrezivati i lijepiti na papir u obliku kaputića.</i></p> <p>Učitelj traži od učenika da ponove praktični likovni zadatak. <i>Na što sve moramo paziti kada pritišćemo pastelu na papir? Na što sve moramo paziti pri radu s kolažem?</i></p>	<p>Netko od učenika ponavlja kako glasi praktični likovni zadatak. <i>Moramo raditi kružnim pokretima i ne smijemo prejako stisnuti pastelu.</i></p>
Min. 20 min	<p>Realizacija praktičnog likovnog zadatka</p> <p>Učitelj obilazi učenike, u slučaju javljanja poteškoća pristupa učeniku (individualizirani pristup). Učeniku po potrebi ponavlja demonstraciju, praktični likovni zadatak te ga po potrebi potiče alternativnim pitanjima (<i>Kako zamišljaš svoj kaputić? Kakve materijale zamišljaš? Za koga radiš kaputić? Kakva je ta osoba? Kako bi istaknuo njezine osobine kroz kaputić? Imaš li oko sebe nešto slično? Koju bi još boju mogao iskoristiti?</i>)</p>	<p>Učenici izvode praktični likovni zadatak, po potrebi postavljaju pitanja.</p>
5-10 min	<p>Vrednovanje</p> <p>Učiteljica učeničke radove okuplja na jednom mjestu (na pod) Razgovara s učenicima o izvedenom likovnom zadatku: <i>Što ste danas radili? Je li vam se svidio likovni zadatak? Zašto da/zašto ne? Koji vam je bio najzanimljiviji dio zadatka? Kako ste se osjećali dok ste radili svoje frotaze? Što ste razmišljali tijekom rada? Tko mi želi nešto reći o svom radu?</i></p> <p><i>Koji je bio današnji zadatak? Jesu li svi ispunili današnji zadatak? Koji kaputić vam je najzanimljiviji i najoriginalniji? Zašto? U koji rad je uloženo najviše truda? Kako vam izgledaju svi ovi radovi zajedno?</i></p>	<p>Učenici prate vrednovanje, reflektiraju se na svoj rad i odgovaraju na postavljena pitanja. Odgovori su različiti.</p> <p>Učenici vrednuju svoje i radove drugih učenika.</p>

POPIS ILUSTRACIJA

Slika 1. Max Ernst – L'évadé (The Fugitive),.....	2
Slika 2. Dječji rad izrađen pomoću frotaž tehnike	3
Slika 3 Max Ernst.....	4
Slika 4. Max Ernst- Forest and Dove	7
Slika 5 Bitka riba Andrea Massona (Olovka, uljane boje, pijesak) (Dostupno na: https://i.pinimg.com/600x315/e4/54/c8/e454c8c83b312781acd0c31ab0a5b83a.jpg)	9
Slika 6. Troprstenasta koncepcija darovitosti u školskim uvjetima (Renzulli i Reis, 1985)	21
Slika 7. Radovi učenika OŠ Sveta Nedjelja, tehnike frotaž i grataž	28
Slika 8 Primjer vrlo uspješnog rada - 1. razred	35
Slika 9 Primjer uspješnog rada - 1. razred	36
Slika 10 Primjer manje uspješnog rada - 1. razred.....	37
Slika 11 Primjer vrlo uspješnog rada - 2. razred	40
Slika 12 Primjer uspješnog rada - 2. razred	41
Slika 13 Primjer manje uspješnog rada - 2. razred.....	42
Slika 14 Primjer vrlo uspješnog rada - 3. razred	45
Slika 15 Primjer uspješnog rada - 3. razred	46
Slika 16 Primjer manje uspješnog rada - 3. razred.....	47
Slika 17 Primjer vrlo uspješnog rada - 4. razred	50
Slika 18 Primjer uspješnog rada - 4. razred	51
Slika 19 Primjer manje uspješnog rada - 4. razred.....	52

POPIS TABLICA

Tablica 1 Kriteriji vrednovanja	32
---------------------------------------	----

ŽIVOTOPIS

Osobni podaci:

Ime i prezime: Dora Tkalčec

Datum i mjesto rođenja: 03. lipnja 1998., Virovitica

Adresa: Ulica Marije Jurić Zagorke 24, Virovitica

Mobilni telefon: 0989359650

E-mail: dora.tkalcec123@gmail.com

Školovanje:

(2013. – 2017.) Gimnazija Petra Preradovića, Virovitica (opći smjer)

(2017. – 2024.) Sveučilište u Zadru, Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja

Poznavanje jezika:

Engleski (B2)

Njemački (A2)

Radno iskustvo:

(18.06.2024. – 05.07.2024.) Dječji vrtić Cvrčak, Virovitica (nestručna zamjena)

